

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata

10. (III/2.) szám

2007

Dr. Dienes Dénes
Gianone András
Kosztolányi Dezső
Kránitz Mihály
László Milán
Dr. Morvai Krisztina
Olbert Mariann
Dr. Semjén Zsolt
P. Dr. Szabó Ferenc
Szörényi Gábor András
Dr. Szőr Anna
Dr. Vladár Gábor

A szerkesztőbizottság:
*Demjén Péter, Kozslikné Szabó Mariann, Mezei István,
Papp András, Rivasz-Tóth Gyula, Sasvári István,
Táraczközi Gerzson, Zsugyel János, Várbelyi Krisztina*

Felelős szerkesztő: *Gróf Lajos*

Szerkesztőség (levélcím):
3535 Miskolc, Puskás Tivadar u. 1.
Telefon: (46) 337-598
E-mail: lajos.grof@freemail.hu

Kiadja a Keresztény Értelmisségek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és Értékek Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: *dr. Rivasz-Tóth Gyula*

KECSKEMÉTI VÉG MIHÁLY

55. zsoltár

(fordítás)

Kodály: Psalmus Hungaricus című művének szövege

1.
Mikoron Dávid nagy búsultában
Baráti miatt volna bánatban,
Panaszkodván nagy haragjában,
Ilyen könnyörgést kezdte ő magában.
2.
Istenem uram! Kérlek tégedet,
Fordítsad reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet.
3.
Csak rívek-sírok nagy nyavalyámban,
Elfogyatkoztam gondolatimban,
Megkeseredtem nagy búsultomban,
Ellenségemre való haragomban.
4.
Hogyha énnékem szárnyam lett volna,
Mint az galamb elröpültem volna,
Hogyha az Isten engedte volna,
Innét én régen elfutottam volna.
5.
Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széjjel bújdosnom:
Hogynemmint azok között lakoznom,
Kik igazságot nem hagynak szólanom.
6.
Éjjel és nappal azon forgódnak,
Engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak,
Hogy fogságomon ők vigadhassanak.
7.
Látod jól uram álnok szíveket,
Csak szemben való szép beszédeket,
De zabolázd meg az ő nyelvöket,
Ne tapodják le híretem, nevemet.
8.
Ugyan szemmel jól látom őket,
Énreám való gyűlölségeket,
Fülemmel hallok káromlásokat,
Igazság ellen feltámadásokat.
9.
Egész ez város rakva haraggal,
Egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhíresedett az gazdagsággal,
Hozzá fogható nincsen álnoksággal.
10.
Gyakorta köztük gyűlések vannak,
Özvegyek, árvák nagy bosszút vallanak,
Isten szavával ők nem gondolnak,
Mert jószágokban felfuvalkodtanak.

11.
Keserűségem ennyi nem volna,
Ha ellenségtől nyavalyám volna,
Bizony könnyebben szenvedtem volna,
Magamat attul megóhattam volna.

12.
Én barátomnak az kit vélek volt,
Nagy nyájasságom kivel együtt volt,
Jó hírem-nevem, tisztességem volt,
Fő ellenségem, most látom, hogy az volt.

13.
Csuda szerelmét énhozzám láttam,
Kivel sokáig mind együtt laktam,
Az Istent véle együtt szolgáltam,
Ily álnokságát soha nem gondoltam.

14.
Keserű halál szálljon fejére,
Ellenségemnek ítéletére,
Álnokságának büntetésére,
Hitetlenségnek kijelentésére.

15.
Én pedig uram hozzád kiáltok,
Reggel és délbe, estve könyörgök,
Megszabadulást tetőled várok,
Az ellenségtől mert igen félek.

16.
Megtzegték ezek esküvéseket,
Régen elhagyták az ő hitőket,
Nem hiszem immár egy beszédekét,
Mert megpróbáltam hitetlenségeket.

17.
Ezeknek szájok zsírosb az vajnál,
Síkoseb ajakok az faolajnál,
Élesb az nyelvek az éles kardnál,
Szájokban nincsen egyéb álnokságnál.

18.
Te azért lelkem gondolatodat –
Istenben vessed bizodalmodat,
Rólad elvészti minden terhedet,
És meghallgatja te könyörgésedet.

19.
Igaz vagy uram ítéletedben,
Az vérszopókat ő idejekben
Te meg nem áldod szerencséjekben,
Hosszú életek nem léssen ez földön.

20.
Az igazakat te mind megtartod,
Az kegyeseket megoltalmazod,
Az szegényeket felmagasztalod,
Az kevélyeket aláhajigálad.

21.
Ha egy kevéssé megkeserítőd,
Az égő tűzben el-bétaszítod,
Nagy hamarsággal onnét kivonszod,
Nagy tisztességre ismét felemeled.

22.
Szent Dávid írta az zsolnárkönyvben,
Ötvenötödik dicséretiben
Melyből az hívek keserűségben
Vígasztalásért szörzék így versekben.

*(Kodály Zoltán 125 éve, 1882. december 16-án született,
és 40 éve, 1967. március 6-án halt meg.)*

Kereszténység és politika

SEMJÉN ZSOLT

Értékvédelem és szociális igazságosság

Hadd mondjak mindahhoz egy rövid teológiai bevezetést, amit ma este itt el szeretnék mondani. Fontosnak érzem, hogy tisztázzuk a kereszténység és a politika kapcsolatának kérdését. Imádkozzuk a Miatyánkban: ad veniat regnum tuum; jöjjön el a Te országod. Az, hogy jöjjön el az Isten országa, legalább három dolog jelent. Azt, hogy az idők végén valósuljon meg Isten egyetemes uralma, Szent Pál ezt úgy fogalmazza meg: Isten legyen mindenben minden. Jelenti azt is, hogy itt és most, a szívünkben valósuljon meg Jézus Krisztus királysága. De jelentenie kell azt is, hogy nem keresztény az a felfogás, amelyik azt mondja, hogy katolikus, református, evangélikus vagyok vasárnap a templomban és otthon a családomban, de nem törődöm azzal, hogy mi történik a városomban, a hazámban, az országunkkal.

Semjén Zsolt

A keresztiségünkben kapott küldetésünk az, hogy a világot, a mi kis világunkat elmozdítsuk az evangélium értékeinek irányába. Ebben az értelemben minden megkeresztelt embernek van egyfajta politikai küldetése, amennyiben a politikán azt értjük, hogy a közösség dolgaival való törődés.

Amikor kimondjuk a szavakat: kereszténység és politika, abban a pillanatban a bal-liberális kórus felüvölt, és bedobja a szlogent, hogy az egyház ne politizáljon. De ki az egyház? Mi vagyunk, mindannyian. Ha tehát nekünk azt mondják, hogy az egyház ne politizáljon, akkor ez azt jelenti, hogy mindannyian fogjuk be a szánkat. Ezzel szemben a valóság, hogy az egyház a papság, a lelkészek által meghirdeti a saját teológiáját, aminek része az egyház társadalmi tanítása, és nekünk, világban élő híveknek a feladatunk az, hogy ezt váltsuk valóra az életnek azon a helyén, ahová a Gondviselés állított minket.

II. János Páltól származik az a mondás, hogy az egyház társadalmi tanítása része a teológiának, következésképpen üdvösségünkbe vágó kérdés. Ebből is látható, hogy elfogadhatatlan a balliberális követelés, hogy az egyház ne politizáljon.

A másik ilyen követelés az, hogy az egyház tartson egyenlő távolságot a politikai pártoktól és felfogásoktól. Furcsának tűnik, hogy az egyház olyan távolságra legyen a keresztény értékeket képviselni akaró polgári pártoktól, mint a kifejezetten egyházzellenes egyéb formációktól. Van ennél még abszurdabb dolog is. Azt mondják, hogy az *egyház* tartson egyenlő távolságot. Szerintük az egyháznak kellene lesnie, hogy melyik párt éppen mit talált ki, és aszerint sasszézzon jobbra vagy balra, hogy egyenlő legyen ez a távolság.

Az egyház a maga társadalmi tanítása alapján sziklaszilárdan áll. Ehhez a szilárd ponthoz képest a különböző pártok szabadon közeledhetnek, vagy távolodhatnak, és az egyház akkor és annyiban működik együtt valamely politikai erővel, amikor és amennyiben az keresztény értékeket képvisel.

Ezt a rövid alapvetést azért akartam elmondani, hogy a leggyakrabban hangoztatott frázisoknak elejét vegyük.

Az egyházak társadalmi tanítása

Az első kérdés, amire nekünk, kereszténydemokratáknak válaszolnunk kell, hogy mi az értelme annak, hogy Varga László bátyánkkal újrászerveztük a Kereszténydemokrata Néppártot. Bizonyára emlékeznek rá, aki 93 éves korában szervezte újra a KDNP-t. Miért, van-e ennek értelme? Azt mondtuk, hogy igen, mert szükséges, hogy legyen legalább egy olyan politikai erő, amelyik tételesen és minden tekintetben vállalja a történelmi keresztény egyházak társadalmi tanításának politikai képviseletét. Olyan kérdésekben is, amelyekben kisebbségben vagyunk a mai magyar társadalomban. Az eutanázia elutasításától kezdve a leginkább jogfosztott kisebbség, a magzati korú embertársaink melletti kiállással, és képviseljük az önkormányzatokban, a Parlamentben, Brüsszelben az egyházak társadalmi tanítását.

Ez az első értelme a KDNP újjászervezésének. A másik az, hogy ne lehessen még egyszer egy olyan szélhámos társaság, mint az előző választások idején a Centrum nevű trójai faló, akik ezzel a névvel, az embereket megtévesztve szavazókat vittek el a jobb oldalról a baloldalra. A harmadik pedig az, hogy meggyőződésünk: a KDNP újrászervezésével szélesíteni tudjuk a polgári oldal szavazóbázisát. Ezért kötöttünk átfogó és minden részletre kiterjedő megállapodást Orbán Viktorral, és a CDU–CSU mintájára létrehoztuk a Fidesz és a KDNP frakciószövetségét. Ez a jobboldalnak a végleges politikai felállása, ahol a Fidesz egy széles gyűjtőpárt, amiben a jobbközép politikai filozófia minden áramlata megtalálható, a szabadelvű felfogástól a nemzeti radikálisig, és ehhez kapcsolódik egy kifejezett keresztény világnézeti pártként a KDNP.

Látható ennek a millió praktikus előnye. Ha például Navracsics Tibor barátom egyszer maga lenne a Parlamentben, akkor 3:1 arányban támadná őt, de azért, hogy ketten vagyunk, már más a kommunikációs mozgástér. A gyakorlati előnyöknél fontosabb az, hogy a magyar társadalom polgári-konzervatív-keresztény-nemzeti részének a lefedése úgy lehetséges, ha ebben a Fidesz–KDNP összetettségekben tud megjelenni az Országgyűlésben.

A választójogi törvény adott. Ez az összefogást jutalmazza, a széthúzást bünteti. 1994-ben, amikor Horn Gyula megnyerte a parlamenti választásokat, a jobboldal több szavazatot kapott, mint a baloldal, mégis, a mandátumok tekintetében egyharmada sem került be az Országgyűlésbe. Azért nem, mert a jobboldal öt pártra szakadva indult: az MDF, a Kisgazdapárt, a KDNP, a Fidesz és a MIÉP, ezért hiába kaptunk több szavazatot, mint a baloldal, egyharmadnyi mandátumunk sem volt. Hornék kaptak 32 százalékot és 54 százaléknyi mandátumot szereztek vele. Ebből vonta le teljes joggal Orbán Viktor azt a következtetést, hogy a jobboldal a szavazattöbbségét csak akkor tudja mandátumtöbbséggé fordítani, ha a polgári szövetségben az összefogást megvalósítjuk.

Ehhez tartozik még a 2002-es és 2006-os választások tanulsága, hogy a polgári oldal sokkal sokszínűbb annál, hogy egyetlen monolit struktúrában össze lehessen fogni. Ezért volt fontos, hogy a Fidesz egy szövetségi rendszerként tudjon megjelenni, ami a Fidesz–KDNP szövetségét jelenti, amihez kapcsolódnak a kisgazda és a nemzeti fórumos barátaink, a Lungo Drom és mások, tehát egy széles szövetségi rendszer képes megszólítani a jobboldalnak a különböző életérzésű, beállítottságú embereit. Ez a szervezeti értelme annak, hogy újraszerveztük a KDNP-t.

Van egy érzelmi oldal is. A KDNP két szempontból is egyedülálló a magyar politika történetében. Egyrészt mi vagyunk az egyetlen világnézeti párt, a másik, hogy mi maradtunk az egyetlen történelmi párt. Ez a párt volt az, amelyiket 1944-ben meg mertek alapítani a nyilasokkal szemben, ellene mondvá a barna diktatúrának. Újraszervezték a háború után, a kommunistákkal szemben, ellene mondvá a vörös diktatúrának. Ez a párt volt az, amelyik Barankovics István és Kerkai jezsuita páter szervezésében meg tudta nyerni az 1947-es parlamenti választásokat, amit a kommunisták csak a hírhedt kékcédulás csalással tudtak megnyerni. (Nincs új a nap alatt.) Ez a párt volt egyedül, a magyar történelemben, amelyik inkább felfüggesztette a működését, de nem lett részese a Rákosi-féle koalíciónak, és amelynek az összes képviselője vagy börtönbe, vagy emigrációba ment, de egyetlen egy sem lett kollaboráns.

Újjászervezték a pártot '56-ban Bibó István támogatásával, majd '89-ben egyetlen fillér nélkül, Antall Józseffel parlamenti kormánypárt lettünk, aztán jött '97-ben egy szomorú korszak a KDNP történelmében. Úgy fogalmazhatok, hogy a „küldetéses” emberek küldték padlóra, és Varga László volt az, aki azt mondta, nem hal meg úgy, hogy ez a párt ilyen méltatlanul tűnjön el a történelemben. Az előbb elmondott okok miatt újraszervezte a pártot, és örömmel jelenthetem, hogy az Országgyűlés harmadik legnagyobb frakcióját alkotjuk, több önkormányzati képviselőnk van, mint az SZDSZ-nek és az MDF-nek együttvéve, 17 ezer taggal az ország harmadik legnagyobb létszámú pártja vagyunk, és készen állunk arra, hogy ma is betöltsük az ország életében azt a szerepet, amire 63 év szellemi és morális erőfeszítése feljogosít és kötelez minket.

Ez tehát az a konstrukció, ami a párt formációját jelenti a KDNP újraszervezésében, de valójában ez nem fontos. A lényeg az, hogy mi az az értékrend és mi az a program,

amit meg akarunk valósítani azzal az eszközrendszerrel, amit Fidesz–KDNP szövetségnek nevezünk. Ahogy Varga Laci bátyánk mondta, a pálya széléről lehet bekiabálni, de gólt rúgni csak a pályán lehet.

Az értékek védelme és szociális igazságosság

Két alapvető pilléren nyugszik a programunk és a felfogásunk. Az egyik a hagyományos értékek védelme, a másik pedig a szociális igazságosság biztosítása. Ez a kettő egyformán fontos. Oda jutottunk, hogy mi már régen nem a keresztény értékeket képviseljük, a pusztán pogány normalitást kell tíz körömmel védenünk. Ott tartunk, hogy azért kell harcolnunk, hogy a házasság az egy férfi és egy nő között lehetséges. Amikor a tradicionális értékek védelméről van szó – és most csak hármat emelek ki: a családok támogatását, az egyházak szabadságának a biztosítását és a nemzeti identitás megerősítését –, akkor látjuk, hogy csak a normalitást kell védenünk.

A családok támogatásának biztosítása előtt meg kell fogalmaznunk már azt is, mit értünk azon, hogy család? Egy SZDSZ-es képviselővel volt egy rádióvitám, ahol azt mondta nekem, hogy a társadalomban különböző szexuális irányultságok vannak, az állam ne tegyen különbséget ezek között, hogy az egyiket elismeri házasságnak, a többit meg nem. Drága képviselő úr, mondtam neki, a házasság egy férfi és egy nő elkötelezett kapcsolata. Mit válaszolt? – Ez egy keresztény elfogultság. – Már a római jogban is az van, hogy a házasság egy férfi és egy nő kapcsolata. – Igen? Akkor ezt ki kell venni a törvényből – mondta.

Nem akarok ezzel ízetlenkedni, de ha ez így folytatódik, és két férfi kapcsolatát is lehet majd házasságnak nevezni, akkor háromét miért nem? Ebben az a disznóság, hogy az SZDSZ milyen gátlástalanul instrumentálja ezeket a nehéz élethelyzetben élő embereket. Azt mondom, hogy valaki a magánéletében nagyjából azt csinál, amit akar, de ne hívják ezt házasságnak, mert az egy megszentelt szó, és ne fogadjanak örökbe gyereket, mert a gyerekek az egészséges fejlődéshez való joga erősebb jog, mint az egynemű pároknak a gyerekekhez való igénye. Ezért ha a balliberális oldal a feje tetejére áll, akkor is megakadályozzuk, hogy az egyneműek kapcsolatát házasságnak hívhassák és gyerekeket fogadhassanak örökbe.

Tehát amikor a családtámogatásról beszélünk, érthető, hogy azt kell először tisztáznunk, mit értünk család alatt. Oda jutottunk, ha most nem születik több gyerek, a demográfusok véleménye szerint néhány évtized után a magyarság létszáma 6–7 millióra csökken, ami azt jelenti, hogy a szülőképes nők aránya olyan szám alá csökken, hogy a nemzet már nem tudja önmagát reprodukálni. A magyar nemzet fizikai létében van végveszélyben. Ez egyben azt is jelenti, hogy a most 40–50 éves embereknek nem lesz nyugdíjuk, mert nem lesz, aki megtermelje. Erre nem válasz, amit Gyurcsány úr mond, hogy akkor a fiatalok menjenek nyugatra. Erre egy becsületes válasz van, hogy a magyar állam értelme és célja az, hogy a magyar nemzet fennmaradjon, és a magyar emberek életminősége javuljon. Ezért mi azt mondjuk, hogy a családokat kell támogatni, mert ez a demográfiai kérdés megoldása.

A másik válasz az, amit a szocialisták adtak, hogy akkor Ázsia válságövezeteiből milliányi ázsiai emigránst kell betelepíteni az országba. A KDNP a nagycsaládosok egyesületével kidolgozott egy komplett törvényjavaslatot és parlamenti vitanapot kezdeményeztünk és tartottunk erről a témáról. Mielőtt megszólaltam, végighallgattam Gyurcsány urat, az MSZP és az SZDSZ vezérszónokait, hogy hogyan viszonyulnak a családtámogatáshoz. Kiderült, hogy nem hajlandók semmiféle családtámogatásra, nemcsak az adókedvezményeket szüntették meg, hanem Kóka úr programtervezetéből még az is kiderült, hogy a családi pótlékot is elvonnák azoktól, akiknek a szocialista kormány meghagyta és pusztá segélyezésé degradálnák a gyerekvállalást.

Ezzel szemben kidolgoztak egy javaslatot, hogy csak a multinacionális cégek munkaerőpiaci igényeit figyelembe véve milliányi ázsiai migránst telepítsenek be az országba. Amikor ez nyilvánvalóvá vált, kénytelen voltam bemutatni az Országgyűlésnek ezt a dokumentumot, hogy ezért nem támogatják a családokat. Petrétei miniszter úr azt mondta, hogy nem is létezik ilyen dokumentum, de keresik, aki kiadta... (Megjegyzem, nem azt kellene keresni, aki hazafiként cselekedett és a nemzet érdekében ellentétes dolgot kiadott nekünk, hanem azt kellene kirúgni a minisztériumból, aki ezt a nemzetárulást elkövette.) Amikor már nem tudták tovább tagadni, hogy létezik ilyen terv, mert bemutattam, azt mondták, van ilyen dokumentum, de az nincs benne, amit én mondok. Erre a legpregnansabb tíz idézetet feltettük az internetre, amire azt mondták, hogy igen, ezek tényleg benne vannak, de én rosszul értelmezem... Erre aztán nyilvánosságra hoztuk az egész dokumentumot.

Legyen választható a családi adó

Mi hát a járható út? Egy kidolgozott törvényjavaslatot teszünk le az Országgyűlés asztalára és a parlamenti vitanapon is nyilvánvalóvá tettük, mi a megoldás. A családtámogatással azt ismeri el az állam, hogy a gyereknevelés a legértékesebb munka, ami csak elgondolható. Ha én létrehozok egy sertésstenyészítő kft-t, akkor nyugdíjjogosultságot szerzek. Ha tehát disznót nevelek, kapok érte nyugdíjat, ha gyereket nevelek, nem szerzek nyugdíjjogosultságot. Normális dolog ez?

Tehát legyen választható a családi adó, ami figyelembe veszi az eltartottak számát is, biztosítsuk a főállású anyaság lehetőségét, és a nyugdíj megállapításánál vegyük figyelembe a felnevelt gyerekek számát is. Egy ilyen komplex családtámogatási rendszer kialakítása éppen a francia példa mintájára, biztosítja azt, hogy a családokban megszülethessenek azok a gyerekek, akik ma szociális és egyéb okok miatt nem születnek meg. Ezért a családtámogatás a megoldás és nem az integrálhatatlan tömeg betelepítése. Meg kell nézni, hová vezetett ez Nyugat-Európában. Örültség lenne Magyarországnak ugyanezt a problémát magára húzni. Megjegyzem, hogy ezek az országok, Franciaország, Anglia stb., évszázadokig élvezték a gyarmataik hasznát és most nyögik ennek a terhét. Nekünk még csak gyarmatunk sem volt... Ebben még az a vérlázító, hogy az a kormány, amelyik megtagadta pár százezer magyartól a magyar állampol-

gárságot, most milliónyi ázsiai migránsnak adna állampolgárságot, csak azért, hogy a multinacionális cégek munkaerő-igényét kielégítsék.

Egy másik téma a tradicionális értékek védelmében: az egyházak szabadságának biztosítása. Csakhogy itt megint azt kell először elmondanunk, mit értünk azon, hogy egyház? Az a helyzet, hogy főleg az SZDSZ mesterkedésére a koalíció 17 éve akadályozza meg, hogy az üzleti vállalkozásokat és a destruktív szektákat ki lehessen rakni az egyházi kategóriából. Mondok egy példát. Lukács Tamás képviselő úr járt utána a történetnek. Egy kelet-magyarországi városban volt egy nyilvánosház. Ennek a tulajdonosa azt mondta, hogy ő nem fog adót fizetni, hanem néhány kuncsafttal aláíratta a belépési nyilatkozatot, és miután Magyarországon egyszerűbb egyházat alapítani, mint bélyeggyűjtő egyesületet, azt mondta, ez nem kupleráj, hanem templom, ahol nem prostituáltak vannak, hanem papnők, nem prostitúció folyik, hanem termékenységi liturgia, neki nem üzleti bevétele van, hanem stólapénze, és ő Izisz egyháza. Még egy példa. Autójavító kft. Bejegyzi magát egyháznak, majd a kipufogócsöveket, mint kegytárgyakat vámmentesen forgalmazza. Nincs ember, aki ma meg tudná mondani, hány egyház van Magyarországon bejegyezve. Háromszázvalahányról tudunk, amelyek az államtól pénzt akar.

Az egyházak, az egyházi intézmények nagy nyomás alatt állnak, szisztematikusan próbálják megfojtani az iskoláinkat. Változó mértékben, de egyharmaddal-felével kevesebb költségvetési támogatást kapnak, mint a hasonló feladatokat ellátó önkormányzatiak, akik egyébként szintén vergődnek az alulfinanszírozás miatt. Egyházi iskolába járó gyereknél nincs bejárási normatíva, nincs kollégiumi támogatás, könyv-, étkezési és más támogatás. A kormány által benyújtott zárszámadási törvényből is kiderül, hogy évente sokmilliárddal kevesebbet kapnak az egyházi iskolába járó gyerekek, mint az önkormányzatiba járók. Ezzel nem is a pénzkérdés a legnagyobb probléma, hanem az, hogy ezáltal másodrendű állampolgárokká vagyunk degradálva. Mi, vallásos emberek ugyanolyan adófizető polgárok vagyunk, mint bárki más. Ugyanúgy a mi adónkból is tartják fenn az összes állami és önkormányzati iskolát, intézményt. Ha ezek után a közfeladatokat ellátó egyházi intézményeinket még pluszban kell fenntartanunk, akkor kettős adófizetésre vagyunk kényszerítve, ami annak a deklarációja, hogy másodrendű állampolgároknak tekintenek bennünket. Ez a dolog tétje.

Arról még nem is beszéltem, hogy micsoda kommunikációs támadás zajlik folyamatosan az egyház erkölcsi tekintélyének korrodálására. Gyurcsány úr még sportminiszterként azzal a kijelentésével híresült el, hogy vannak olyanok, akik számára ez Mária országa, ez vagy így van, vagy nem, de ha így van is, a Szűzanya levette a kezét erről az országról. Nem maradt más, csak a szocialista párt és ő. Megjegyzem, azóta kiderült, hogy nem sok jó származott abból, ha Gyurcsány úr valamire rátette a kezét, de ilyen típusú támadások még a késői Kádár-rendszerben sem voltak.

II. János Pál pápa idején Gyurcsány úr elment a Szentatyához, és minden protokoll-szabályt felrúgva megpróbálta kioktatni, mondván, tűrhetetlen, hogy a magyar püspökök politizálnak. Arról volt ugyanis szó, hogy december 5-én a történelmi egy-

házak azt mondták, hogy a nemzeti szolidaritás alapján arra hívják fel az embereket, szavazzanak igennel arra, hogy a határon túl élő magyarok megkaphassák az állampolgárságot, a társadalmi szolidaritás alapján pedig ne privatizálják a kórházakat. Még ha politizálás lenne is, semmi köze hozzá, az egyház olyan kérdésekben szólal meg, amelyekben akar. A parlamentben akkor elég éles ríposztunk volt, és én azt mondtam neki, Gyurcsány úr, amire ön vetemedett, arra még nem volt precedens az egyház történetében. Másnap nyilvánosan el kellett ismernem, hogy pontatlanul fogalmaztam, vatikáni barátaim ugyanis találtak erre precedenst XII. Piusz pápa évkönyveiben. Szó szerint: „Göring kijelentette, hogy a Führer megbízásából jött Rómába, azért, hogy a pápánál panaszt tegyen amiatt, hogy a német püspökök a nemzeti szocialista párttal szemben politizálnak”.

Állampolgári jogegyenlőség és szabad intézményválasztás

Amikor az egyház szabadságáról van szó, ennek egyik kulcspontja, hogy az intézményeinkben lévő diákok és ellátottak, pontosan ugyanazt kapják meg, mint az önkormányzati intézményekben tanulók, illetve ellátottak. Ez következik az állampolgári jogegyenlőségből és a szabad intézményválasztásból. A másik pedig: az egyház szabadságába beletartozik az is, hogy olyan kérdésekben szólal meg, amiben akar, és ez nem tartozik sem az egyházügyi államtitkára, sem Gyurcsány úrra, sem a szocialista pártra, sem a magyar államra.

A hagyományos értékek védelme kapcsán a nemzeti identitás kérdéséről is beszélni kell. A keresztény felfogás mindig nemzetben gondolkodott. Mindig van egyetemeség, nemzetfölöttiség is, de a kereszténység mindig tiszteletben tartotta a nemzeti létet. Ha nem lett volna Szent István, mi most nem ülnénk itt, nem beszélnék magyarul. De a katolikus egyház régebbi, mint bármelyik európai nemzet. A protestantizmus egyházai régebbiek, mint az európai uniós országok nagy többsége. Tehát a kereszténység nem megfojtotta a nemzeti létet, hanem éppen a megnevesítésével lehetővé tette a megszületését, kibontakozását, megmaradását, gazdagodását. Ezzel szemben a szocialisták az internacionalizmus ideológiájával mindig ellenségnek tekintették a nemzetet, mert szemben állt az osztályideológiával.

A liberálisok mindig kozmopolita alapon álltak, ahol egy mucsai provincialitásnak tekintették a nemzeti létet. A kereszténység mindig tudta, hogy az emberiség termőformája a nemzetek sokszínűségéből áll fenn. Oda jutottunk, hogy ha Magyarországon ma kiejtjük a szót: nemzet, vagy magyar, a balliberális kórus azonnal elkezd, hogy nacionalisták vagyunk, magyarkodunk stb. Ezért pontosan meg kell fogalmaznunk, mit értünk nemzeti elkötelezettség alatt. Senki nem adhatta a világirodalomnak Dosztojevszkijt, csak az oroszág. Senki nem adhatta Wagnert, csak a németység. De senki nem adhatta és adhatja az egyetemes emberiségnek Arany Jánost, Ady Endrét és Bartókot, csak a magyarság. Ha mi eltűnünk a történelemből, az egyetemes emberiség lesz pótolhatatlanul szegényebb egy sajátos arccal, egy sajátos dallammal, Istennek azzal a gondolatával, amit magyarságnak nevezünk. Éppen ezért, nekünk,

magyaroknak az egyetemes emberiséggel szemben elsődleges kötelességünk a magyarságunk megőrzése, kimunkálása, felmutatása.

Az első pillér tehát a hagyományos értékek védelme. A második a szociális igazságosság gondolata. Itt az alap XIII. Leó pápáig nyúlik vissza. A protestáns testvérek ugyanezt vallják, bár más terminológiát használnak, tartalmilag ugyanez az álláspontjuk. Ez a pápa Rerum novarum című nagy, szociális enciklikájában azt mondta, hogy sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül fenn nem állhat, de a munka elsődleges a tőkével szemben. Ennek a tanításnak ad sajátos aktualitást az, ami ma Magyarországon van. Azt állítom, hogy a szocialista párt legnagyobb blöffje az, hogy szocialistának mondja magát.

Arra kérek most mindenkit, hogy itt, Miskolcon, helyettesítsék be arcokkal mindazt, amit most mondani fogok. Nézzék meg, hogy a szocialista párt, valójában azoknak a klientúrája, hálózata, pártja, akik a Kádár-rendszerben elért politikai privilégiumaikat átváltották gazdasági tőkére. A gyárigazgató elvtársakból gyártulajdonos urak lettek. A tsz-elnök elvtársakból nagybirtokos urak, akiknek lehet, hogy könnybelábad a szemük, ha az internacionálét hallják, de az csak nosztalgia. Valójában a legkegyetlenebb kapitalizmusban érdekelték, mert ők az új burzsoázia. Azt állítom, hogy a mostani szocialista párt vezérkara, háttérbázisa az új burzsoázia. Ezért minden balos retorika ellenére a legkegyetlenebb kapitalizmust akarják erre az országra rákényszeríteni.

Mondok egy konkrét példát. 2002-ben, amikor Medgyessy Péter hatalomra került, az első húzásuk az volt, hogy halálra adóztatták a munkabér-jövedelmeket és adómentessé tették a tőkejövedelmeket. És tette mindezt egy magát szocialistának mondó párt. Az, hogy a szocialista párt elnöke először egy multimilliárdos bankár, aztán egy multimilliárdos seftelő, pont olyan abszurd, mintha a KDNP miniszterelnök-jelöltje Ciccolina lenne.

A Gyurcsány-éra nyertesei a multinacionális cégek és a bankok. Sehol Európában akkora pénzt nem „kaszáltak” a bankok és a multik, mint a Gyurcsány-kormány idején Magyarországon. Azt mondták, ez azért van, mert elfelejtették törvényben szabályozni a profit tartalmát a bankok esetében.

A köztelherviselésből az következik, hogy a tőkejövedelmek ugyanúgy adózzanak, mint a munkajövedelmek, és a multinacionális cégek és a bankok is vállaljanak át arányosan az ország terheiből. Nem igazságos, hogy minden terhet a bérből és fizetésből élőkre és a magyar vállalkozókra hárítanak. Hol van egy magyar vállalkozónak esélyegyenlősége? A multi öt évig nem fizet adót, utána átfesti a cégért és újabb öt évig nem fizet. Rádadásul a profitot kiviszi az országból. Miközben a gazdaság 60 százalékát bitorolják, a foglalkoztatottságnak csak a 20 százalékát adják. Én nem akarom, hogy ebben az országban bárkinek hátrány legyen az, hogy nem magyar, de az túrhetetlen, hogy a saját hazámban hátrányban vagyok csak azért, mert magyar vagyok.

Oda jutottunk, hogy már az unokáinkat is eladósították. Az Orbán-kormány idején visszafizettünk az államadósságból, a Gyurcsány-kormány idején 8000 milliárdról 14 ezer milliárdra nőtt az államadósság. Ez azt jelenti, hogy az összes befizetett személyi jövedelemadó a kamatterhet sem fedezi. Azt mondták a szocialisták, hogy amikor

megszületik egy gyermek, 40 ezer forintos babakötvény várja. A valóság az, hogy másfélmillió forintos adósság várja.

Közben eltüntették az állami vagyont, és arra a kérdésre, hol van ez a tengernyi pénz, Gyurcsány úr először azt mondta, hogy az autópályák aszfaltjában. Kiderült, hogy az autópályákat koncesszióban építik, erre azt mondta, hogy megették a nyugdíjasok...

Az Európai Unióban az állami tulajdon 30 százalék körül van, Magyarországon 10 százalék alatt. Miért drágább a villany, az energia, a szolgáltatások nálunk, mint Európában? Azért, mert miután eladták az energiarendszereket, nemcsak az energia árát kell megfizetnünk, hanem a befektetők extraprofitját is.

A szocialisták a második világháború után azt mondták, hogy a magántulajdon rossz, az állami tulajdon jó, és az államosítás jelszavával elvették a gazdáktól a földjüket, a polgároktól a házukat, üzletüket, kinek mije volt, és kirabolták az embereket. Ugyanez a garnitúra most azt mondja, hogy az állami tulajdon rossz, a magántulajdon jó, és a privatizáció jelszavával éppen most tüntetik el az állami és a nemzeti tulajdont. Végeredményben tehát kétszer rabolták ki ezt az országot, és az ő zsebükbe került minden.

Még egy dolog. Ami most az egészségügyben nálunk történik, az példátlan. Ennek három szintje van. Az első a kórházbezárások. Többségében egyszerű telekspekulációról van szó, ingatlanbizniszről. Bezárják a kórházakat és „lenyúlják” az épületeket. A másik, hogy gyógyszergyártó cégek is privatizálhatnak kórházakat, azaz ugyanaz lesz a megrendelő, mint a szállító, a tb pedig közpénzből fizet. Van egy harmadik szint is: a szolidaritás-alapú társadalombiztosítás szétszedése. A több-biztosítós modellből annyit el lehetne fogadni, hogy maradjon meg a szolidaritás-alapú társadalombiztosítás, és ezen felül, aki akar, köthessen megállapodást egy magánbiztosítóval, és akkor ő egy külön szobában, luxuskörülmények között lesz ellátva. De ők nem ezt akarják, hanem a szolidaritás-alapú biztosítás szétszedését. A felső 20–25 százalékot „elengedik” a közös biztosításból, átviszik magánbiztosítókhoz. Akkor ennek a negyednek biztos luxusellátása lesz. Csak ez azt jelenti, hogy a 75–80 százalékot a mostani tb-költségvetés feléből kellene ellátni, mert a felső negyed fizeti be a társadalombiztosítás több, mint felét. A maradék 80 százaléknak maradna a fele összeg. Ez egymillió ember teljes eutanáziáját jelentené.

Mit mond most Gyurcsány úr és Molnár miniszter úr? Hogy mindenki gondoskodjék magáról. Csakhogy a „létező szocializmus” idején nemzedékektől beszédtek a fizetésének a felét, és ezért alkotmányban garantálták az ingyenes egészségügyi ellátást. Most pedig mindenki gondoskodjék magáról. A magyar állam elsősorban a saját állampolgárai felé adós, miután emberöltőkön keresztül elvette tőlük a fizetésük felét.

Nem kerülhető meg a felelősség kérdése. Hogy ezt az országot jogi értelemben és morálisan is válságba sodorták, három ember felelőssége. Gyurcsány Ferencé, Veress Jánosé és Kóka Jánosé. Ezek után ez a három ember mondja azt, hogy kéri a lakosság bizalmát, és ők majd kivezetik az országot abból a válságból, amelybe ők taszítottak.

ták. Erre mondtam a Parlamentben, hogy ez olyan abszurd, mintha viaduktépítésre Matuska Szilveszter jelentkezne. A jelenlegi hatalom illegitim morális értelemben is, hiszen a bizalmi szavazás során a kormánypárti képviselők nem menthetik fel Gyurcsány Ferencet, ugyanis a hazugságkampánynak ők is részesei és haszonélvezői voltak. Ott voltak az öszödi beszédnél, tehát tudták, hogy hazugság az, amivel kampányolnak. A választások előtt hoztak egy törvényt, amellyel garantálták az adócsökkentést. Ezek a szocialista képviselők ennek a hazugságnak köszönhetik a mandátumukat, ezért mint tettehársak és bűnrészesek, nem menthetik fel Gyurcsány Ferencet. Illegitim ez a hatalom azért is, mert felrúgta a társadalmi szerződést. A parlamentáris demokrácia értelme egyfajta szerződés. A választás során a politikai pártok választási programokat hirdetnek meg. Ez a szerződési ajánlat. Amikor a nép megválaszt egy pártot, azzal elfogadja az ajánlatot és létrejön a szerződés az adott párt és a nép között arra, hogy a párt azt a programot valósítsa meg. A Gyurcsány-kormány a szöges ellentétét teszi annak, mint amit a választási programjukban vállaltak. Felmondtrák és megsértették ezt a szerződést, ezért ez semmis. Ha pedig nincs szerződés a nép és a kormány között, akkor a hatalom illegitim.

Platon, aki talán az emberiség legnagyobb gondolkodója volt, azt mondta, ha a bölcs és becsületes polgárok lemondanak arról, hogy saját maguk irányítsák a polisz, az ország életét, akkor az lesz a büntetésük, hogy ostobák és gazemberek fognak uralkodni rajtuk.

(A Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban március 20-án elhangzott előadás szerkesztett változata.)

MORVAI KRISZTINA

Demokrácia Magyarországon

Az előadás előtt levetítették Pesty László Megsebzett ünnep című, a 2006. október 23-án Pesten lejátszódott eseményekről készült dokumentumfilmjét. A film után Pelczné dr. Gáll Ildikó országgyűlési képviselő, az előadás egyik rendezője köszöntötte a vendégeket, majd így folytatta:

– Azoknak a szájából szeretnénk hallani, mi történt 2006. október 23-án Budapesten, akiket nem a kormány kért fel, hanem önmaguktól, belső indíttatásból éreztek késztetést arra, hogy megvédjék az elesetteket és bátorítsák a sértetteket. Talán a címből is kiderült, hogy különböző időpontokban készültek a filmfelvételek.

Október 23-a után, a megfélemlített emberek közül többen nem mertek nyilatkozni. Félték, mert nem tudták, mi fog következni. Nem érezték a védelmet. A középiskolás leány nem tudta, járhat-e még iskolába, a tanár sem tudta, mi lehet az események következménye, hiszen négy rendőr is ellene vallott. Demokratikus országban élünk állítólag, mégis úgy tűnik, hogy az a bizottság, amelyiket a kormány felkért, hogy vizsgálja ki a történeteket, mintha nem arra a megállapításra jutott volna, mint a Független Jogász Bizottság, amelyik a munkáját más módszerekkel végezte el. Hallgassuk meg előbb Morvai Krisztinát.

Morvai Krisztina

Kapcsolódva a képviselő asszonyhoz, hadd mondjam el, hogy megdöbbenő módon még most, hetekkel, hónapokkal az események után is folyamatban vannak azok a koncepciók eljárások, amelyek az ötvenes évek módszerei és forgatókönyvei szerint zajlanak. Ezek már augusztus 19-e és 20-a, majd október 23-a után kezdődtek. A mi bizottságunk – hadd kezdjem azzal, ami az utolsó eleme a bizottságunk munkájának – most, a 23-ai véres hétfő fél éves évfordulóján egy nagy kampányba szeretne kezdeni, amelynek célja a koncepciók eljárások azonnali megszüntetése.

Csodálatos dolog, hogy képviselőasszony, illetve a Miskolci Gráciák megszervezték ezt a találkozót, s hogy ilyen sokan vagyunk együtt. Átadjuk egymásnak a tapasztalatainkat, és mindenki tud még szörnyűbbet annál, amit a másik mond. De ez nem elég. Valami nagyon határozottat, bátrát kell tennünk annak érdekében, hogy az emberi méltóságukat visszaadjuk azoknak, akiket levadásztak, összeverték a rendőrök, rabszállító autókba tettek, börtönbe vetettek, és ott az ávó által alkalmazott kínzási

módszerekkel megaláztak és kínoztak. Többen, akik fogságban voltak a szeptemberi, októberi napokban, elmondva a hozzátartozóknak, hogy mi történt velük, valóban az ávó módszereit idézték fel, tudattalanul is. Elmondták, hogy a homlokukat oda kellett támasztani a falhoz. Ott álltak sorban, terpeszállásban és így kellett órákat eltölteniük. A bokájukat addig rugdosták, amíg a smasszer, a rendőr úgy nem gondolta, hogy elég nagyméretű terpeszben állnak.

Nemsokára meglátjuk azokon a felvételeken, amelyeket a bizottságunk készített az áldozatok, a szemtanúk meghallgatásáról, hogy volt egyetemista, akinek az életéért kellett könyörögnie térdén állva, miközben a rendőrök gumibotozták. Ilyen kínzásokon kellett végigmenniük az embereknek, akiket bebörtönöztek, két hétig is fogságban tartották, míg másodfokon tisztességes bírók végül elengedték őket. Sokan kerültek ezután házi őrizetbe, majd az eljárások tovább folytatódtak és az esetek többségében jelenleg is folytatódnak.

Mi történt szeptember 17-én?

A mi bizottságunk a kezdet kezdetén úgy nevezte el magát, hogy az október 23-ai budapesti erőszakos eseményeket vizsgáló bizottság, de elhamarkodottnak bizonyult ez a névválasztás, hiszen már a vizsgálódásaink elején rá kellett jönnünk, hogy nem tudjuk csak a 23-a hajnallal indítani a vizsgálódásunkat. Távolság kell mennünk időben, legalább szeptember 17-éig, az öszödi beszéd nyilvánosságra kerüléséig. Akkor történt, hogy az emberek felháborodtak azokon a hazugságokon, amelyeket azóta is folyamatosan próbálnak bagatelizálni, kicsinyíteni, hogy áh, minden politikus hazudik. Itt nem kis hazugságokról volt szó, hanem arról, hogy egy jóléti programot ígértek az ország népének, ezt a választási programot szavazták meg, majd nem sokkal később a miniszterelnök feltárta a saját szűk körének, csak aztán kiszivárgott, hogy hamis adatokra, hazugságokra építették ezt a programot. Szó nincs emberbarát programról, egy neoliborális, vadkapitalista program vár az emberekre, amely igen sok megpróbáltatást és áldozatot vár el az országtól.

Ezen felháborodva kezdtek el az emberek a Kossuth téren gyülekezni. Tettek-e valami rosszat? Nem. Mindössze az emberi jogokat gyakorolták, a gyülekezési, a véleménynyilvánítási jogukat, a szólásszabadságukat, amelyeket nemzetközi emberi jogi egyezmények, a magyar alkotmány és a magyar jogszabályok biztosítanak. Már ekkor megkezdődött az a jelenség, amelyet úgy nevezett el a bizottságunk, hogy démonizálás. Félelmetesnek, rossznak állították be azokat az embereket, akik éltek alkotmányos, állampolgári, emberi jogaikkal. Ezen a napon még csak az volt a kormánypárti képviselőnek a szlogenük, hogy egyesek kivitték a Parlament falai közül a politikát, és ez rettenetes. Mi van ebben rettenetes? Az erkölcsileg felnőtt embernek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy a közösségének, az őt körülvevő társadalomnak, az országnak, a nemzetnek az ügyeivel, a köz ügyeivel foglalkozzon. Nem csak a választott képviselői útján politizálhat, hanem ha a közügyekkel való foglalkozást nevezzük politikának, akkor politizálhat olyan formában, hogy tiltakozásképpen kivonul az utcára.

Elkezdődött tehát a démonizálás, amely 18-án csúcsondott ki, a Magyar Televízió ostromakor. Mi is történt akkor? Körülbelül tízezer ember gyűlt össze a Kossuth téren, akik közül pár ezren átvonultak a televízióhoz, hogy átadják a petíciót. Akkor néhány tucat, kigyúrt külsejű, kétségtelenül erőszakosan viselkedő fiatalember megrohmozta az épületet. Ott állt az a sok szerencsétlen, magárahagyott, nyomorult rendőr, akikkel minden jóérzésű ember együttértett. Láttuk, hogy kiszolgáltatottak, nincs megfelelő felszerelésük, életveszélyben vannak és halálfélelmet élnek meg. Ehhez képest nem küldtek erősítést melléjük. Tudjuk azt, hogy a rendészeti miniszter és a miniszterelnök is folyamatosan, percről percre figyelte az eseményeket, hogy mi is történik az MTv ostromakor. Nekik kötelességük lett volna erősítést küldeni a rendőrök és a televízió védelmére. Máig rejtély, hogy ez miért nem történt meg.

Azt mondta egy ideig a média, és arról próbálták az emberek meggyőzni, hogyan szólhatna bele egy miniszter, vagy egy kormányfő a rendőrség dolgába? Ezek rendőrszakmai dolgok. A mi bizottságunk jogászokból áll, és úgy gondoljuk, hogy egy jogállamban a jogszabályok keretein belül kell megvizsgálnunk, mi az, ami jogszerű és mi nincs összhangban a jogszabállyal. A jogszabály szó szerint azt mondja, hogy a rendőrséget a kormány a rendészeti miniszter útján irányítja. Irányítási jogot gyakorol, sőt irányítási kötelezettsége is van a rendőrség felett. Mellébeszélés és hazugság, hogy a kormány nem szólhat bele a rendőrség dolgába. A rendőrségi törvény részletezi, hogy konkrét utasítási joga is van a kormánynak a rend fenntartása, védelme érdekében. Tehát nem az instrukció tényével van probléma, hanem a tartalmával, hiszen 19-én éjszaka, amikor elkezdődtek a borzalmak, amikor összeverték száz embert, akik nagyon súlyosan megsérültek, amikor elkezdődtek az önkényes őrizetbevételek, a hírügynökségek tudósítottak arról, hogy a rendőrök gumibotozzák a földön fekvő embereket, rugdossák őket, akkor a miniszterelnök másnap úgy nyilatkozott, hogy példamutató módon járt el a rendőrség. Ekkor már a kormány az irányító jogkörében kifejezetten instruálta a rendőrséget, utasította, hiszen a magyar nyelvben az a szó, hogy példamutató, azt jelenti, hogy ez a példa, eszerint kell csinálni. Hogyan? Megszegve az összes idevonatkozó emberi jogi normát, a magyar alkotmány szabályait, a rendőrségi törvény szolgálati szabályait.

De térjünk vissza szeptember 18-ára, mert nagyon fontos dolgok történtek október 23-a megértése szempontjából. Nagyon ódzkodott először a mi bizottságunk, hogy nem akarunk foglalkozni a szeptemberi dolgokkal, az MTv előtt történtek-vel, csak október 23-ra koncentrálnak. De nem lehet az összefüggéseket enélkül megérteni. Folyamatosan ezeket a garázda alakokat mutogatták 18-án, annyiszor, hogy az emberek úgy gondolhatták, hogy az egész tömeg olyan erőszakos, garázda. Az édesanyám is ott volt a tömegben, egy budai úriasszony, aki nem próbált Molotov-koktélt dobálni a rendőrökre, ahogy én sem dobáltam a két gyerekemmel október 23-án. Az édesanyám, hátul állva a tömegben nem látott semmit, ami elől történt. Mégis, úgy volt azonosítva a tömeg, hogy erőszakos, agresszív, neofasiszta. Másnap már a nemzetközi sajtó is úgy interpretálta, hogy neofasiszta, neonáci elemek. A démonizálás is abból állt, hogy ezeket az embereket mutatták folyamatosan. Az MTv-ostrom ijesztő

képeinek a folyamatos ismétlésével sikerült összerosni azt a néhány tucatnyi garázda, erőszakos embert – akik ki tudja, hogy kerültek oda, de ez már egy másik kérdés – az összes tiltakozóval, demonstrálóval, akiknek a száma meghaladta az ötvenezret a Kossuth téren több napon át, aztán hosszútávon az egész ellenzékkel.

Kialakult az a közbeszéd, hogy a csendes többség és a randalírozó kisebbség, és ezt a garázda társaságot azonosították az egész ellenzékkel és mindazokkal, akik kritikuskák a kormánnyal szemben. Szeptember 19-én, napközben a kormányfő megígérte, hogy meg fogja védeni a csendes többséget. Mikor megkérdezték tőle a TV2 munkatársai, hogy nem gondolja-e, hogy az öszödi beszéd kiszivárgása összefüggésbe hozható az eseményekkel és ezért le kellene mondania, akkor csodálkozva visszakérdezett, hogy nekem, miért? Azt mondta még, nem gondolja, hogy így lenne, hamarosan bizonyára pont a fordítottja lesz az igaz, mert nőni fog a népszerűsége, az emberek ugyanis észreveszik, hogy micsoda ribillió van ebben az országban, és ha választaniuk kell, hogy a ribillió, vagy Gyurcsány Ferenc, aki megvédi őket, akkor Gyurcsány Ferencet fogják választani.

Azt gondolom, hogy ez az interjú nagyon sokatmondó, nagy katarzis volt, amikor a kutatásaink során megtaláltuk. 19-én éjszaka a kormányzóvivő útján mondta Gyurcsány Ferenc, hogy tekintettel a ribillióra, az előző éjszakára és az erőszakra, ő folyamatosan figyelni fogja az eseményeket valamiféle „irányítótornyból”. Lehet, hogy ott elbóbiskolt, de a hírügynökségek percről percre tudósítottak arról, hogy mi történik Budapest utcáin. Ekkor kezdődött el ugyanis az a bizonyos levasztás, amikor a Kossuth térről hazafelé tartó embereket, fiatalokat és idősebbeket, az éjszakai járatokhoz indulókat, vagy még csak nem is a Kossuth térről hazatérőket, hanem az éjszakai műszakból érkezőket, vagy vidékről bejövőket levasztak a rendőrök, brutálisan összeverték, rabszállító autókba terelték, bebörtönözték őket, megkínóztak és eljárásokat indítottak ellenük.

Rendőri brutalitás, önkényes őrizetbevételek, koncepciók eljárások

A hírügynökségek jelentették, hogy az emberek fejét rugdossák a rendőrök a földön, gumibototznak válogatás nélkül, súlyos sérüléseket okozva, száz sérült fekszik az utcákon, nincs elég mentőautó stb. Erre mondta másnap reggel a miniszterelnök, hogy példamutató módon járt el a rendőrség. Tanultak a leckéből. Az instrukciókat komolyan vette a rendőri vezetés, hiszen a következő éjszaka ugyanígy jártak el. Akkor mondta Gergényi rendőr-főkapitány, hogy azért tudtunk olyan keményen és hatékonyan fellépni, mert éreztük a miniszterelnök támogatását a hátunk mögött. Tehát 20-án éjszaka megismétlődtek ezek az események, a levasztások, a brutális rendőri terror.

Itt az ideje, hogy nevének nevezzük az eseményeket. Nem zavarágások voltak, nem ösztetűzések, hanem tömeges rendőri brutalitás, és tömeges, önkényes őrizetbevételek, majd letartóztatások, tömeges konstruált koncepciók eljárások, amelyek jelenleg is folyamatban vannak. Ezeket igenis meg kell nevezni.

Ez történt tehát szeptember 20-án éjszaka, és 21-én már Demszky Gábor főpolgármester és a kormányfő együtt nyilatkozták, hogy ilyen minőségű fellépést várnak továbbra is a rendőrségtől és meggyőződésük, hogy ilyen minőségű fellépéssel lehet fenntartani a rendet. Ismét hangsúlyozom, hogy ezek instrukciók alapján megtörtént események, és azt is, hogy a kormánynak joga volt, hogy utasítást adjon a rendőrségnek. Nem ezzel van a baj, hanem a tartalmával, ugyanis az lett volna a kutya kötelességük, hogy azt mondják, ennyi, elég volt a kínzásokból, a letartóztatásokból, mostantól nem tűrünk el egyetlen jogellenességet, rendőri túlkapást, kínzást, de pont a fordítottját mondták. Ezt október 23-áig egyetlenegy szóval nem vonták vissza. Nem történt olyan, hogy kiállt volna a miniszterelnök és azt mondja, most jövök rá, hogy butaságot beszéltem, mert nem volt ez mégsem olyan példamutató, vagy mégsem ilyen minőségű rendőri fellépést várok. Vagy azt mondta volna, jaj, már megint hazudtam, bocsánat – és akkor nem került volna sor az október 23-i borzalmakra.

Ez tehát közvetlen előzmény volt, és azért tartotta a mi bizottságunk olyan fontosnak, hogy március 15-e előtt tudatosítsuk azt, hogy ez egy hatályban lévő kormányinstrukció, hogy így kell a rendőrségnek viselkedni, mert természetesen következett volna szeptember 19- és 21-éből és október 23-ából, hogy március 15-én ez megismétlődjön. Mert miért ne? Jog szerint járt volna el akkor is a rendőrség. Ezért, teljesítve azt a feladatunkat, hogy mindent megteszünk azért, hogy Magyarországon soha többé ne kerüljön sor olyan emberi jog sértésekre, mint szeptemberben és október 23-án, ennek jegyében előre levelet írtunk a miniszterelnöknek, a rendészeti miniszternek és az országos rendőr-főkapitánynak – nyílt levelet, feltettük az internetre és sajtóközleményt is kiadtunk –, és abban rákérdeztünk, hogy hatályban van-e még ez az instrukció, és ha nincs, a miniszterelnök szíveskedjék nyilvánosan, az ország népe előtt kiállva kijelenteni, hogy arra kötelezem az országos rendőr-főkapitányt, megváltoztatva az előző instrukciómat, hogy tartsa be a nemzetközi emberi jogi és rendőrszakmai normákat és a magyar vonatkozó jogszabályokat.

Március 15-én az emberibb irányvonal jutott szerephez

Nekünk nagyon fontos módszerünk volt a bizottságban, hogy mindent transzparenssé, nyíltan csináltunk, szemben a Gönczöl-bizottsággal, amelyik első pillanattól kezdve állandóan titokzatoskodott. Hogy államtitok, szolgálati titok, nem nyilatkozunk, majd csak a végén nyilatkozunk. Mi folyamatosan a nyilvánosság előtt végeztük a munkánkat, fontosnak tartottuk, hogy a honlapunkra mindent feltegyünk, például a hivatalos levelezéseinket is. Tudta ezt a Miniszterelnöki Hivatal és az országos rendőr-főkapitány is.

Ezek után a Miniszterelnöki Hivatal elmondott bennünket mindennek, hogy Fidesz-bérencek vagyunk, ezért csináljuk és nem lehet bennünket komolyan venni. Viszont az országos rendőr-főkapitány írt egy nagyon szép levelet, biztosan egy ünnepélyes deklarációnak szánta, hogy tény, őket a nemzetközi és a hazai jogszabályok kötik, annak keretei között fognak március 15-én eljárni. Nagyon fontos volt az is,

hogy a különböző irányvonalak között, amelyek a rendőrségen belül léteznek, úgy tűnik, hogy március 15-én az emberibb és kicsit demokratikusabb irányvonal jutott kezdeményező szerephez.

Örülünk annak, hogy a tőlünk teljesen függetlenül tevékenykedő, három volt alkotmánybíróból álló ad hoc bizottság, amelyik a Gönczöl-bizottság jelentésére reagált, a felelősség szempontjából ugyanezekre a következtetésekre jutott. Az ő jelentésük is rajta van magyarul és angolul is a honlapunkon.

(Ezután egy DVD-ről levetítettek néhány részletet a bizottsági meghallgatásokról a szeptember 19-én történtek után. A korongból száz példányt kiosztottak az előadás végén a közönség között.)

Még a mi oldalunkon is kevesen ismerik a tényeket, amelyeket itt most hallhatunk. Az egyik korongon egy kétórás film van, amelyben nagyon sokan szólalnak meg, a másikon az október 23-i áldozatok közül is sokan megszólalnak. Az Echo tv-ben lesz rövidesen egy műsor, ahová áldozatokat is meghívtunk és szeretnénk minél több helyen megszólaltatni személyesen is őket. Még a velünk rokonszenvező jogász kollégák között is vannak olyan óvatosak, akik szerint nem szabad kampányolni, aláírást gyűjteni. Legyünk szépen csöndben, hadd menjenek ezek az eljárások a maguk útján, majd ott kiderül az ártatlanságuk. Kivétel nélkül mindenki, aki ezen a korongon megszólal, még eljárás alatt áll. Péterrel, aki elmondta, hogy az életéért kellett könyörögnie, megtörtént az a csoda, hogy megszüntették ellene az eljárást. Lejárt ügyében a nyomozati idő és nem hosszabbították meg. Azt gondoljuk, hogy miután már egy hónapja terítjük az országban ezeket a korongokat, ez is segített benne. Én hiszem, hogy igenis nyilvánosságra kell hozni ezeket a dolgokat. Óellene is hat vagy nyolc rendőr vallott, és ennek ellenére megállapította az ügyészség, hogy hazudtak, és nem lehet csak az azonosító jel nélküli, símaszkos, garázda rendőröknek a vallomására építeni ezeknek az embereknek a sorsát, akik adott esetben nyolcéves büntetési tétellel fenyegedett eljárás alatt állnak.

A nyilvánosság elé kell tárnunk október 23-a eseményeit

Akik itt hallhatók voltak, kivétel nélkül hivatalos személy elleni, vagy felfegyverkezve, csoportosan elkövetett, hivatalos személy elleni erőszak ügyében van ellenük eljárás. Majdnem mind egyetemisták, akik nem tudják, hogy ebben a vizsgaidőszakban még vizsgázhatnak-e, vagy már előbb be kell vonulniuk a börtönbe. Folyamatos bizonytalanságban élnek. Tényleg csoda, hogy még beszélni tudnak és pszichésen olyan állapotban vannak, hogy tudják az iskolai feladataikat is végezni, egyáltalán létezni.

Eljutottunk október 23-ig. Több, mint egy hónap eltelt a szeptemberi események és október 23-a között. Nézzünk magunkba, mit gondoltunk mi akkor a szeptemberi eseményekről? Talán olyasmit, hogy valóban szélsőséges alakok balhéztak a televízió előtt. Nem ismertük ezeket a borzalmakat és így következett október 23-a. Hajnalban indultak az események azzal, hogy a Kossuth téren feloszlatták azt a bizonyos demonstrációt, a tömeges erőszak akkor kezdődött, amikor reggel fél 10–10 óra tájban

mentek volna az emberek a zászlófelvonásra, és rendőrök sorfalába ütköztek. Sokszor kérdezték tőlem újságírók, mi volt a legmegrázóbb történet, amit hallottunk a meghallgatásaink során? Azt válaszoltam, hogy nem lehet választani. Ha csak ezt az egy időpontot nézzük, még ennek kapcsán is megrázó történeteket hallottunk, olyanoktól is, akik nem sérültek meg, nem lötték ki a szemüket, nem amputálták az ujjukat. Most csak két történetet mondok el.

Az egyik: '56-os hősök is elmondták a történetüket, az egyik arról beszélt, hogy meghalt mellettem a barátom az '56-os sortűzben, engem bebörtönöztek, több társamat, barátomat felakasztották. Mi harcoltunk '56-ban ennek az országnak a szabadságáért, a demokráciáért. Eljött a rendszerváltás ideje, eljött az ötvenedik évforduló, szerettem volna leróni a kegyeletemet a meghalt barátaim iránt. Szerettem volna ünnepelni, egy gyertyát gyújtani a Kossuth téren, ott lenni az ünnep kezdetekor, és ehelyett rendőrsorfalakba ütköztem. Rendőrök szorítottak ki a Parlament környékéről és kezdtek gumibotolni, üvöltöni és pánikot kelteni. Azok az emberek ünnepelték az ötvenedik évfordulót, akik annak idején ezt tették velünk, vagy pedig a szellemi örököseik.

Ugyanebben az időben, tehát 10 óra tájban ment a Kossuth tér felé az az ötgyermekes család – az édesanya megszólalt a Pesty László-filmben –, akik hónapok óta tervezgették, hogy milyen szép lesz majd ez az ünnep. Magyarázták a gyerekeiknek, miért is olyan fontos október 23-a, miért kell a lelkünket és a testünket is ünneplőbe öltöztetni erre a napra. Tervezgették, mit fognak csinálni ezen a különleges napon. Ahogy az édesanya elmondta, meg kellett élniük azt a megaláztatást, hogy beleütköztek a rendőri sorfalakba, elkezdtek őket kergetni. Amikor a rendőrök kezdték kiszorítani a tömeget a Kossuth tér felől, azon a címen tették, hogy be nem jelentett tüntetésre jöttek.

A következő epizód: az Alkotmány utcánál 3 óra körül akartak az emberek visszamenni a Kossuth térre, és akkor is elkezdtek visszaszorítani a tömeget, véletlenül sem a Nyugati pályaudvar irányába, hanem a Deák tér, az Astoria felé.

Mielőtt befejezném, és átadnám a szót Szöör Annának, nézzünk meg egy rövid összefoglalót az október 23-ai áldozatokkal készült meghallgatásunkról. *(Itt ismét filmvetítés következett, azokkal az emberekkel készített interjúkat láthattunk, akik súlyos sérüléseket szenvedtek a rendőri erőszaktól.)*

Hölgyeim és uraim! Nyilván sok erkölcsi dilemma előtt állunk ennek a bizottságnak tagjaiként. Az a dilemma, hogyha ezekről az eseményekről tudunk, hallgathatunk-e, eléggé egyértelműen megválaszolható. Egy beszélgetés során említettem, hogy megértem azokat az embereket, akik hozzánk fordulnak, de azt mondják, a nevüket nem adhatják a nyilatkozatukhoz, az adományukhoz (pénzbeli támogatást is kapunk, de sokan kérik, ne jelenjen meg a nevük), mert félnek. Édesapámnak is elmondtam, hogy megértem az emberek félelmét, mire azt mondta, az a baj, hogyha majd eljutunk odáig, hogy azokat viszik el a saját lakásukból, és verik össze, akik most félnek, nem lesz már olyan szomszédjuk sem, aki szólni mer.

Egyet ne felejtünk el. Mégiscsak történt egy rendszerváltás. Az ötvenes években

félni kellett és reszketni – egyébként most jön vissza az a hangulat, hogy ők és mi, és ez a suttozás... Nemrég kórházi kezelésen voltam, kaptam az infúziót, és az ágy-szomszédom úgy kommunikált velem, hogy egy újságot a szája elé tett, és úgy suttozott mögüle. Meg sem tudtam fordulni, de egy idő után „besokalltam” és elkezdtem kiabálni, hogy ne haragudj, de hol élsz te, hogy itt suttozni kell és újságpapír mögé bújni, és még arra is vigyázni kell, nehogy Magyar Nemzet mögé, mert akkor lebukunk, hát vegyük már észre, hogy nekünk annyi jogunk lesz, amennyit magunknak kikövetelünk. Itt már nincsenek orosz csapatok, mégiscsak tagjai vagyunk az Európai Uniónak... Ha úgy fogjuk fel, hogy minden reménytelen, elvesztünk. Vegyük észre, hogy túsul ejtették az országunkat, egy apró, törpe kisebbség. Vissza kell, hogy vegyük! Ennek az első lépése az, hogy feltárjuk ezeket a borzalmakat, és azt, hogyan akarták rendőri brutalitással, börtönbeli kínzásokkal és koncepciók eljárásokkal megfélemlíteni az ellenzéket és az összes kritikus hangot. Hogyan akarták démonizálni és a világ előtt is bűnözőként beállítani mindazokat, akik ezzel a kormánnyal szemben kritikusak. Ezt fel kell tárni a magyar emberek előtt, a világ előtt, és ki kell állni ezeknek az embereknek a jogaiért. A valódi felelősök megtalálásáért és felelősségre vonásáért, a sérültek azonnali és peren kívüli kárpótlásáért, a koncepciók eljárások azonnali megszüntetéséért.

Ez az első lépés, a minimumprogram, amire majd minden mást építeni lehet, ahhoz, hogy visszavegyük az országunkat.

*(A református egyházkerület székházában
április 13-án elhangzott előadás szerkesztett változata)*

A demokrácia határai

Itt, Miskolcon szereztem jogi doktorátust 1997-ben, és szeretettel gondolok azokra a tanáraimra, akik most is velünk vannak. Nemcsak itt vannak, hanem ők voltak azok, akik felismerték, hogy nekem, pszichológusnak szükségem van a jogi doktorátusra, amit nem támasztott alá a való világ, mert amikor kiléptem az egyetem falai közül, rájöttem, hogy a magyar társadalom éretlen a határterületi tudományokra, éretlen az interdiszciplinaritásra. Nehezen találtam meg a helyem. Foglalkoztam kommunikációval, esélyegyenlőséggel, mind a mai napig a családon belüli erőszakkal és igazán ez a kormány hozta meg nekem azt a felismerést, hogy igenis, a határterületekre szükség van.

Szöör Anna

Ha egy kicsit távolabbról indulunk, akkor a közös munkánk a nyári kampányunkkal kezdődött (Pelczné Gál)

Ildikóval, a művi meddővételek ellen, amikor rájöttem arra, hogy ez a kormány erkölcstelen jogszabályokat alkot, azaz aláhelyezi a jogszabályokat az erkölcsnek. Holott az erkölcs a magasabbrendű, a jogszabályoknak ezt kell alátámasztani. Miután teljes sikertelenségre voltunk ítélve, rájöttem arra, hogy nekem, mint pszichológusnak nagy szerepem van a jogalkotásban, mert erkölcstelen, népirtó szabályokat nem szabad hagynunk, hogy meghozzanak.

Igy jutottunk el a szeptember–októberi eseményekig, melyeket izgatottan figyeltem. A családommal mindennap elmentünk a Kossuth térre, ha csak egy félóra is. Azt tapasztaltam, hogy a tömeg nagyon békés, szeretettel állt a kérdéshez, olyan jó hangulat volt. Nemcsak báméskodni mentem, hanem jól éreztem ott magam. Ekkor jött egy ötletem az Asszony szövetséggel, Ékes Ilonáékkal, hogy kokárdát varrunk a rendőröknek. Háromszáz kokárdát varrtunk, saját kezűleg. Elindultam egy idős hölgygel, hogy legyen szemtanú. A tévét nem engedtem a közelembé, mert akkor nyilván nem fogadták volna el a rendőrök. Azt tapasztaltam, hogy a „találati arány” száz százalék. Minden rendőr boldogan átvette tőlem a kokárdát, megköszönték, és azt mondták, magára fogok gondolni október 23-án.

Azon a napon a családommal ünnepelni és nem tüntetni mentem. Szeptemberben, októberben tüntettünk, de a 23-át arra szántam, hogy megemlékezzünk a gyermekeimmel az 56-os hősökrol, és az ötvenes években nagyon sokat szenvedett, áldott emlékű nagyszüleimről. Döbbenetes élmény volt, hogy már amikor feljöttünk az aluljáróból a Deák téren, könnygáz terjengett. Nem értettem, mi történt, hiszen én a magyar rendőrséget nem ilyennek ismertem. Ekkor suttnogni kezdtek a tömegben, hogy provokátorok, vigyázzon, menjen a gyerekekkel haza.

Miért mennék, amikor 16 és 12 éves fiaim vannak, nem szeretném őket gyávaságra nevelni. Megállunk, megemlékezünk, itt baj nem lehet. Véres zászlókat hoztak felénk, és azt mondták, megölték egy embert, azonnal menjünk, döntsük le a rendőrkordont. Azt gondoltam, hogy ennek fele sem tréfa, jobb, ha tényleg hazamegyünk és otthon nézzük a Hír Tv-t. A férjem nem hallgatott rám, azt mondta, ha mindenki így gondolkodna, sehol nem tartanánk, ő ott marad. A kisebbik fiam hisztérikus állapotba került, azóta is emlegeti. Csodálatos fogalmazást írt a Pesty László emlékkönyvébe, megnézte a kiállítást és az Örület címet adta a fogalmazásának.

Amikor hazamentem, elgondolkoztam, milyen furcsa összefüggés van a családon belüli erőszak és a társadalmi események között. Már csörögtek a telefonok, hogy te nem vagy normális, a gyerekeiddel odamégy, hogy megvered magad? Te leszel a hibás, ha a férjedet valami baj éri. Hogyhogy nem fordítod vissza? Elgondolkodtam, hogy ugyanazt tapasztaljuk, mint a családi erőszak esetén, a tipikus áldozathibáztató magatartást. Azon is elgondolkodtam, vajon nem érdemeljük-e ezt meg, hiszen hagyjuk, hogy velünk ez történjen. Hagyjuk, hogy ez a kormány uralkodjék rajtunk, hogy bezárják a kórházainkat, hogy a Tescóban vásárolunk és nem a boltban. Szabad-e hagyni, hogy valóban áldozatok legyünk és hibáztassanak minket, akár jogosan is.

Megkerestem különböző tévécsatornákat, a Duna Tv-t, Hír Tv-t, MTv-t, mondanom sem kell, hogy az MTv elzárkózott, a másik kettőnél meg azt mondták, hogy nem értik, mit akarok mondani. Mi az, hogy áldozathibáztatás, hogy maga a hibás, ha ünnepelni ment. Nagy nehezen mégis bejutottam, és szembetalálkoztam azzal a kérdéssel, hogy mit szólok Morvai Krisztina munkájához? Mondtam, hogy mivel a családon belüli erőszak ügyében sokat dolgoztunk együtt, csak jó lehet. Így aztán csatlakoztam a bizottság munkájához, és egyre inkább azt éreztem, hogy a társadalmi folyamatok nem érthetők meg pszichológia, szociológia és jog együttműködése nélkül. El kellett kezdenünk egy olyan munkát, ami feltárja, mi is vezetett október 23-ig.

Az első kérdés, hogy lehet, hogy az a rendőr, aki elfogadta tőlem a kokárdát, majd nem megvert. Lehet, hogy ugyanaz a rendőr. Egyáltalán, ugyanaz a rendőr volt-e? Különböző pletykákat hallottam, hogy valamilyen speciális kiképzésnek vetették őket alá. Hogy volt-e, vagy nem, nem tudom, de Balogh László, a Független Rendőr-szakszervezet elnöke elmondta, hogy embertelen körülmények között tartották őket szeptember-októberben, tehát, ezt a destruktív, frusztrált agressziót az váltotta ki, hogy éhesek voltak, fáztak, és ezért reagáltak úgy az emberek viselkedésére, ahogy. Tehát mocskos fideszes az ünneplő, és megtaposták a nemzeti zászlót stb. Ez érdekes, mert akármennyire fáradtak és idegesek, erre akkor sincs magyarázat. Ugyanakkor eljutottam oda, vajon mi válthatja ki ezeket a társadalmi feszültségeket? A családon belüli erőszakkal kapcsolatos kutatásaim alapján találtam egy érdekes jelenségre, ez a morális pánik fogalma.

Egyértelmű, hogy amikor Gyurcsány Ferenc az öszödi beszédét elmondta, valamilyen pánikhangulat tört ki az országban. Hogy ezt morális válságnak nevezzük,

idegességnek, pániknak, teljesen mindegy. Kaptam utána én is telefonokat, hogy halottad, láttad, most mi lesz? Eljött az az állapot, hogy csináljon már valaki valamit. Ki csináljon, és mit? Rámutattunk a Fideszre, hogy azonnal váltsák le a kormányt. De hát jogállamban, alkotmányos eszközök híján ez teljesen reménytelen. De minden rosszban van valami jó, megindult a civil társadalom, a civil lobbí. Hogy reagált erre a kormány? Ahogy várható volt, valamilyen erősebb intenzitású pánikot kellett betvetni. Mi az a jól bevált pánikkeltés? A szélsőjobb fenyegető veszélye. Azaz nem békés ünneplők, hanem csőcselék, szélsőjobb, fasizmus.

Hogy ezt hogy támasztották alá, szintén érdekes. Elővették az Árpád-sávós zászló lejárátását. Abban már nagyon régen nincs nyilaskereszt, de most mégis úgy érezzük, hogy az csak valamilyen fasiszta jelkép lehet. Ha egy kicsit gondolkodunk, és van történelmi szemléletünk, akkor pontosan tudjuk, hogy ez nem az. Ugyanakkor egy szót nem szólunk a trikolorról, amibe ugyancsak ott volt a vörös csillag, de azt valahogy mégis elfogadjuk. Ha ez a tömeg megfelelő nagyságra nő, több tíz-, vagy százezerre, akkor már önmagában is fenyegető. Mennyire egyszerű ezt összemosni a Fidesszel, és ahogy Krisztina mondta, beindul a démonizációs folyamat. Azt, hogy Orbán Viktor démonizációja zajlik, már megszoktuk, de hát sokkal egyszerűbb, ha a szélsőjobbot rávisszük a jobboldalra, és akkor már a tömeg is sokkal fenyegetőbb, nemhogy az effektus, amit elér ezáltal.

Megállapítottam, hogy az áldozathibáztatáson kívül a morális pánikok váltakoznak az országban, és minden azon múlik, hogy melyik fél hogyan interpretálja. Médiatorzítás nélkül ez eredménytelen. De akkor van-e Magyarországon sajtószabadság? Alá tudjuk támasztani, hogy nincs, mivel három tévécsatorna tartja markában az országot. Hiába van Duna Tv, Echo Tv, három csatorna fogható ingyenesen. Amikor bemondja a közszolgálati tévé, hogy értéket közvetít és hozzá a lángoló MTv-ostrom képeit adja, elgondolkodhatunk rajta, hogyan nyert Demszky választást, másfél százalékkal Tarlós István előtt? Nyilván, nagyon jól jött neki. Megint csak azt mondhatom, hogy titkosszolgálati eszközök híján nem állíthatom, hogy provokátorok voltak az MTv ostrománál, de jól jött nekik. Azt hiszem, ez mindent megmagyaráz.

Ami még nagyon fontos október 23-ával kapcsolatban, hogy az agresszió mértéke nem volt természetes. Amikor Vértesaljai atya elmondta, hogy meggyalázták a nemzeti zászlót, és bemutatta a zászlón a rendőr lábnyomát, ahogy megtaposta, ez nem fér össze a józan ésszel. Elmondhatjuk tehát, hogy itt valami előzménynek kellett lenni, és pont ez izgalmas, ami a kokárdaátadástól a zászló megtaposásáig terjed. Nyilván ismerik Ancsel Éva mondasát, hogy a történelem nem mérhető emberi léptékkal. Hát akkor miről szól a 21. század, miről szólnak az emberi jogok? Ha mi ezt el akarjuk fogadni, azt is elfogadjuk, hogy sárba tiporják a jogainkat. A mi bizottságunknak tehát az a célja, hogy a 21. századi történelem igenis mérhető legyen emberi léptékkal.

Ezt támasztja alá, hogy elkészítettem a kórházi statisztikákat. Ez megtalálható a jelentésünkben, diagramokkal szemléltetem, hogy milyen sérülések történtek októ-

ber 23-án. Egyértelmű, hogy ha a rendőrség szakmailag járt volna el, ilyen – 39 százalékos fejsérülés, 15 százalékos nyak- és 10 százalékos szemsérülés – nem fordulhatott volna elő. Végig tagadták, hogy maradandó szemsérülések keletkeztek október 23-án. Négy olyan esetről tudunk, hogy az áldozat elvesztette a szeme világát. Ha valóban azt akarjuk, hogy a történelem emberi léptékkel is mérhető legyen, ezeket az eseményeket a következőképp lehet elkerülni.

Először is legyen egy jól felkészült rendőrségünk. Másképp reagáltak az MTv ostrománál, és másképp október 23-án. Nem volt egységes a hozzáállásuk. Fontos a szakmaiság. Arra képezik őket például, hogyan kell a könnygázt hajítani. Alulról pattogtatva és nem felülről, hogy fejsérülést okozzon. A gumilövedék használata mindig vitatott kérdés, szabad-e bevetni, vagy nem. Úgy tudom, március 15-én is lehetett volna, szerencsére elkerültük, de megkérdőjelezhető, hiszen ha közelről lőnek, teljesen mindegy, hogy sörét, golyó, vagy gumilövedék, ugyanazt a hatást érik el vele.

A kórházi statisztikák engem arra ösztökélnek, hogy nagyon figyeljünk oda, hogy jár el a rendőrség. Próbáljunk az EU-normákhoz igazodni, próbáljuk az emberi jogokat jobban figyelembevenni Magyarországon. A demokrácia határai címszóval szoktunk előadásokat tartani. Úgy érzem, hogy valóban szükségünk van a békére, de nem szőnyeg alá söprögetés által.

*(A református egyházkerület székházában
április 13-án elhangzott előadás szerkesztett változata)*

Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948

Mi az Actio Catholica?

Már a XIX. század végén actio catholicaként emlegették azt a mozgalmat, amely a világi híveket akarta bevonni az egyház munkájába. A nagybetűvel írt Actio Catholicának, mint szervezett és a pápa által különösen támogatott és sürgetett mozgalom megindulása XI. Pius pápaságához (1922–1939) köthető, aki – több elődjéhez hasonlóan – célul tűzte ki az egyháztól eltávolodott társadalom rekrisztianizálását, mai kifejezéssel újraevangelizálását, és ebbe az apostoli, azaz missziós munkába óhajtotta bevonni a világi híveket, a püspökök és a papság irányítása alatt. Az Actio Catholica tehát a világi hívek szervezett és a hierarchia irányítása alatt álló mozgalma, mely az egyén megszentelésén túl az egyház törvényeinek a világban való érvényesüléséért küzd. XI. Pius szorgalmazta, hogy a püspökök a világ minden országában szervezzék meg az Actio Catholicát, de ennek módjára nem adott kötelező mintát.

Hogyan sikerült nálunk megvalósítani a pápai elgondolást a világiak apostolkodásáról?

Magyarországon a püspöki kar 1932-ben hozta létre az Actio Catholicát néhány éves előkészítő munka után. Az AC létrehozása kapcsán több álláspont ütközött. A vita elsősorban a világiak szerepe körül forgott, és az az álláspont győzedelmeskedett, amely az egyházi hierarchia közvetlen befolyását biztosította. Az AC elnöke, a mindenkori hercegprímás hozta meg a legfontosabb döntéseket, s jelentős befolyással bírt az ügyvezető püspök-elnök is. Magyarországon a papság dominanciája érvényesült az AC minden szintjén. Az AC helyi szerveinek tekintett egyházközségek kulcsfigurája a helyi plébános volt. Az AC egyházmegyei központjainak élén kizárólag papok álltak, ahogy az országos központ élén álló országos igazgató, Mihalovics Zsigmond és az őt segítő országos titkárok is. A világiak csak tiszteletbeli állásokat töltöttek be, s általában ennek megfelelő volt aktivitásuk is.

A világiak csekély szerepe részben magyarázható a hivatalos egyházi állásponttal – eszerint a klerikusok feladata a világiak vezetése – amely lényegesen csak a II. vatikáni zsinat után módosult. Mint korábban említettem, az AC kapcsán XI. Pius is hangsúlyozta a hierarchia irányításának alapvető fontosságát. Magyarországon a papi jelenlét garanciát jelentett arra, hogy a püspöki kar határozatait és a mindenkori hercegprímás kívánásait az AC-központ, az ordinárius útmutatását pedig az egyházmegyei AC-szervezet teljesíti. A papi dominancia másik oka az lehetett, hogy a püspökök féltek attól, hogy a világi hívek a protestánsokéhoz hasonló beleszólást

kívánnak majd a helyi egyházközségek életébe, sőt magasabb szinten is. Márpedig az ilyen jellegű autonómiatörekvéseket a katolikus egyház hierarchikus jellegével összeegyeztethetetlennek tartották. Gondot jelentett az is, hogy a világiaktól önkéntes munkát csak egy bizonyos mértékig lehetett elvárni. A papi fizetés pedig elégtelen lett volna egy családfenntartó világi számára. Végül nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a Horthy-korszakban az egyházi vezetés azért sem tartotta annyira fontosnak a világiak bekapcsolását, mert jól együtt tudott működni az államhatalommal.

Mindezek ellenére a világiak erőteljesebb szervezése már a Horthy-korszakban megindult, de ebben az AC-hoz csak lazán kötődő, az AC segédcapatainak tartott katolikus egyesületek, köztük a legjelentősebb KALOT jártak az élen. Bár nem lehet említés nélkül hagyni azt, hogy ezek sem nélkülözték a papi vezetőket, a munkásság körében pedig csak kevés siker kísérte fáradozásait. Az AC közvetlenül csak a nyilas veszély idején kezdett jobban a világiak felé fordulni, amikor az egyesületekhez hasonlóan megpróbált világi vezetőket képezni. 1945 után ezt a munkát hatványozottan folytatta. Különösen komoly erőfeszítéseket tett az ifjúság nevelésére, részben közvetve: az egyesületek, a főiskolai és egyetemi lelkészségek munkáján keresztül, részben direkt módon: nyári táborok és más tanfolyamok szervezésével. Az AC a katolikus felnőtt társadalom aktivizálásában is ért el eredményt, elsősorban a Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének elindításával. Hiszen a KSZVSZ igen sok szülőt megmozgatót, és ennek köszönhetően a katolikus társadalom jelentős része kiállt az egyházi iskolák mellett, vállalva az ezzel járó veszélyeket. Az Actio Catholica szellemisége eszmei szinten is éreztette hatását. Magyarországon is fölmerült, hogy a világiak fölvehessék az egyházi rend bizonyos fokozatait. 1946-ban Henkey-Hőnig Károly arra a következtetésre jutott, hogy az Actio Catholica elgondolásából levezethető a világiak pappá szentelése.¹ Ez pedig már valóban a II. vatikáni zsinat szellemisége. Az, hogy a gyakorlatban a világiak szerepe mégis csak lassan növekedett, magyarázható a minden előremutató kezdeményezést támogató csanádi püspöknek, Glattfelder Gyulának a szavaival: „*Ilyen nagy műnek, mint az Actio Catholica, idő kell ahhoz, hogy kinőjje (sic!) magát.*”² Csak tizenöt év adatott meg.

Milyen tevékenységek köthetők az Actio Catholicához?

Magyarországon az AC kulturális, sajtóügyi, illetve – a világgazdasági válság miatt elsősorban – karitatív–szociális célokkal indult, és egy, már számos plébánia mellett létező helyi szervezet, az egyházközség hatékonyságát kívánta növelni. A fentiek magyarázzák azt, miért került az AC kulcspozíciójába Mihalovics Zsigmond herminamezei plébános és a főváros karitás� érseki biztos, aki a korábbi országos katolikus szervezetekben és rendezvényeken nem játszott szerepet.

Az AC mindennapi tevékenységét az ún. szakosztályok munkáján keresztül lehet megfigyelni. Az öt szakosztály közül négy azokat a területeket célozza meg, ahol a

¹ Prímási és Főkáptalani Levéltár, Esztergom (EPL) 3029/1946. Henkey-Hőnig Károly: Mellékhatóságú papság (tervezet).

² EPL Serédi 11/a Pro memoria az egyházmegyei igazgatók 1940. szeptember 11-i értekezletéről.

kor katolikus egyháza jelentős szerepet töltött be a társadalom életében. Ha jól megdölgdöljük, a hitélet mellett az egyház ma is a média világában, a szociális tevékenységekben, valamint az oktatás és a kultúra területén van jelen Magyarországon. Külön szervezési szakosztály létrehozásának elsődleges, esetleg egyetlen indoka lehetett, hogy az AC országos központja az Országos Katolikus Szövetségre épült rá, átvéve annak korábbi, kizárólagosan szervezési jellegű feladatait is.

Az AC szakosztályaiban folyó munka nagyrészt korábban is létező tevékenységek-ből állt össze, mint például a vasárnapi misehallgatás, a rendszeres szentáldozás és gyónás szorgalmazásából, a hagyományos karitatív munkából, katolikus megmozdulások (így az évről évre megrendezett katolikus nagygyűlés) és ünnepek (pl. úrnapi körmenet) szervezéséből, vagy a katolikus lapok propagálásából. Ugyanakkor az országos központ szerint mindez kiválóan szolgálhatta az AC által megfogalmazott elsődleges célt, a világiak bevonását a helyi egyház életébe. A korábbiakhoz képest előrelépésnek tekinthető a központi szervezettség. Az AC-központ minden évben új programot küldött szét az egyházközségeknek és a katolikus egyesületeknek. Az éves program megvalósításának fontos elemei voltak a téli időszakra tervezett – hitbuzgalmi, szociális és kulturális témájú – előadások, amelyek vázlatait nyomtatásban is kiadták. Ezzel az AC a korabeli ún. iskolánkívüli népművelésben játszott jelentős szerepet. Az AC felkarolt olyan új kezdeményezéseket, mint a pápai szociális tanítás népszerűsítése és gyakorlatba való átültetése, a lelkigyakorlatos mozgalom, a Katolikus Nyári Egyetem, a Katolikus Tanárképző Tanfolyam, vagy a mozifilmek véleményezése. Széles tahát az AC tevékenységének a skálája, s rávilágít arra, milyen módon volt jelen az egyház az oktatás, a népművelés, a média, a tudományos élet, illetve a karitatív segítség területén, illetve milyen szociális reformokat szorgalmazott.

Az egyes szakosztályok tevékenységét összevetve megállapítható, hogy a Horthy-korszakban a szociális és karitatív szakosztály tekinthető a leginkább jelentősnek. Ez elvi szinten is érthető, hiszen az Actio Catholica távlati célkitűzése egy új – „Krisztus királyságát” elfogadó – társadalom kiépítése volt. Ezért népszerűsítette az AC a hivatásrendiség gondolatát, és szorgalmazta az állam fokozottabb szociálpolitikai szerepvállalását. Nem lehet említés nélkül hagyni azt sem, hogy a szervezet motorja, Mihalovics Zsigmond a szociális kérdést kiemelkedő fontosságúnak tartotta. Még az Actio Catholica elindulása előtt, 1929-ben azt írta a papság lapjába, hogy a munkásság azért nem bízik az egyházban, mert az nem mondja ki, hogy „*a mai gazdasági rend boldogtalan, istentelen, nincs kanonizálva*”. A szociális szakosztály jelentőségét növelte, hogy rajta keresztül kapcsolódtak az AC-hoz a korszak legfontosabb katolikus egyesületei, így a KALOT is.

Az AC neve összeforrta a XX. századi katolicizmus legnagyobb szabású eseményével, az 1938-as eucharisztikus világkongresszussal. Az AC munkáját dicséri a nagyszabású ünnepek megszervezése, amely az egyszerű hívek tömegei számára jelentett életre szóló élményt. Ráadásul 1938–1939-ben két alkalommal is megszervezték a Szent Jobb országjárását, amely az ország számos vidékének tömegeit mozgatta meg.

A világháborús években az AC munkájában érzékelhető a hitbuzgalmi jelleg erősö-

dése. Ezt támasztják alá az AC által évről évre kiadott füzetek, amelyek az 1939/40-es munkaévtől kezdve számos teológiai témájú beszédvázlatot adtak. A hitigazságokról, egyházzól, erkölcsről szóló tanítások elsősorban a világi apostolok képzését szolgálták. Jelentős hitbuzgalmi akciókat indítottak, mint a vasárnap megszenteléséért vagy a káromkodás ellen folyó harc. A hitbuzgalmi jelleg mégsem vált kizárólagossá, hiszen 1943-ban indították el a diákotthon-mozgalmat, amelynek során hatmillió pengő gyűjtöttek új kollégiumok létrehozására, elsősorban főiskolások és egyetemisták, másodsorban tanoncfiatalok részére. 1944-ben pedig a hadbavonultak családtagjainak támogatása, mint karitatív jellegű tevékenység került előtérbe.

1945 után a szakosztályok igyekeztek folytatni a Horthy-korszakban végzett munkát, ugyanakkor az AC új, nagy jelentőségű feladatokat kapott. Ezek közül messze kiemelkedett a segélyezés munkája. A hazai katolikus társadalom segítőkészségének felkarolásával, de különösen a külföldi katolicizmus segítségének megszervezésével és a beérkezett segélyek szétosztásával az AC olyan nemzetmentő feladatot teljesített, amelyet az államhatalom is elismert. A katolikus segély megszervezése mellett a püspökök 1945-ben megbízták az AC-t, hogy mozgósítsa a katolikus társadalmat a katolikus iskolák védelmére a várható államosítással szemben. Ezt az AC úgy valósította meg, hogy minden katolikus iskola mellett szülői szervezetet hívott létre, amelyek a frissen megszervezett Katolikus Szülők Vallásos Szövetsége égisze alatt tevékenykedtek. Ezenkívül az AC-ra hárult az a felelősség is, hogy a korszak – közéleti szempontból – egyetlen jelentős katolikus lapját, az *Új Embert* irányítsa. 1946-ban a kommunista belügyminiszter növelte – paradox módon – az AC jelentőségét azáltal, hogy betiltott számos katolikus egyesületet, amelyek azután az AC keretei között folytatták korábbi tevékenységüket. Az eucharisztikus kongresszushoz és a Szent István-évhez mérhető jelentősége volt az 1947/48-as Boldogasszony évének, amelyet szintén az AC szervezett.

Az AC tevékenységének értékelésékor nem lehet elfeledkezni arról a központi szerepről, amelyet a Horthy-korszak második felében, és különösen 1945 és 1948 között töltött be a Magyar Katolikus Egyház életében. Az AC országos központjának szerepe számos püspökkari döntés előkészítésében és végrehajtásában vitathatatlan: részben ellátta az akkor még nem létező püspökkari titkárság feladatait.

Milyen volt az AC viszonya a politikához 1945 előtt...?

Az AC ügyrendje két helyen érintette a magyar Actio Catholica és a politika viszonyát. Egyrészt leszögezték, hogy „*az Actio Catholica mozgalmaiba pártpolitikát bevinni tilos*”. Másrészt a közéleti szerepvállalásra utaltak akkor, amikor az AC céljai közé sorolták, hogy „*a magyar katolikus társadalom minden erejét és jóindulatú készségét [...] a hitélet, az egyház és a haza érdekében [...] egyesítse*” és „*a katolikus jogok és érdekek védelmét [...] szorgalmazza*”.³

Az AC pártpolitika-mentességét tükrözi egy 1936-os eset, amikor Serédi Jusztinián hercegprímás javaslatára a püspökök bizalmasan figyelmeztették az AC, illetve a mozgalom pilléréül szolgáló katolikus egyesületek és az egyházközségek vezetőit, hogy

³ A magyar Actio Catholica ügyrendje [1937] 5.§ és 1.§.

politikai párttal vagy szervezettel semmilyen közös rendezvényen ne működjenek együtt. A figyelmeztetés kiváltó oka az lehetett, hogy a püspöki kar elejét kívánta venni a Gömbös-kormányzat esetleges vádjainak. Gömbös Gyula miniszterelnök ugyanis még 1935-ben magához hívatta Mihalovicsot, és kérte, hogy a „politizálást hagyják rá”, vagyis az AC politikával ne foglalkozzon.⁴ Serédi hercegprímás nagyon ügyelt arra, hogy országgyűlési képviselők ne lehessenek az AC papi vezetői között. A kezdeti időszak két AC-titkárát, Kovács Sándort és Közi-Horváth Józsefet felmentette tisztük alól, amikor megtudta, hogy képviselőnek jelöltették magukat. 1940-ben, amikor a visszatért Felvidéken választásokra készültek, nem engedte, hogy az egyházmegyei AC-igazgató egyidejűleg képviselőjelölt is lehessen.

Ugyanakkor az AC-t már létrehozásakor sem választották el teljesen a pártpolitikától, hiszen az akkor kinevezett vezetőség többsége komoly politikai kötődéssel bírt. Az AC egyik világi társelnöke, Zichy János egyenesen a keresztény párt elnöke volt. Az országos igazgató, Mihalovics Zsigmond a Keresztény Községi Párt színeiben tagja volt Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának, sőt 1942-től – a főváros küldöttként – a Magyar Országgyűlés Felsőházának is. Ezek a pártpolitikai kapcsolatok mégsem jelentettek szoros, meghatározó kötődést az AC szempontjából. Zichy esetében semmi nem utal arra, hogy tevőlegesen részt vett volna az AC életében, esetleg befolyásolta volna az AC működését. Mihalovics esete sokkal bonyolultabb. Ő törvényhatósági küldöttként, tehát bizonyos értelemben pártemberként lett a felsőház tagja. Nem úgy, mint a felsőházi tagok többsége, így a megyéspüspökök is, akik méltóság vagy hivatal, illetve kormányzói kinevezés alapján kerültek be. Mihalovics azonban a felsőházban vélhetően mindig Serédi intenciója szerint járt el, ezt ugyanis a hercegprímás feltételként szabta a felsőházi tagság elfogadásakor.⁵ Ami általában a Keresztény Községi Párthoz fűződő viszonyát illeti, számításba kell venni, hogy a KKP nem volt országos párt, és azt, hogy Mihalovics bizottsági tagként csak szociális és egyházi kérdésekkel foglalkozott.

Megjegyzendő, hogy a Horthy-korszakban nem is volt szükség az AC direkt politikálására, mert az egyház hivatalos képviselői ültek az országgyűlés mindkét házában. Ugyanakkor az AC segédkezett néhány törvényjavaslat (pl. a munkaszünetről, a család- és erkölcsvédelemről szóló javaslatok) kidolgozásában. Az AC közéleti feladatának inkább a megfelelő közvélemény kialakítását tartotta, hogy a hívek a közéletben is az egyház szándékainak megfelelően vegyenek részt, s így a katolicizmus meghatározó befolyással lehessen az ország politikai életére. Ezen a területen a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus kapcsán adott iránymutatásait kell kiemelni. 1936-ban az előbbiről (*Korunk legnagyobb veszedelme*), 1937-ben az utóbbiról (*Nemzetiszűnő pogányság*) adott kritikát egy-egy több százszáz példányszámban megjelentetett füzet.

A kor két totalitárius eszmerendszerével szemben az AC álláspontja némileg különbö-

⁴ A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. Összeállította és bevezette Beke Margit. Aurora, München–Bp., 1992. 2. kötet 115. (1936. március 18. 37. pont) EPL Cat. D/c 2390/1935 Mihalovics 1935. július 27-i levele Serédinek.

⁵ *Püski Levente*: A magyar felsőház története 1927–1945. Napvilág Kiadó, Budapest 2000., 32–35., 180–189. SZIT Esty, Serédi 1942. január 10-i levele Mihalovicsnak.

zött. Amíg a kommunizmust kezdettől fogva egyértelműen elutasította, addig a nemzetiszocializmussal, pontosabban ennek hazai irányzatával, a nyilaskeresztesekkel kevésbé határozottan szállt szembe. A különbség egyik oka abban kereshető, hogy a katolikus egyház eleinte kisebb ellenszenvvel figyelte a nyilasokat, mert nemcsak nem léptek föl a vallással szemben olyan pusztító tagadással, mint a bolsevizmus, hanem keresztény alapokra kívántak építkezni, legalábbis a propaganda szintjén, valamint az egyházellenesnek tartott liberalizmus és szociáldemokrácia befolyását meg akarták szüntetni. Ezenkívül a kor jobboldali autoriter és diktatórikus rendszerei, így a nemzetiszocializmus is, nyilvánosan az osztálybékét hirdette, ami megfelelt a keresztény szociális tanításnak, szemben az osztályharcos bolsevizmussal és szociáldemokráciával.

Az AC bolsevizmusellenessége hűen tükrözte a korabeli katolicizmus álláspontját, hiszen valamennyi katolikus politikai irányzat, beleértve a kereszténydemokratákat, ellenségnek tekintette a kommunistákat. Változást ebben a kérdésben csak a háború utolsó hónapjai hoztak, amikor a szerveződő kereszténydemokrata párt a nyilasokkal és a megszálló németekkel szembeni egységes akció érdekében belépett a kommunistákat is tömörítő Magyar Frontba, méghozzá Serédi hercegprímás jóváhagyásával.⁶

Az AC-nak a nyilasokkal szembeni magatartása többé-kevésbé Serédi hercegprímás álláspontját tükrözte, aki tisztán látta a nemzetiszocializmus veszélyeit, a katolicizmus különféle fórumain többször föl is lépett ellene, de személyisége, jogászi habitusa nem kedvezett a határozott és nyílt kiállásnak. Ezenkívül a Horthy-rendszer egyik stabilizáló tényezőjének tartott katolikus egyház első számú vezetőjeként figyelemmel kellett lennie a kormányzat érdekeire. A Vatikán és Serédi megnyilatkozásait követve az AC részt vállalt a szellemi honvédelemben a náciizmussal szemben. Így például 100 ezer példányban kiadta XII. Pius pápa nevezetes 1942-es karácsonyi beszédét. Ugyanakkor a nyilasoktól és az antiszemizmustól nem határolódott el elég egyértelműen. Sőt egyik AC-kiadvány egyértelműen magán viselte a faji alapú antiszemizmus jegyét.

...és 1945–1948-ban

A II. világháború után az AC még inkább igyekezett távolságot tartani a pártpolitikától. Mihalovics maga sem vállalt többé szerepet semmiféle pártban, hiába szeretne volna például 1947-ben nevét listájára venni a Slachta-féle Keresztény Női Tábor. Amikor 1945/46 fordulóján megújították az AC országos szakosztályainak tagságát, Mihalovics hangsúlyozta, hogy „a szakosztályok munkatársai lehetőleg pártok felett álló egyénekből soroztassanak”.⁷ Ebben persze szerepet játszhatott az is, hogy a kor parlamenti pártjai között egyiket sem tekintették kifejezetten katolikus pártnak. Ezt tükrözi, hogy Kerkai Jenő jezsuita atyát és a KALOT más régi vezetőit részben arra hivatkozva zárták ki az Egyházközségi Földműves Legénycsoportok irányításából, hogy a pártpolitikában részt vesznek.⁸

⁶ László T. László: Egyház és állam Magyarországon 1919–1945. Szent István Társulat, Bp., 2005. 270–273.

⁷ EPL 605/1946.

⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) V-700/47. 308. Mihalovics 1947. november 8-i levele Mindszentynek.

Az AC politikamentességét leginkább Czapik Gyula egri érsek szorgalmazta, aki akkor ügyvezető elnök volt. 1946 tavaszán Czapik azért aggódott, nehogy a szerveződő szülöszövetségek iskolaharcot provokáljanak, válaszul az egyházi iskolákat ért sajtótámadásokra és razziákra. Ugyanezen év őszén a kulturális szakosztály társadalompolitikai csoportját kérte arra, hogy ne foglalkozzon a napi politikát érintő kérdésekkel.⁹

Az AC társadalompolitikai csoportja 1945 folyamán jött létre a kulturális szakosztály keretein belül. Tulajdonképpen a katolikus társadalmi tanítás népszerűsítésének feladatát vette át a szociális szakosztálytól: aktuális társadalompolitikai témájú előadásokat, ankétokat szervezett és írásokat adott ki. E csoport jelentőségét növelte, hogy tagjai közül nevezte ki Mindszenty a kulturális szakosztály elnökét, elnökhelyettesét, az országos kulturális titkárt, sőt a szociális és karitatív szakosztály vezetőjét is. 1946 őszén a társadalompolitikai csoport rendezte a *Kereszténység és demokrácia* ankétot, amelyen kereszténydemokrata elképzeléseket fejtettek ki, a pápák társadalmi tanításának alapján. Az ankét anyaga megjelent a Szent István Társulatnál, de a megjelenés után a példányokat elkobozták. 1948-ban újabb ankétot terveztek *Kereszténység és közgazdaság* címmel, de ezt már nem tudták megtartani, mert addigra a társadalompolitikai csoport legaktívabb tagjait, köztük Lénárd Ödönt, az AC országos kulturális titkárát letartóztatták.¹⁰

Egyértelmű, hogy 1945 után az AC a kommunizmussal szemben sokkal keményebben lépett föl, mint korábban a nemzetiszocializmussal szemben. Ebben természetesen szerepet játszott a mindenkori primás személyes karaktere. Míg Serédi a tárgyalásos utat részesítette előnyben, Mindszenty nem volt hajlandó kompromisszumokat kötni. Határozott kiállását a kommunisták erősödő diktatórikus törekvéseivel szemben a nemzetiszocializmussal szembeni politikából levont tapasztalatok is erősíthették. Tudniillik, az egyháznak bátran és határozottan föl kell emelnie a szavát, ha bármilyen embertelenséggel és igazságtalansággal találkozik. Mindszenty nem akarta önként átengedni azokat az intézményeket sem, amelyek az egyház társadalmi jelenlétének és befolyásának hagyományos eszközeit jelentették, mint az egyesületek, a sajtó és az iskola. Harcolt értük és ebbe a harcba az AC-t is bevonta.

Politizált-e az AC?

XI. Pius pápa az *Ubi arcano Dei* enciklikában kifejtette, hogy az egyház feladata, hogy a világban érvényt szerezzen a krisztusi törvényeknek, és ezáltal a társadalmi békét helyreállítsa.¹¹ Ez viszont együtt jár azzal, hogy az egyháznak hallatnia kell a szavát a közéletben, vagyis – tágabb értelemben – politizálnia kell. Ugyanakkor a pápa óvta az egyházat attól, hogy ok nélkül beleavatkozzon a tisztán politikai ügyek intézésébe, amely az állam feladata. Ez a kettősség az Actio Catholica és a politika

⁹ EPL 2455/1946. és 6387/1946. Jegyzőkönyv az AC Országos Elnökségének 1946. április 24-i és november 16-i üléséről.

¹⁰ *Cseszka Éva*: Gazdasági típusú perek, különös tekintettel az FM-perre (1945-1953) Doktori (PhD) értekezés, Piliscsaba, 2004. 97–101.

¹¹ XI. Pius pápa enciklikája Krisztus békéjéről. In: Politikai és szociális enciklikák... II/9–34.

viszonyát is meghatározta. XI. Pius pápa, a litván püspöki karhoz intézett levelében így írt az AC és a pártpolitika kapcsolatáról: „*Midőn a katolikusok a Katolikus Akciót igazgatják, avagy abban részt vesznek, emlékezzenek arra, amit [...] XIII. Leó [...] bölcsességgel elrendelt: »kerülni kell azt a téves felfogást, mely a vallást valamely politikai párttal azonosítja [...]. Ez a vélekedés a politikai ellentéteket a vallás szent területére tolja át, megbont minden testvéries egyetértést és számtalan szerencsétlenségnek nyit tárt kaput.*»¹²

Ha szemügyre vesszük az Actio Catholica tevékenységének területeit, mint a sajtó vagy az iskolaügy, illetve a legfontosabbnak tartott ún. szociális kérdés, akkor látható, hogy ezek egyben a közéletnek, sőt a pártpolitikának is témái. Nem lehet tehát az Actio Catholica tevékenységét még a szűkebb értelemben vett politikától sem teljesen elhatárolni. Sőt XI. Pius még azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy az Actio Catholicának ki kell állnia a politikai küzdőterre. Mégpedig abban a kivételesnek tartott esetben, ha az egyház érdekei forognak veszélyben. Erre utalt, amikor a következőket írta: „...*ha a politikai kérdések valaha is a katolikus érdekeket vagy az egyház erkölcsi tanítását veszélyeztetnék, a Katolikus Akciónak nemcsak szabad, hanem kötelessége is befolyását latba vetni, nem a magánérdekek, vagy a politikai pártok javára, hanem az Egyház és a lelkek legnagyobb hasznára, melyeknek virágzásával a közjólét elválaszthatatlanul összefügg.*”¹³

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy, nem annyira az AC és a politika viszonya változott meg lényegesen 1945 után, hanem a politikai helyzet. Míg a Horthy-korszakban az egyházi érdekeket az állam oldaláról nemigen fenyegette veszély, addig az egyre inkább kommunista befolyás alá kerülő államhatalom igyekezett az egyház társadalmi súlyát csökkenteni. Ebben a helyzetben az Actio Catholica szinte minden tevékenysége politikai tartalmat kapott. Ezt Mihalovics Zsigmond is világosan látta. Az AC országos igazgatója például Strich amerikai bíborosnak küldött levelében azt írta, hogy érdemes karitatív vonalon a magyar katolicizmus tevékenységét erősíteni, mert ezzel a katolicizmus közéleti súlya is növekszik.¹⁴ A segélyek szétosztásával az AC nemcsak az általános nyomoron enyhített, de kiemelten támogatta a B-listázás és az internálások következtében nehéz helyzetbe kerülő katolikus közép- és alacsonyabb osztályúakat, akik közül sokan az új rezsim ellenfeleinek számítottak. Az AC-karitás különleges figyelmet fordított az egyetemistákra, a munkásifjakra is, s ebben ugyancsak föl lehet fedezni politikai indítékokat. Az egyetemistákra mint a jövő katolikus vezetőiregére tekintettek. A munkásság, különösen a munkásifjalság megnyerése mindig szerepelt az AC célkitűzései közt, de ez akkor különösen időszerű volt a baloldali pártok ellenében, amelyek magukat a proletariátus kizárólagos képviselőinek tartották. A segélyezéshez képest még inkább politikai jellegűek a katolikus társadalmi egyesületek megőrzésére tett kísérletek és az Új Ember számos közéleti állásfoglalása. Persze a kommunisták politikai

¹² XI. Pius pápa 1928-ban írt „*Peculiari quadam*” levele Skwireckas kovnoi érsekhez és a litván püspöki karhoz. Közli *Dombi*: i. m. 173.

¹³ XI. Pius pápa 1931-ben írt levele az argentinai püspöki karhoz. Közli *Dombi József*: A katolikus akció vezérlőkönyve. Alba Iulia-i Római Katolikus Püspökség, 1938. 183.

¹⁴ ÁBTL V-700/57. 216–217. Mihalovics 1947. május 7-i levele S. A. Strich chicagói bíborosnak.

tüntetésnek tekintették a Boldogasszony-év rendezvényeit is, arra hivatkozva, hogy az ott elhangzott beszédek néha közéleti kérdéseket érintettek. A katolikus iskolák védelme pedig egyenesen politikai harcban végződött. 1948 nyarán az AC-perben Lénárd Ödönt hat év börtönre ítélték.

* * *

1948-ban a kommunista államhatalom realizálta azt a korábbi tervét, hogy a katolicizmust kizárja a közélet minden területéről, így az oktatásból, az ifúság neveléséből, a gyermekvédelemből, a karitatív munkából, és a hitéletet a templomok falai közé szorítsa vissza. A médiában már 1945-ben is csak minimális lehetőséget kapott katolikus sajtó 1948-tól kezdve választhatott az eltiltás, illetve a „kényes” kérdésekről való hallgatás között. Az 1948-as AC-per, amely Mindszenty letartóztatását és elítélését készítette elő, már a nyílt egyházüldözés korszakának nyitánya. Hiábavalónak bizonyult az AC vezetőinek igyekezete, hogy legalább a hitbuzgalmi munkát folytathassák. Az Actio Catholicára a kommunista diktatúrának már csak mint névtáblára volt szüksége. Az AC-nak csak az országos központja maradt fenn békepapok számára fenntartott hivatalként. Ez olyan mértékben lejáratta az Actio Catholicát, hogy a rendszerváltás után a püspöki kar hivatalosan is megszüntette.

(A Faludi Ferenc Akadémia Pray György Egyháztörténeti Műhelyében március 1-jén elhangzott előadás szerkesztett változata)

Cikkek, előadások, tanulmányok

P. SZABÓ FERENC SJ

Prohászka, a Szentlélek hárfája

Eredetileg is Prohászka misztikájáról akartam beszélni, de akkor ezzel kezdeném, mit jelent ez a cím? Prohászka halála után, még abban az évben megjelent Horváth Sándor domonkosnak egy kis füzet, „A Szentlélek hárfája, Prohászka, mint misztikus” címmel. Horváth nagy skolasztikus teológus volt, Szent Tamás tanítványa, és nagyon jól ráérezett arra, hogy Prohászka elsősorban misztikus volt. Az ország apostola volt természetesen, a hitvédelmi írásai is lényegesek, de ha a naplójegyzeteit olvasuk – már Rómában, mint germanicus elkezdte, 1877-ben írni ezeket a lelki jegyzeteket –, akkor látjuk, hogy egészen az élete végéig, az Élet kenyere című posztumusz művéig az Oltáriszentség, a szentmise állt a lelki életének középpontjában.

Horváth Sándor elismeri, hogy Prohászka nagy misztikus volt, bírálja is, hiszen akkor már, 1927-ben mindenki tudhatta, hogy Prohászka három írása 1911-ben a tiltott könyvek jegyzékére, indexre került. Az egyik, a legfontosabb „Az intellektualizmus túlhajtásai”, ez akadémiai székfoglalója volt, aztán a „Modern katolicizmus” című könyve, amely 1907-ben jelent meg, erről tavalyelőtt azt mondtam, amikor 2005-ben megnyitottuk a Prohászka-emlékévet – akkor volt száz éve, hogy székesfehérvári püspök lett –, ha ezt a könyvet a püspöki kar rövidítve kiadná, ma is időszerű lenne. Prohászka legalább fél évszázaddal megelőzte a második vatikáni zsinatot haladó, korszerű eszméivel. Volt még egy cikke, ami indexre került. („Több békességet!” 1910.)

Horváth Sándor azt bírálta Prohászknál, hogy az ismeretelméleti kérdésekben túlságosan az átélést, az érzelmi, az akarati vonásokat hangsúlyozza, és bírálta az akadémiai székfoglalót is. Az érdekes az, hogy mit jelent Horváth számára, hogy Prohászka misztikus, a Szentlélek hárfája. „Szeretek,

Prohászka Ottokár

Prohászka temetése

hogy lássak, tudjak és értsek, s a világ és az élet nehézségei el ne nyomjanak. Ez a misztikus munkaprogramja, s az igazság, amelyet keres és felfog, nem a száraz szemléleti igazság, a veritas speculativa, hanem az ízletes, az érzelem melegétől áthatott veritas affectiva, a megérett, átélt igazság, a tapasztalati tudomány.”

Idézi Szent Tamást, hogy magasabb erőforrásból merít a misztikus, és pedig a Szentlélek kegyelméből. „Tengeren veszteglő bárkának érzi magát a lélek, amely kedvező szél nélkül meg sem mozdulhat, ennek hatása alatt azonban biztosan halad a rév felé. A lélek vitorláit, amelyekbe a Szentlélek fuvalma kapaszkodik, amelyek a lelket e szellő befolyására és irányítására alkalmassá teszik, mondjuk a Szentlélek ajándékainak. Húros szerszámhoz is hasonlíthatnók a lelket, hiszen harmónia a lélek értelmi és érzelmi élete egyaránt. Játshat rajta a Szentlélek is melódiákat, amelyek a természet repertoárjában nem találhatók, és dallá, édes csengésű zengzetté változhat át ott minden, még oly fanyarnak és disszonánsnak látszó hangtömkelegek is, amelyek az élet és a világ erőinek összeütközéséből származnak. A misztikus a Szentlélek hárfája, amelyen az isteni élet harmonikus dallama játszódik le.”

Most felejtjük el Horváth Sándort és megszólaltatom magát Prohászka Ottokárt. Én feltételezem, hogy a nagy püspök életét nagyjából ismerik a jelenlévők, csak a két dátumot említem. 1858-ban született, Nyitrán. A szülei nem voltak magyarok. Az édesapja cseh-morva származású pénzügyőr volt, az édesanyja pedig valószínűleg svájci származású, német anyanyelvű. 19 éves volt, amikor a 40 éves férfi egy pozsonyi bálon megis-

merte ezt a szép asszonyt. Prohászka szépségét az édesanyjától örökölte, ha megnézzük a képeit, ez egészen szembeötlő. Losoncon, aztán Nyitrán, a piaristáknál tanult meg magyarul, később, ötödik-hatodik gimnáziumba Kalocsára került a jezsuitákhoz, itt már megérlelődött benne a hivatás. Jezsuita akart lenni, de édesapja, aki jóval idősebb volt édesanyjánál, lebeszélte, hogy ha ő meghal, ki gondoskodik az édesanyjáról és a hűgáról. Az utolsó két évet Esztergomban fejezte be, Simor prímás felvette a kisszemináriumba, érettségi után pedig a tehetséges diákot elküldte Rómába, a Collegium Germanicum–Hungaricumba, a német–magyar kollégiumba, a jezsuiták vezetése alatt álló intézménybe, és a Collegium Romanumba, ami a mai Gergely-egyetem elődje és XIII. Gergelyről nevezték el. Itt tanult korábban Pázmány Péter is.

Amikor Prohászka már esztergomi teológiai tanár volt, leírta római élményeit, éppen most dolgozom ezen, mert Spányi Antal püspök úr ösztönzésére elvállaltam, hogy megírom Prohászka életrajzát. Összegezem a korábbi kutatások eredményét is. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 1995-ben létrehoztunk egy „Ottokár püspök Alapítványt”, és én elindítottam egy kutatócsoportot. Körülbelül húszan dolgoztak benne, és dolgoznak most is, konferenciákat rendeztünk és köteteket adtunk ki. „Prohászka ébresztése” címmel kettőt, „Prohászka Ottokár” egy másik kötet címe, és ami nagyon lényeges, a *naplójegyzeteket kiegészítettük*. Schütz Antal adta ki az összes munkáit 25 kötetben. Ebből kettőt tesz ki a *Soliloquia*, a napló. Megtaláltuk Shvoy püspök hagyatékában a kiadatlan naplókat és azokat, az írásokat, amelyeket Schütz, vagy magántitkára, Némethy Ernő kihagyott, vagy barbár módon kivagdosott a naplókából, és már kezdte elégetni azokat, de szerencsére leállították. Ezeket is visszaillesztettük és az új kiadásban dőlt betűvel van szedve a kiegészítés. E háromkötetes naplójegyzetekből idézek.

Még Zalaegerszegen, amikor 6–7-es gimnazista voltam, a ferences lelkiatyámtól hordtam haza sorban a Prohászka-köteteket. Akkor már jezsuitának készültem, olvastam Prohászkat, Banghát, és később (1965-ben) Párizsban egy nagyobb tanulmányt tettem közzé az „Ahogy lehet” című folyóiratban, Rezek barátom folyóiratában. Aztán figyeltem Rómából: Vass Péter piarista és Belon Gellért folytatták a kutatásokat, írtak is róla, és Gergely Jenő, aki korábban még marxista szemléletű író volt, feltárta Prohászka életművének szociális oldalát és közéleti szereplését. Én hozzászóltam ahhoz, mert megismertem Rónay Györgyöt, a Vigilia szerkesztőjét, és '74-ben a Vigilia karácsonyi száma Prohászka-különszám volt. Írt bele Belon Gellért, Dienes Valéria, én magam is, Glósz Ervin, és mások, és akkor E. Fehér Pál, vonalas kommunista irodalomtörténész megtrámadott minket, hogy miért akarjuk feltámasztani, rehabilitálni Prohászkat, aki antikommunista, antiszemita volt.

A 90-es években is, amikor elkezdtük ébresztetni Prohászkat, több cikket megjelentetünk és előadásokat tartottunk róla, mindig jött a támadás, hogy antiszemita. A holokauszt-múzeum bejáratához tették Prohászka képét, hogy az antiszemitizmusnak az ideológusa. Már annyit szerencsére sikerült elérni, hogy a képet egy kicsit beljebb tették... Azt akartam ezzel jelezni, hogy megindult Prohászka életművének teljesebb feltárása. Azt mondtam Takács Nándor püspöknek, amikor imádkoztunk Prohászka sírjánál, nem elégséges imádkozni a boldoggáavatásáért – meg vagyok győződve, hogy szentéletű

ember volt –, hanem valamit tenni is kell érte. Az egyik feladat megírni az életrajzát, illetve azt garantálni, hogy az írásaiban nincs semmi eretnokség. Le kellene mindezt fordítani olaszra és utána kezdhetünk el mozgolódni, de fontos, hogy ezt a nagy szellemet – Pázmány óta nem volt ilyen nagysága a magyar katolicizmusnak –, az életművét feltárjuk és közkinccsé tegyük. Sajnos a fiatalok, az újabb nemzedék nem ismeri, hiszen negyven évig kommunista indexen volt és nemigen lehetett róla beszélni.

Rátérek az igazi témára. Nemrég lefordítottak egy német könyvet, a szerző Kurt Ruh. A nyugati misztika története. Az első kötet megjelent az Akadémiai Kiadónál, és ennek a 8. fejezete Clervaux-i Szent Bernát misztikájáról szól. Szent Bernát a ciszterci rend nagy alakja, 1153-ban hunyt el. Utolsó híres beszédei az Énekek énekéről szóltak. Ezek a beszédek összegezték korábbi meglátásait, élményeit, misztikus tapasztalatait, amelyeket a jegyesi misztika fogalma alatt ismer a kultúrtörténet és a lelkeségi irodalom. Azért említem Clervaux-i Szent Bernátot, mivel Prohászka egy évvel a halála előtt, 1926-ban tartotta meg székfoglalóját a Kisfaludy Társaságban, „Pilis hegyén” címmel. Ez egy csodálatos írása kultúrtörténeti szempontból is, és az egész lelkeségét kifejezi. Szent Bernátról ír ebben a dolgozatában, a Szent Bernát-i misztikáról. Csak pár mondatot idézek ebből. Prohászka szembeállítja a tapasztalatot, az átélést, a szeretetet a dialektikusokkal, akik hamarosan Arisztotelész filozófiája nyomán kidolgozzák a skolasztikát, rendszerbe foglalják a tudást.

„A Pilisen, e misztikus hegyen, a XII. században a ciszterciek eszmélődéseiben, csendjükben meg-megszólalnak az Énekek énekének szólamai, azok a hatványozott dalfélék, mikor a dalt dalos lélek kommentálja. Szent Bernát kommentárjain, amelyeket az Énekek énekéről írt, olyasvalami érződik, mintha valaki dalokat dalosítana. Lelkiviláguk olyan volt, mint az erdő, tele valósággal, titokzatossággal. Nekik nem teóriák kellett, hanem valóság, mégpedig a legszebb kiadásban, mint szép, tiszta élet, s mint tüzes szeretet. A legnagyobb tett pedig a szeretet, az a léleknek nagy, reális, sőt isteni gesztusa. Szomjasak voltak az istenség csókjára, s a csókot fogadni és viszonzni akarták, de a csókhoz szerintük két ajak kell, a léleknek két ajka van, az egyik az értelem, a másik az érzelem. Aki tehát a nagy valóságot, s a végtelen Istent bírni, élvezni, megcsókolni akarja, annak azt mindkét ajakkal kell megtennie.”

Állandóan visszatér Prohászka írásaiban, kezdve Az intellektualizmus túlhajtásaitól, hogy a fogalom csak kéreg, olyan, mint a jégréteg a Dunán, ami alatt rohan a folyó. Az volt az egyik „gyanús” kitétele, amikor a dogmáról kezdett beszélni, hogy gyakorlati szempontból fontosak a meghatározások, a dogmatikai definíciók, de a misztériumot nem lehet kimeríteni, csak megközelítjük, jelöljük, akár az Isten misztériumáról van szó, akár más, természetfölötti misztériumról.

Ahhoz nem fér kétség, hogy Prohászka misztikus volt, és ő is ezt az Amor Sanctust dalolta, ennek bizonyos dokumentumait Babits Mihály is forgatta, és lefordított belőle szép énekeket. Említettem a jegyesi misztikát. Az ószövetségi Énekek éneke szerelmi költemény, már a III. században a nagy egyházatya, Órigenész kommentálta, és azóta Szent Bernáton és Terézzen keresztül a mai napig, Prohászkaig hagyomány alakult ki, amit „jegyesi misztikának” nevezünk. Arról van szó, hogy a lélek és az Is-

ten, vagy a lélek és Krisztus kapcsolata, szeretetegysége a lényege ennek a misztikának és gondoljunk Keresztes Szent Jánosra, aki megírta költeményeit, ezekben is erről a misztikáról van szó. Utána aztán ezt a kommentárt magyarázta egy kicsit skolasztikus, száraz eszme-futtatásokkal, de ennél sokkal fontosabbak a költemények. A költők misztikusok, azért folyamodnak a szimbólumokhoz, mert amit nem tudnak belefoglalni a fogalomba, így jelenítik meg. Ha az Isten csak egy fogalom lenne, akkor már nem Isten lenne. A szimbólumot minden kor embere megérti, főleg ha a szerelemről, a szeretetkapcsolatról van szó. Ez valamit érzékeltet abból a rejtett valóságból, amit nem lehet kifejezni. A kifejezhetetlent akarjuk kifejezni.

Még az életéről akarok néhány dolgot elmondani. A naplójegyzeteken kívül van Prohászkanak az Élet kenyere című elmélkedése, ezt most újra kiadtuk a jubileumi év folyamán, és van Az élő vizek forrása. Ezt is az élete végén írta, illetve diktálta. Először németül jelent meg, aztán elveszett a magyar eredeti. Később megtaláltuk, megvan nekem is. De akkor a németet követve tollba mondtam, diktálta Prohászka ezt a gyönyörű elmélkedéssorozatát, ahol szintén a misztikusokra hivatkozik. Sík Sándor, aki Prohászka halála után egy évvel megjelentette „Gárdonyi, Ady, Prohászka” című kötetét, beszél Prohászkaról a költőről és a misztikusról. Egy szép szakaszt bravúrosan úgy tördelt, mintha vers lenne. Prohászkanak egyébként mindössze egy verse van, majd a végén azt is felolvasom. Ez is beillik szabadversnek, költeménynek is, a Mindenség érzelmeivel.

„Mennyi szeretet ömlik el a tavaszon, mikor a tél merevsége lazul, ébrednek a természet titokzatos erői s mindenütt új élet fakad! Mikor a dombok bársonyos szépségbe öltöznek s az ifjú gyepek, az erdő májusi zöldje mint fejedelmi palást borul a hegycsúcsok vállaira. Vagy mikor az Úr a földeken esőt hullatva, áldva jár. Mikor csíráztatja a vetést, ezt az évente visszatérő csodálatos kenyérmegújulást. Mennyi szeretetről beszél az este, az alkonyi harmat, melyben éjszaka fürdik a rét és az erdő. És az újranyíló reggel, a fák és bokrok csillámló harmata, az ezernyi finom pókhálószerűség, mely ezüstözve veri széjjel a napsugarat. És a hanyatló fénykorong a csendes órán, mikor hatalmas színekamrájából az ég alján hosszú sávokban kirakja a nap a biboros, violás, tüzes, aranyos fátyolszöveteket, s a hullámozó színtengeren a felhőpárkányok mögé hanyatlik a nappalnak forró ábrázata. Mennyi törtetés a füvek, a vetések növényezésében, a rügyek duzzadásában. Micsoda félelmetes erővel húzza fel a nap a bokros sűrűből az erdőnek törzsökös óriásait, hogy kinőjenek onnan és beleágazzanak az égnek kék teljességébe. Mennyi mozgás a szelek és viharok, a fellegek és esők járásában, e zivatarszárnyakon nyilsebesen utazó vitorlások vonulásában, a villámok vonaglálásában, az ég méltóságos morájában, a záporok susogásában, a kavargó hópelyhek karácsonyi táncában.

Mennyi lendület a futó patakokban, az Alpok zuhatagaiban, a Niagara siketítő bűgésében, félelmetes vízómladékaiban, a Nilus árjának szélesritmusú lüktetésében. Mennyi a tengerek örök nyughatatlanságában, viharverte vízcsúcaiban, dübörgő mélységeiben! És a földnek, a csillagoknak szédítő forgolódásában, egymás köré hajított végnélküli kavargásában a mindenség határtalan párkányáig...

Hogy vonul a madársereg földeken, tengereken át feltarthatatlanul, a vágy hajszolja

öket messze, messze. Hogy lüktet az élet az elevenek sejtjeiben, a szívek millióiban. Mennyi megindulás, mennyi félelmetes szenvedély a világtörténelem eseményforgatagában, a népek élet- és szellemáramlásaiban, a háború szörnyű indulataiban. És az érzések, szent szenvedélyek minő túláradása a boldogok csarnokában, az egek magasságában, hol „a folyó rohama fölvidítja az Isten városát” (Zs. 45,5). A teremtésnek mindezt a lendülését, reszketését magunkba kell ölelnünk, magunkba kell szívnnunk, magunkba olvasztanunk, megélnünk, és szeretetünket, imádásunkat „ex affectu universitatis”, a világegyetem minden teremtményének érzelmeivel, vinni az Úr felé.”

A következőkben Prohászka naplóból idézek, itt-ott kommentálva. A római kispap 1875-től 1882-ig tanult Rómában és '77-ben kezdte el írni a naplóját. Schütz Antal nagyon sokat kihagyott az elejéből, mert az aggályos kispap végezte az úgynevezett examen partikularét, és feljegyezte eredményeit. Az ember kiválaszt egyet a hibái, bűnei közül, ami ellen küzdeni akar, és kis vonásokkal jelzi, hogy hányszor sikerült azt az önmegtagadást elvégezni. Éveken keresztül tartott ez nála, persze más dolgokat is lejegyzett a lelki életéből. Később aztán, amikor már püspök volt, reflektált erre, hogy túlságosan a bűnre koncentrált, amikor a Germanicumban volt, azóta sokkal pozitívabb lett a szemlélete. De most nem erről beszélek, inkább kezdjük el olvasgatni a naplóját.

Az első oldalon – 1877 végén írta – ezt a mottót olvassuk: „Lángoló szívvel kívánlak keresni Istenem, küzdve Érted, vagy bírva Téged, egyaránt szolgálok neked”. Ebben a jelmondatban, ahogy Barlay atya megállapította, zseniális tömörséggel van kifejezve Prohászka lelkiéletének legfőbb jellegzetessége, az aszkézis és a misztika gyakorlásának egysége, egymásraultaltsága. Régen külön tantárgy volt az aszketika és a misztika, a kettőt szétválasztották, ma már együtt tárgyalják a lelkiismereti teológiában, és tudnunk kell, hogy a misztikus inkább a szeretetegységet, az egyesülést keresi a szemlélődés révén, az aszkézis pedig bizonyos önmegtagadások gyakorlása: legyőzzük a szenvedélyeinket; de a kettő egymásra van utalva, az egyik nem lehet meg a másik nélkül.

1878-tól már részletes feljegyzéseket olvashatunk, de még itt is szinte aggályos a lelkiismeret-vizsgálat, a hibák, a jófélételek jelzése. Mégis, 1878. július 7-én már ilyen misztikus bejegyzést is olvashatunk: „Édes Jegyesem! Akarok készülni. A Te szereteted, a Te buzgalmad edényének lenni készülok, hogy Te bennem hajlékodka, nyugalmad helyére ismerj és találj. Mindenem erre irányul, célom az Úr szolgáljává lennem.” Kicsit nehézkes még a stílusa, érződik, hogy később tanult meg magyarul. 78. október 17-én, a filozófia harmadik éve után végzett lelkigyakorlat alatt jegyzi fel: „Boldog vagyok, hogy létem, lényem, Isten szolgálata és más nem vagyok, mint az Úr szolgálja, mást tennem nem szabad, mint Istenemet szolgálni. Óh, bár minden cselekedeteimben ez öntudatot bírnám. Szállni, repülni!” 1881. október 30-án szentelték pappá Rómában. Kéthetes lelkigyakorlattal készült a papszentelésre. Naplójegyzetei mutatják, hogy teljesen átadta magát Jézusnak.

Október 24-én írta: „Mindent visszaviszek a szentmisére, amely forrásom lesz mindenre. Ekképp az ima emberének kell lennem.” Október 30-án: „Pappá szenteltettem, s a boldogságtól szeretném megállítani az időt. Ne folyjanak a percek, ne múljék az idő. Nem akarok pihenni, aludni, hogy elmulasszam az időt.”

Visszatért Esztergomba két doktorátussal 1882-ben. Rövid lelkipásztori munka után a szemináriumba került, a kisszeminaristák latin–görög tanára lett, később dogmatanár és spirituális is, és jó két évtizedig nevelte Esztergomban a szeminaristákat. Megújította az egész átképzést és sok derék pap került ki a szemináriumból, amíg ő volt a lelki igazgató. Elkezdte a tudományos munkát is, cikksorozatot írt a Magyar Sion nevű folyóiratba, először dr. Pethő álnéven. Ezekből született meg a „Diadalmos világnézet” című, egyik leghíresebb könyve, előbb sorozat volt, „Két világnézet” címmel közölte. Figyelte az európai eszmeáramlatokat, és sokat foglalkozott Nietzschével, aki 1900-ban halt meg. Csodálta ennek a német filozófusnak a költői nyelvét, de cáfolta az antikereszténységét, nihilizmusát. A másként gondolkodókkal is vitatkozott, meg akarta mutatni a keresztény világnézet szépségét.

Bevezette a napi elmélkedést a szemináriumban, pontkákat, pontokat adott minden este, amiről elmélkedtek a kispapok. Ezek a pontkák megmaradtak a fehérvári archívumban. Én kiválogattam belőlük bizonyos személyes jegyzeteket, ezt közöltem a naplójegyzetek második kötetében, de ezekből az elmélkedési pontokból született meg az Elmélkedések az evangéliumról című művének két kötete. Egyik legmaradandóbb műve. Sokat használtuk annak idején lelki olvasmányként is. 1904–1905-ben rövid ideig egyetemi tanár volt, amikor kinevezték fehérvári püspököknek, X. Piusz pápa szentelte fel december 21-én a Sixtus-kápolnában, két másik magyar püspökkel.

Már püspök volt, amikor megjelent az Elmélkedések az evangéliumról. Az előszóban írta: „Midőn e könyvet a világ útjaira bocsátom, Jézus szándékait osztom, aki mondotta: azért jöttem, hogy életük legyen, és bővebben legyen. Én is azért jövök, hogy a lelkeket a krisztusi élet kifejlesztésében segítsem. Krisztus maga az Isten emberi alakban. Nekem imádnom és élveznem kell Őt, Őt és fősleges szépségét, lelkének mélységét, szívének eredetiségét, szellemének őseréjét. Jellemének bűbáját és a belőle kiáradó életet. Ajkán függ lelkem, Ő az én orákulumom. Benne, mint keretben, magát Istent látom. Kezei közé hajtom fejeimet és neki adom át szívemet.”

A püspökszentelése előtti lelkigyakorlatának a jegyzeteit olvasva szép szakaszokat találunk. Ezt írja például a 47 éves kinevezett püspök: „Egészen különös, mert titokzatos és misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá, és Ő megértette velem, hogy Ő természetfeletti erőforrás és következőleg, hogy hozzá, ily új kikezdő, abszolút erővel dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin Ő majd segít, akiben Ő majd teremt, Ő majd pótol. Fiat, fiat.”

Van egy hosszú kommentárja az Anima Christi-imának, ami Szent Ignác lelkigyakorlataiban is szerepel. Felsorakoztatja a jelzőket és kibővíti ezt az imát. Arról vall, hogy „Jézus édes papi lelkének kegyelme” mennyire megérintette. Megfogalmazta főpásztori programját is: „Krisztushoz kell hasonulni, a Mester lelkületével kell végezni apostoli munkáját, ez a fő, ez minden: Jézust bírni és élni.” Püspöki jelmondata: „Dum spiro, spero” (Míg élek, remélek).

Nagyon egyszerű, ahogy a püspökségre készült. Később is arról volt híres, hogy sokszor csak egy cipője volt, néha még azt is odaadta egy szegénynek. A bevonulása is legendás. Várták az új püspököt Ferhérváron. Vonaton jött egy aktatáskával, egy

esernyővel és jelentkezett a portásnál, hogy be akar menni. Legyen szíves, várjon, mondta az, mert várjuk a püspököt, most nem alkalmas. Később tudódott ki, hogy ő a püspök. Nem volt semmi pompa a megérkezésekor, a beiktatásakor.

Még egy-két szép részt olvasok a naplójegyzeteiből. Most nem beszélek arról, hogy például a Horthy-időekben vállalt parlamenti képviselőiséget is, másfél évig szerepelt, mert úgy gondolta, hogy megvalósíthatja szociális elveit, de aztán kiábrándult a keresztény kurzusból, otthagya a politikát, visszavonult. 1919-ben nem sopánkodott, amikor a Lenin-fiúk kilakoltatták a palotájából, és egy kanonoknak a lakásában húzta meg magát. Van egy hosszú jegyzete, amiben arról beszél, ami csak a II. vatikáni zsinaton került szóba, hogy figyeljük az „idők jeleit”, hogy mit akar az Úristen mondani nekünk ezekkel az eseményekkel, hogy most már tényleg meg kellene valósítani a reformokat az egyházban.

Támadta ugyanis a feudális főurakat, főpapokat az egyházban, ezzel is meggyűlt a baja bizonyos püspökökkel, érsekekkel. Az őskeresztény közösség példáját idézi, ahol a híveknek egy volt a szíve, lelke. Ez a lényeg az egyházban: fontos a jog, a külső keret, de az isteni élet a lényeges, a szeretetkapcsolat.

Idézhetjük Szent Ágostont is, ez volt az ő felfogása is: „Keresztény vagyok veletek és püspök vagyok értetek”. Az előbbi méltóságot jelent, a másik pedig szolgálatot. A szegény és szolgáló egyház volt a zsinat eszménye is.

Néhány szakaszt idézek 1923-as naplójából. 1923. január 26.: „Miért van a szentmise? Azért, mert az ember egymaga nem győzi az életet Isten nélkül. Hogy is, és mit is győzzön nélküle? Nem győzi a kiáltást, nem győzi az imádást, és a bűnök, a lelki rémségek terhét. Amikor misézni megyek, lélekben magam körül látom a világot, azt, amelyet nem ismerek, és azt, amelyet ismerek. Látom, hogy elkísérnek szeretteim, az egyház, a haza, a lelkek gyötrelme és kínja, a poklok és mocsarak. Ez mind jön velem.”

Február 3-án írja: „Az az édes képzet vissza-visszatér, amikor a kelyhet veszem, és a szent vér az ajkamhoz loccsan, hogy akkor Jézus puha ajka nyomódik ajkamra. Ah, mily csók, az örök szeretet, az üdvözítő barát csókja. Azután pedig a kehely végtelenségéig tágul, s ajkam előtt a tenger, a tejtenger, a méztenger, s belém akar ömleni. Na de mit fogadhatok belőle? Mit, mennyit? Csak úgy ízlelem, nyelem, s egyesülök vele, ki Minden. Itt állok, szemem rámered, s lelkem örömjongva kel föl, mint a tengert üdvözlő nap.”

Nagyon érdekes, hogy mindig összeolvad az Eucharisztia misztikája és a természetmisztika. Ezt látjuk a következőkben is. Február 6-án: „Tele van az ajkam csókkal, tele van a szájam ízzel, tele van a szívem vérrrel, tele meg a lelkem tüzellel. Miséről jövök. A hegyvidékem és gyümölcsösöm, májusi és júniusi és júliusi kertem, a zuhogó, lángható, harsogó s vakító élet az erő és a szépség formáiban.”

Február 20. „Nincs édesebb és mélyebb és kéjesebb öröm, mint az én szentmisém, áldozásom és hálaadásom. Igazán itt valósul, hogy letificat iuventutem meam (*megvidámítja ifjúságomat – régen mondtuk a mise elején a zsolnárt*). Azt gondolom, hogy higiénikus szempontból is ez a folytonos levari super se (*önmaga fölé emelkedni*), a

lendület és tűz, mint életfolyam szalad, szakad át a lelken, hegyi patak, mely zeng és énekel és táncol(...)" Szent Ignác is ezt hangsúlyozza a Lelkigyakorlatokban: nem a sok tudás elégíti ki a lelket, hanem: érezni, ízlelni a dolgokat belsőleg. A zoltáros is azt mondja: „ízleljétek és lássátok, mily édes az Úr”. Ez a tapasztalat, a megtapasztalás. Manapság sokat írnak erről a lelkeségi irodalomban. Betörnek a keleti vallások, átvesznek sok mindent az imagyakorlatokból is, és nem az istenkapcsolaton, a megismerésen van a hangsúly, hanem a megtapasztaláson. Biztos, hogy ez lényeges, hiszen ha feltenném ezt a kérdést, ki a te Istened, hogyan tapasztalod meg, az imában, vagy másképpen, kiderülne, mindenkinek van ilyen tapasztalata, mert anélkül csak fogalom az Isten.

Emlékszem, amikor fiatal pap voltam – 1962-ben szenteltek Belgiumban –, és elmentem karácsony előtt segíteni egy papnak Charleroi környékén, ahol szénbányák vannak, és élnek ott magyarok is, kaptam címeket, én kis naiv papocská elmentem egy fiatal anyához, akinek két kis gyermeke volt, és tudtam, hogy nem gyakorló, sőt egyházellenes is, de szóba állt velem. Amikor elkezdtem az Istenről beszélni, hogy az Isten a szeretet (a mostani pápánk enciklikájának is ez a címe) és jobban szeret bennünket, mint az édesanyánk, elkezdett visítozni, hogy nekem ne beszéljen az anyámról, az elkurvult és ithagyott bennünket...

Akinek nincs tapasztalata a szeretetről, annak hiába mondom, hogy az Isten szeretet. Minden ettől a tapasztalattól függ és az imádság, az Istennel való kapcsolat a hit gyakorlása. Az Istent nem látjuk, Jézus lelke, a Szentlélek adja meg azt a kegyelmet, hogy a szeretet a szívünkbe áradjon, hogy valamiképpen megismerjük az Istent. Szent Ágoston mondja, hogy a szeretet az a szem, amellyel megláthatjuk Istent. A szeretet valamiképpen Istenhez tesz hasonlóvá bennünket, és ha a Lélek megadja ezt a kegyelmet, akkor képesek leszünk szeretni. Idézhetném a prófétát, hogy Isten nem a kőtáblákra írja a parancsolatokat, hanem a szívekbe vési. Jeremiásnál és Ezekielnél is megtaláljuk ezt a gondolatot, a szívbe vési Isten a szeretet belső törvényét, amely aztán mindent magában foglal.

Ezért szoktam idézni Szent Ágostont: Szeress, és tégy, amit akarsz! Ez persze nem a szabadosságra ösztönöz, hiszen a szeretetnek megvan a követelménye, ahogy az első Korintusi levél 13. fejezetében Szent Pál leírja: a szeretet türelmes, nem keresi a magáét, mindent elvisel stb.

Az elején felidéztem egy 1926-os tanulmányt, a Pilis hegyént. Egy ugyancsak 1926-ból való szép írásából idéznék. Prohászka nagyon szerette Assisi Szent Ferencet, sokszor idézte; valaki egy egész könyvet állított össze ezekből a szakaszokból. Ezt '26. november 21-én a Pesti Vigadóban, a Szent István Akadémia által rendezett Szent Ferenc-ünnepségen olvasta fel, az a címe, hogy „Hűlő világ”. Schütz szerint „ebben a 68 éves Prohászka gazdag szellemének összes színei nem halványodott fényben ragyognak”. Valójában amit Prohászka Szent Ferencről ír, azzal saját magát is jellemzi.

„Ferenc az isteni szeretetet éneкли. Lelke tele van örömmel, és ezt az örömet hozta ő a keresztény áhitatba. Ő a külső világot a tiszta, szép, örvendező szeretetnek ritmusára akarta áthozni, s akarta, hogy a szent öröm fényei derítsék föl a hit homályát. Azok

tükröződjének oltáron, szentképeken, a Krisztus-arcon, és töltsék el bizalommal az Isten szolgálatainak a szívét. Ferenc mint második Krisztus járt itt, és az evangéliumot glosszák, magyarázatok nélkül élte, és a szeretetet Krisztus és minden iránt, ami van. A kereszténység földjéből, a világ göröngyei mellől ő az azúrkékségbe emelkedő pacsirta, mely nekünk is énekel. Tőle kiindulva a szeretetnek meleg árama eláradt az egész nyugaton.”

A misztikus nem feledkezik meg a szociális kérdésről sem, amely germanicus korától utolsó leheletéig érdeklődése középpontjában állt. „Szent Ferenc hétszáz év távlatában is egyre közelebb kerül hozzánk, mert az evangélium igazi demokráciájának szükségességét egyre jobban érezzük. Érezzük, hogy a szociális kérdést is a több igazság és a szeretet alapján lehet megoldani. E nagy feladatnak legyünk hát bátor lovagjai és éneklő, készséges munkásai.” Szent Ferenc üzenete ma is időszerű.

Végül Prohászka naplójának utolsó bejegyzése, 1927. január 15-én: „Odaadás, akció. Tenni, élni, gyakorolni, szeretni.”

Prohászka egyetlen versét olvasom még fel. Nincs címe. 1895. október 19-én írta egy emlékkönyvbe.

*A könny hazug, a szó sivár,
Jól tudom én, hogy rám mi vár:
Valóság lesz minden remény
S a fájdalomtól költemény;
Oh milyen üdv, oh mennyi fény,
A végtelenben élek én.
A könnyeken s a harcon át
Zengem a Megváltó dalát:
Küzdj s ne féld az enyészetet,
Hogy megtaláld az életet
Örökre!*

*(A Szent Anna Kolping-házban 2007. február 12-én elhangzott előadás
szerkesztett változata.)*

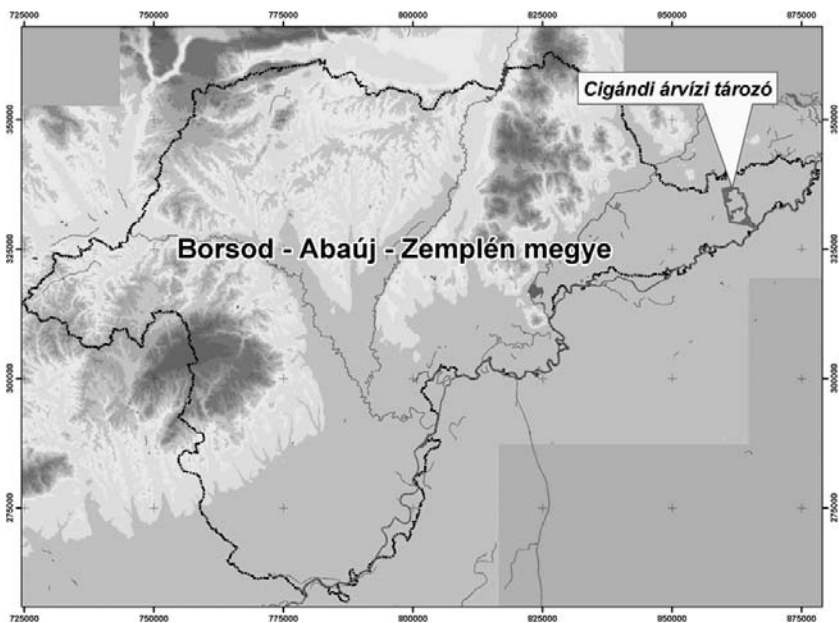
SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

Régészeti kutatások a cigándi árvízi tározó területén

(PÁCIN–ALHARASZT)

Dolgozatomban a cigándi árvízi tározó területén, Pácin–Alharaszt lelőhelyen 2005–2006-ban folytatott megelőző feltárást szeretném bemutatni.

A Tisza árvízmentesítését célzó Vásárhelyi-terv keretében a magyar állam árapasztó tározók kialakítását tűzte ki célul, ennek első lépcsőjeként hármat építenek meg: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében egyet, Jász-Nagykun-Szolnokban pedig további két tározót. A Bodroglóközben, a cigándi-tiszakarádi árapasztó Cigánd, Pácin, Nagyrozvány határában 24,7 km² alapterületű, amelyet az I. és II. katonai felmérésen is ábrázolt Palágcsa-tó mélyedésében és a környezetében fekvő egykori összefüggő lápterületben jelöltek ki. A 22 km hosszúságú gát és hullámvédő erdősáv nyomvonalán, valamint az anyagnyerőhelyeken az örökségvédelmi hatástanulmány és az előzetes terepbejárások során hat régészeti lelőhelyet találtunk, valamint a domborzati adottságok alapján további négy potenciális lelőhelyet jelöltünk ki, ahol a növényzeti fedettség miatt nem volt mód az

Cigándi árvízi tározó elhelyezkedése

Bronzkori hegedűalakú idolkok

eredményes szemlélésre. A beruházás jóvoltából olyan nagy és összefüggő felületeket vizsgálhattunk, amelyre még nem volt lehetőség a Bodroghköz területén. További szerencsénk volt, hogy az észak–déli tájolású árapasztó gátja a Bodroghközben általános észak–déli dombhátakon fut végig, így teljes dombok feltárására nyílt mód.

A Bodroghköz régészeti kutatásában szinte alapvetés, hogy bármely dombra is megyünk fel, ott nagy valószínűséggel lelőhelyet találunk. Ezt figyeltük meg a dombokon végigfutó gátnyomvonalon is és ez vezérelt, amikor az említett potenciális lelőhelyeket kijelöltük. A hat fix lelőhelyből három területén gyűjtöttünk Árpád-kori felszíni leleteket. A három lelőhely közül a Pácín–Alsókenderszer és a Pácín–Szenna-domb már ismert volt Wolf Mária és Révész László 1991-es terepbejárásai nyomán, a kettő között azonban csak 2005-ben fedeztük fel a Pácín–Alharaszt lelőhelyet. A három terület egyébként 2800 méteren belül fekszik, egymás szomszédságában kiemelkedő észak–déli homokdombokon.

A további lelőhelyek közül a tározó északkeleti sarkában fekvő Nagyrozvágy–Papdombon már 1972-ben végzett egy kisebb leletmentést Hellebrandt Magdolna, azonban a lelőhely teljes kiterjedését csak a mostani terepbejárások során azonosítottuk. Tőle délre egy kis kiterjedésű ritkás leletintenzitású foltot lokalizáltunk Nagyrozvágy–Sasóhomokon, de a markáns domborzati adottságai miatt az egész, egyébként fűvel fedett dombot potenciális lelőhelyként kezeltük. Végül a tározó délnyugati, cigándi határában egy nagyobb összefüggő lelőhelyet azonosítottunk, amelyet csak egy magasabb, de ritkás leletsűrűségű dombon érint a gát, azonban ennek magasságát jellemzi, hogy a tetején egy kora újkori/újkori mésztufa határkő jelezte egykor Cigánd határát.

Bronzkori urnás-hamvasztásos temetkezés

A régészeti lelőhelyek és potenciális lelőhelyek mellett további két örökségvédelmi értéket is veszélyeztet a tervezett tározó: a közepén futó Tiszakarádi-főcsatorna felett két faragott kőből rakott íves újkori eredetű híd is húzódik, ezek megóvása, vagy át-helyezése is mindenképpen örökségvédelmi érdekeknek tekintendő.

A tározó által érintett lelőhelyeken 2005 őszén indultak a régészeti feltárások. A legnagyobb alapterületű Pácín–Alharaszt-dűlőben 4,79 ha-on Ringer István (sárospataki Rákóczi Múzeum) és Szörényi Gábor András (Herman Ottó Múzeum) vezetésével folytak a kutatások 2005. év végén, majd pedig 2006 tavaszán és őszén. 2006 novemberében csatlakozott Wolf Mária (Magyar Nemzeti Múzeum) is, aki a lelőhely déli negyedét tárta fel.

A környezetéből enyhén kiemelkedő hosszanti dombháton három korszak közel 1700 objektumát találtuk meg.

Pácín–Alharaszt legkorábbi lakói a késő bronzkorban (Gáva-kultúra) telepedtek meg. Kiterjedt településüket hosszú ideig használták, ezt bizonyítja a közel 1000 különböző méretű tárolóverem. Igazi csemegének számít több ilyen gödör anyaga is, nagy mennyiségű szemétre került kerámiaanyaggal, illetve paticcsal. Ezek közül azonban kuriózum az egyik, ahol négy hegedű alakú idol és a vélhetően hozzájuk tartozó tálka is előkerült. Az idolkok közül a két kisebb női alakot ábrázol, a fej hátoldalán hosszú hajjal, elöl a mellkason gyöngysorral. A két nagyobb férfi, díszük csak a vállon átvett pánt, és a derékről lelógó rojtok. Mivel csak egy bronzkori verem-házat és egy felszín közeli cölöpszerkezetes házat találtunk, így valószínűnek tartjuk, hogy több felszíni épület is állt a dombon, aminek régészeti nyoma mára már nem

maradt fenn. A településhez tartozó urnás-hamvasztásos temetőt a domb északi peremén találtuk meg. Érdekessége, hogy az általában négyzetes sírgödörökbe gyakran sok, 6–8–9 urnát helyeztek el nagyon szorosan egymás mellett. Szerencsére szinte teljesen épen megmaradtak.

A második korszak, a vaskor, keltakor (Kr. e. 2–1. század) emlékei elsősorban gödörházakban jelentek meg. Ezen lekerekített téglalap alakú, szabályos rendszerű, cölöphelyes veremházak mindegyike a domb északnyugati oldalán helyezkedett el, valamennyi tengelye északkelet–délnyugatra tájolva. Egy házban találtunk csak ideiglenes tűzrakóhely nyomát, a többiben semmiféle tűzhely nem volt. A házakhoz mindössze néhány tárolóverem és egy kút tartozhatott. Így tehát egy kis telepet képzelhetünk el itt, néhány gödörházzal.

A keltakori településhez köthetjük a dombon rendszertelenül elhelyezkedő öt zsugorított csontvázat is. Mindegyiket egy-egy kis méretű gödörbe helyezték. Két érdekes temetkezést is megfigyeltünk köztük. Az egyik esetben a halott mellé egy fiatal vad-disznót is fektettek, oly módon, hogy az ember karjaival átölelte az állat nyakát, a két orr pedig jóformán egymáshoz simult. Még ennél is furcsább rítust figyeltünk meg egy másik sírban, ahol az ember feje helyén egy levágott kecskekoponyát találtunk, a saját feje pedig a sír szélébe volt elhelyezve. A csontozata alapján beteges ember lehetett, akit testi hibái miatt vagy nagyon tiszteltek, mint sámánt, és ezért is tették a kecskekoponyát a feje helyére, vagy pedig pont fordítva, beteges élete mellett még megvetésben is részesült, és ezért helyezték a feje helyére állatkoponyát. Érdekes, hogy a szlovéniai Rabelc-jában talált Kr. e-i 2–1. századbeli római gemmán hasonló ábrázolás látható, így esetleg egy délről beáramlott kultusz része volt ez a temetkezés is.

Vaskori „kecskefejű ember”

A lelőhely utolsó lakói az Árpád-korban telepedtek itt meg. A Pácín–Alharaszton feltárt 1687 stratigráfiai egységből 144 Árpád-kori jelenséget azonosíthattunk, ez az összes egység 8,5 százaléka. Az objektumok jelentős hányadát a különböző gödrök alkották (hamusgödrök, munkagödrök, ülőgödrök, szemétgödrök), számszerűen 54 db. A második legtöbb objektumunk a veremházakhoz és különböző épületekhez, szárnyékokhoz tartozó 38 cölöplyuk volt. 24 kemencehelyet lokalizáltunk, ebből 19 szabadban lévő kemence volt, 5 pedig lakóépületekben került elő. Összesen 5 Árpád-kori veremházat találtunk a 4,79 ha-on, valamint 7 állattartó karám árkát fedeztük fel. A település dombján egy, a korszakból származó kutat is feltártunk.

A lakóházak viszonylag szórta, egymástól távolabb helyezkedtek el. Mindegyik azonos, félig földbemélyített, ágasfás-szelemenés szerkezetű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú volt. Három észak–déli, kettő nyugat–keleti tájolású. Valamennyi veremház betöltése erősen faszenes, hamus, zsíros fekete föld volt és ugyanez mondható el a többi Árpád-kori objektumról is. Ez a fajta egységes betöltés egy nagyobb égésre utalhat a településen. Mindegyik lakóépületben azonosítottuk az állandó jellegű tüzelőberendezést, kemencét. Az észak–déli tájolású házakban valamennyi esetben a délnyugati sarokban építették fel a kemencét. A nyugat–keleti házakban egy esetben északkeleten, egy esetben pedig északnyugaton volt. A bejárat helyét egyetlen esetben sem tudtuk egyértelműen azonosítani, de az eddigi általános megfigyelések alapján a kemencével szembeni hosszanti oldal lehetett az egykori belépő. A Bodroglóközben évente közel 200 szeles napot szoktak regisztrálni, gyakran igen erős lökésekkel. Mivel az uralkodó szélirány általában észak–északnyugati, ezért véleményünk szerint a bejáratok a keleti, illetve a déli oldalon helyezkedtek el, azaz minden esetben a kemencével szemben.

Viszonylag nagy számú szabadban álló kemencét tártunk fel, ezek között ipari tevékenység nyomaira is bukkantunk, egyik helyen nagyobb mennyiségű vasbuca került elő. Hasonló tevékenységre utalt két már említett épületünk is, ahol a lakófunkció felhagyását követően nyitott oldalú színszerű műhelyeket alakítottak ki újabb kemencékkel. Ezek egyikében vassalak bizonyítja a vasművességet.

Már a humuszoslaskor jól látható volt több kisebb-nagyobb karám foltja. Az ovális árkok megegyeztek abban, hogy egyikben sem volt cölöplyuk nyoma. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a kerítést vagy az árok mellé kihányt földsánca helyezették, vagy pedig csak valamiféle egyszerű sövénykerítést készítettek. Két szokatlanul kicsi karámot is találtunk, ezekben talán sertéseket őriztek. Egy esetben egymást metsző karám-árkokat is megfigyeltünk, ezek egyidőben léteztek, tehát egyfajta belső osztásként funkcionáltak. Véltetően többfajta, vagy pedig különböző korú állatok elkülönítésére használhatták őket.

Az Árpád-korra datálható leletanyag döntő többsége kerámia. Jellemző rájuk, hogy erőteljesen tagolt, fedőhoronnyal ellátott, peremkiképzésű darabok. A vállon gyakori a körömbenyomkodás, vagy egytagú hullámvonal alatt 3–4 sor vízszintes vonalbekarcolással. Pácín–Alharaszton sem találtunk cserépbogrács-töredéket, hasonlóan a Bodrogló köz többi területén végzett kutatásokhoz. A leleteket párhuzamaik alapján a 12–13. szá-

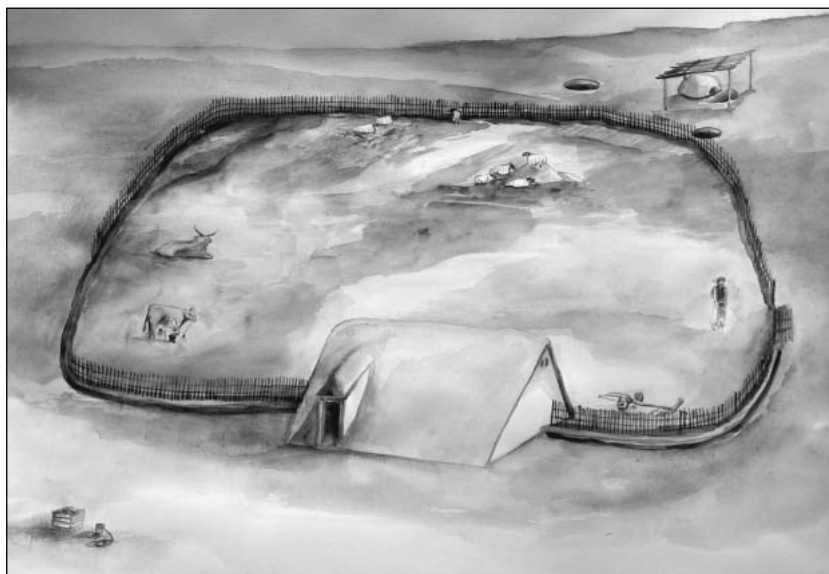

Árpád-kori veremház és karám

zadra keltezhetjük. Későbbi leletünk már nincs, az Árpád-kort követően már nem volt újabb megtelepedés a lelőhely dombján.

Felmerül a kérdés, hogy milyen településnek is nevezzük az itt megtalált ötházas Árpád-kori telepet. Tanyaszerűnek, vagy faluszerűnek? Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy egy-két felszíni épület is bizonyára állhatott még a dombon, aminek nem maradt régészeti nyoma, így valójában öt-hét épület is alkothatta a települést. A leletek alapján a 12–13. századra keltezett lakóhely pontosan beilleszthető az ekkor elszaporodó, majd a 13. század folyamán pusztásodó, mindössze néhány háztartással és gazdasággal rendelkező prédiумok sorába. A Bodrogeköz Árpád-kori lelőhelygazdagsága is arra utal, hogy hasonló méretű apró faluhelyekkel számolhatunk, azaz a mocsaras környezetükből kiemelkedő, megtelepedésre alkalmas dombokon a domb méretéhez igazodó kicsiny településeket létesítettek. Ezek nagy része nem szerepel a történeti forrásokban. Egy 1254-es oklevélben azonban említenek egy Bodoló nevű falut a környéken. Ennek lokalizálását a cigándi árvízi tározó északnyugati területére helyezhetjük, amit több földrajzi helynév is megerősít a környéken. Bodoló azonban valószínűleg nem Pácin–Alharaszton volt, hanem tőle északra 1 km-re, a Pácin–Alsókenderszer lelőhelyen. A mi dombunkkal azonban biztosan volt kapcsolata, így kis településünket egy Bodoló határában lévő prédiумként értelmezhetjük. A leletek alapján, a hasonló jellegű társával együtt ez a kis település is a 13. század első felében végleg elnéptelenedett.

Érdekes eredményekkel járt a lelőhelyen végzett talajtani kutatás, valamint a térinformatikai feldolgozás is. A talajtani szelvényekkel lehatároltuk az időszakosan vízjárta területeket. Ez az ún. glejes talajú terület csak időszakosan, de rendszeresen volt/van víz alatt: a tavaszi hóolvadáskor és a nagyobb nyáreleji esőzésekkor. A glejes ta-

Árpád-kori veremház és karám rekonstrukciója

laj mind a mai napig folyamatosan képződik és alakul, ezért kérdés, hogy az egyes korokban mi volt az időszakosan vízjárta, „vízben tocsogós” terület magassága, illetve határa, amely az emberi megtelepedésre alkalmatlan. Erre a kérdésre a feltárt régészeti jelenségek helyzetével tudunk választ adni: az Árpád-kori veremházak mind a glejes, vasoxidos talajtól távol, a domb legmagasabb területén fekszenek, minimum 96 m tszf-i magasságban, míg a vízjárta terület legmagasabb pontja 95,49 m tszf. Tehát szórt elhelyezkedésű házaik maximálisan alkalmazkodtak a vízjárási viszonyokhoz. Kis létszámú településük kiterjedésének a vízenyős terület szabott határt. Ez a domb ennyi ház, illetve gazdaság ellátására volt alkalmas. Az Árpád-kori objektumokkal szemben azonban a vaskori házak, vagy a bronzkori tárolóvermek sokkal mélyebben helyezkednek el, ami utalhat arra, hogy ebben az időszakban szárazabb lehetett a klíma a 12–13. századinál, vagy akár a mainál is.

A domborzat szintvonalas felmérésével és az eredeti mikrodomborzat meghatározásával pedig kiderült, hogy a ma egységes hosszanti dombhát eredetileg több kisebb domb és völgy/mélyedés rendszere volt, ami az ember megjelenésével erodálódni, illetve feltöltődni kezdett. A feltöltődés a bronzkorban volt a legintenzívebb, nyilván ennek az is oka, hogy ebben a korszakban volt legsűrűbben és leghosszabban lakott a terület.

A lelőhely feltárását 2006. december közepén befejeztük. 2007-ben a dokumentáció és a feldolgozások elkészítése mellett újabb ásatási feladatunk a gát nyomvonalán 1 km-re délre található Pácin–Szenna-domb régészeti megelőző feltárása lesz.

Európa az egyház szívében

(ÖTVEN ÉVE ÍRTÁK ALÁ A RÓMAI SZERZŐDÉST)

1. Az európai kereszténység gyökerei

Európa és az egyház kapcsolata tulajdonképpen a feltámadt Jézus Krisztus szavaira vezethető vissza: „Menjetek, tegyétek tanítványommá mind a népeket!” Az evangélisták számára fontos volt a küldés szempontja: az emberek Istenhez való elvezetése. Jézus mennybemenetele napján így szólt az apostolokhoz: „Amikor leszáll rátok a Szentlélek, erő tölt el benneteket, és tanúim lesztek Jeruzsálemben és egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig”. A *finis terrae* akkor Hispánia legszélső pontjára, tehát Európa nyugati szélére vonatkozott.

Pál apostol és munkatársai missziós útjaik során megtapasztalták a Szentlélek működésének erejét: „Az egyházak megerősödtek a hitben és a hívők száma napról napra nőtt”. A kis-ázsiai missziós út kezdetén döntő esemény történt, ami a későbbiekben meghatározta az egyház terjedésének irányát, és az új népek bekapcsolódását a megtérések áramkörébe. Pál apostolnak Troászban látomása volt: „Egy macedón férfi állt előtte és kérte: gyere át Macedóniába és segíts rajtunk! A látomás után rajta voltunk, hogy mielőbb útra keljünk Macedóniába, mert biztosak voltunk benne, hogy az Isten oda rendelt minket, hirdetni az evangéliumot.”

Ennek az új területnek a neve akkor is és ma is: Európa. A Szentlélek ösztönzésére tehát Pál apostol az első keresztény hithirdető, aki Európa földjére tette a lábát, jóllehet valószínűleg Rómába a pünkösdsöt követő események után a „Rómából való zarándokok” már elvitték Krisztus örömhírét a birodalom fővárosába. A szervezett misszió azonban csak Pál apostol és segítőtársai munkájával kezdődött meg.

2. A keresztény Európa egysége és megosztottsága

Az evangélium igehirdetése révén a kereszténység meghódította Európát, és emellett a föld más területein is eredményesen hirdette Krisztus üzenetét. Európa történelme szorosan kapcsolódik a gondolkodás történetéhez, és benne az európai ember identitásának kialakulásához. A népvándorlás idején megtért barbár és pogány törzsek az európai földrészen letelepedve felvették a kereszténységet, majd a görög és a latin kultúrkincs felhasználásával saját kultúrvilágot teremtettek. Ez a fejlődés és ez a történelem nagymértékben a kereszténységnek volt köszönhető. A városok és az országok kialakulása együtt járt a keresztény művészet megszületésével.

Mint jó anya, a kereszténység mindent megadott gyermekének, Európának, a földrész – kamaszkorába lépve – mégis igyekezett saját egyéniségét szabadon és önállóan alakítani. A humanizmus, a felvilágosodás, az iparosodás, és végül a mo-

dern technika megjelenése az embert olyan individuummá formálta, amely azzal áltathatta magát, hogy a saját lábán is meg tud állni. Létrejött egy pseudovilág, amelyben nemcsak az embert szolgálják ki a technikai eszközök, hanem az ember maga is géppé válik. Az Isten-felejtés korszaka, a kicsinyke jólét ideje az embert látszólag nagyvá tette, mégis meg kell tapasztalnia törekenységét, és rászorultságát az Élet Urának segítségére, mert Európának nemcsak gazdaságra, hanem lélekre is szüksége van.

3. Az Európai Unió kezdetei

1950. május 9-én Robert Schuman francia külügyminiszter nyilatkozatot tett köz-
ze egy közösség létrehozására Nyugat-Európában, a béke szolgálatára. Ezt követően
1951-ben jött létre az Európai Szén- és Acélközösség (CECA), mely kezdeményezésből
indult el maga az Európai Unió. Ez a lendület fejlődött tovább a törvényjavaslatokon
át az intézmények kiépüléséig.

A schumani nyilatkozat és az azt követő Római Szerződés új korszakot nyitott
Európa történelmében. Egyrészt megtörtént – ha csak részben is – az európai nem-
zetek összefogása, és megszűnt Francia- és Németország történelmi szembenállása.
Más keresztény államfők, mint Alcide de Gasperi és Konrad Adenauer szintén ha-
sonló szellemben gondolkodtak.

1957. május 26-án történelmi jelentőségű aláírásra került sor Rómában, amikor
megfogalmazódott és ténylegesen elindult Nyugat-Európában a földrészt alkotó
országok összefogása. Az elmúlt ötven év eseményei gyakran megosztották Európa
nyugati és keleti felét, de a jóakarató emberek és nem utolsósorban a Római Kato-
likus Egyház kiállása az emberi jogok és a szabadság mellett 1989-re megszüntette a
szembenállást.

4. A Római Katolikus Egyház Európa megújulásáért

A Katolikus Egyház Európával és a világgal való kapcsolata új fordulatot vett a
II. vatikáni zsinaton. A zsinat nagy dokumentumai közül kiemelkedik az *Ad Gentes*
határozat (1965), amely az egyház missziós tevékenységéről szól. A misszió általános
hanyatlásával együtt járt az európai hitélet és vallási gyakorlat hanyatlása is. A modern
ember kényelme már nem segítette elő a hitét bátran vállaló keresztény hivatás meg-
születését. Példa erre Hollandia, amely a II. világháború előtt százával küldte papjait
a missziókba, mára pedig templomai konganak az ürességtől és a keresztény életstílus
csak egy a sok modern irányzat között.

Katolikus részről a nehézségek leküzdésére újabb és újabb ösztönző dokumentu-
mok születtek, mint például az *Evangelii nuntiandi*, VI. Pál pápa apostoli buzdítása
a mai világ evangelizálásáról (1975), a *Redemptoris missio*, II. János Pál pápa körlevele
az egyház minden időre érvényes missziós megbízatásáról (1990) és a *Párbeszéd és ige-
hirdetés* kezdetű dokumentum (1991), a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsának kiad-
ványa, mely szem előtt tartja a vallásközi dialógus fontosságát Krisztus evangéliumá-

nak hirdetésével együtt. Az 1997-ben a Nemzetközi Teológiai Bizottság által kiadott dokumentum a Kereszténység és a vallások címmel a különböző nézetek tisztázását tűzte ki célul.

5. II. János Pál pápa és Európa

Négy évvel ezelőtt látott napvilágot II. János Pál pápa *Az Egyház Európában* (Ecclesia in Europa, 2003) kezdetű apostoli buzdítása, amely az egyházban élő Jézus Krisztusról mint a remény forrásáról szól Európa számára.

A pápa ebben a dokumentumában szinte megrendítő hangon szól a keresztényekhez és Európa vezetőihez Európa megújulása érdekében: „Az európai intézményektől és minden egyes európai államtól kérem, ismerjék el, hogy a társadalom rendjének igazi etikai és polgári értékekben kell gyökereznie, melyek különböző testületek örökségei. Nagyon fontos, hogy az intézmények és az egyes államok ismerjék el, hogy a testületek közé tartoznak az egyházak, az egyházi közösségek és a többi vallásos szervezet. Főként mivel az európai nemzetek megalakulása előtt léteztek, nem tekinthető pusztán magánügynek, hanem sajátos intézményes formákban működnek, melyeket komolyan tekintetbe kell venni.”

6. A keresztény egyházak elkötelezettsége Európa mellett

Európa és az Európai Unió megújításában külön szerepet kérnek maguknak az egyházak. 2001. április 22-én Strasbourghban az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és az Európai Egyházak Konferenciája (KEK) a Charta Oecumenica aláírásával elkötelezte magát egy kibontakozó, de keresztény alapokra épülő Európa mellett. Az európai egyházak a közös európai felelősségről szóltak, amely nélkül nem létezhet igazi összefogás. Ez a dokumentum mintegy megelőzte a földrész országainak újraegyesítését, és sajátos eszközeivel előmozdította és folyamatosan ösztönözte az Európát alkotó egyházak egységtörekvéseit. Erre a Chartára reflektált az Európai Unió Püspöki Konferenciái Bizottságának (COMECE) legújabb dokumentuma, *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége* (38. pont). A keresztény ökumené nehéz és hosszú folyamatának tapasztalata szerény eszközeivel megvilágíthatja az európai építkezés útját, mely egy konfliktusos múlt alapjain épül fel. A társadalmi és vallási valóságok összetettségével számolva az ökumenikus folyamat napról napra megtanít minket a másik különbözőségének elfogadására, a toleranciára és a párbeszédre.

Az Ökumenikus Charta gyümölcsei máris láthatóak. A 2001-es kezdetet követően 2002 januárjában Hollandiában, majd 2002 októberében Magyarországon és 2003 júniusában Németországban is aláírták ezt az új ökumenikus szöveget. A Charta alaplátása, hogy „az egyházak előmozdítják az európai kontinens egyesülését. Közös értékek nélkül ugyanis nem alakítható ki tartós egység, mert a kereszténység lelki öröksége inspiráló erőt jelent Európa gazdagítására.”

A Charta és az azt aláíró egyházak elkötelezték magukat arra, hogy tudatosan képviselik álláspontjukat az európai közéleti intézmények előtt. Ez azt jelenti, hogy tá-

jékoztatják az Európa arculatát meghatározó hivatalos irányító közegeket saját álláspontjukról. Ez is a kétezer évvel ezelőtt elkezdődött keresztény misszió új európai megnyilvánulása.

A Charta kiáll az alapértékek védelme, vagyis a béke, az igazságosság, a szabadság, a türelem, az esélyegyenlőség valamint a szolidaritás mellett. Vállalja, hogy ellenáll minden olyan kísérletnek, amelynek célja a vallás és az egyházak felhasználása etnikai vagy nacionalista célok szolgálatára.

Az ötvenedik évforduló alkalmával és a múlt tapasztalatával még határozottabban vállalni kell az „alapító atyák” eredeti szándékát, a keresztény alapokra épülő új Európát.

(A Magyar Kurír alapján)

A reformáció kialakulása Miskolcon a 16. században

Azt a feladatot kaptam, hogy ezen az ünnepi istentiszteleten szóljak röviden a reformációról, úgy, hogy próbáljam felvillantani mindazt, amit tudunk ebben a vonatkozásban Miskolc városáról. Először röviden azt kell meghatároznunk, mit is értünk reformáció alatt. Hogyan lehet összefoglalni röviden, tömören azt, amiről évszázadok során könyvek sokaságát írták. Azt az óriási fordulatot Európa életében, amely kihatott a világtörténelemre. Egyházi nyelven szólva: a reformáció ébredés volt.

Tudom, hogy ez az úgynevezett kánaáni nyelv, amit csak a beavatottak értenek, nem biztos, hogy mások értik és jól értik, mit is jelent a szó: ébredés. Nyert ugyanis ez a kifejezés a történelem folyamán olyan jelentést, miszerint ha valaki átmegy egy hitbéli megújuláson, attól kezdve megszűnik számára a világ, visszavonul a vallásának, hitének dióhéjába, és attól kezdve csak saját lelki élete válik fontossá. Nem ezt értjük a reformáció összefüggésében ébredés alatt. A reformáció tömegeket rövid idő alatt átható lelki, benső megújulás volt, amely átformálta az embereket, értékrendjüket, gondolkodásukat, világszemléletüket és mindez óriási változásokat hozott a társadalom életében is. A reformáció olyan ébredés volt, amely kihatott a politikai élettől kezdve a gazdasági életig mindenre, amiben benne élt az ember a 16. században. Ez az alapállásunk. Innen kell kiindulnunk, és innen kell megpróbálnunk megérteni azt a mikrokörnyezetet, ami Miskolc társadalmát jelentette a 16. században, felkutatni és megvilágítani, mit jelentett a miskolciak számára ez a fajta megújulás.

Másodszor arra is kitekintéssel kell lennünk, hogy milyen volt az a politikai, gazdasági környezet, amely a várost körülvette, amelyben a 16. századi miskolciak éltek. Jól tudjuk, hogy Magyarország történetének a mélypontja ez a század. A másfél százados történelmet, amit a török megszállás jelentett Magyarországon, az egyik legnagyobb magyar, Zrínyi Miklós, a magyar romlás századának nevezte. Ő ugyan elsősorban a 17. századra értette, de nyugodtan kiterjeszthetjük ezt a megelőző évtizedekre is, az 1500-as évekre. Valóban a magyar romlás százada volt az. Nemcsak azért, mert Magyarország elvesztette korábbi, sajátos közép-európai középhatalmi, vagy nagyhatalmi helyzetét a mohácsi vereséggel és az azt követő évtizedekben a kettős királyválasztással és a polgárháborúval, hanem azért is, mert Magyarország területén egy olyan nagyhatalom rendezkedett be hosszú-hosszú évtizedekre, amely kultúrájában, világfelfogásában, gazdasági szerepében tökéletesen más volt, mint Európa. Más, mint amiben a magyarság gyökerezett. Éppen ezért a korabeli miskolciak számára a történelem azt a kérdést tette fel, amit feltett a kárpát-medencei magyarság számára akkor: mi a teendő? Menni, maradni, vagy törökké lenni? Beolvadni ebbe a nagyhatalomba, felcserélni azt a már félévezredes európai kultúrát, amit elsősorban a keresztyénység

határozott meg a magyarság számára, vagy pedig, ha ezzel valaki nem tud együtt élni, válassza-e a kivándorlást? Fontos kérdés volt ez, hiszen a török előrenyomulásának útjában óriási néptömegek választották az elvándorlást. Ez a Kárpát-medencének a későbbi nemzetiségi helyzetére óriási hatással volt. Az a történelmi tapasztalatunk, hogy a magyarság szinte kollektíve nemet mondott erre a megoldásra, mint ahogy nemet mondott arra is, hogy renegát legyen, tehát hogy elárulva ősei hitét, feladva az ősei által reá hagyott kultúráját, inkább törökké legyen, és önkéntesen betagooldójék ebbe a hatalmas birodalomba.

Hogy ez a válasz született, és a miskolciak válasza is ez volt erre a sorskérdésre, e mögött elsősorban az a lelki megújulás, az a spirituális újjászületés állt, amit reformációnak nevezünk, amit a reformáció üzenete táplált. Mit mondhatunk erről a folyamatról itt, a város falain belül? Mert harmadszorra azt is le kell szögeznünk a két első megállapításunk, összegzésünk után, hogy a reformáció folyamat volt, így is kell rá tekintenünk. Nincs abban semmi különös, hogy mi állomásokat keresünk a folyamaton belül, hogy szeretünk ragaszkodni évszámokhoz. Az élet is folyamat, mégsem az egészet szoktuk ünnepelni, hanem csak a születésnapokat. Azért ragaszkodunk évszámokhoz, hogy nagyon helyesen, meg lehessen állni olykor-olykor, elgondolkodni az üzeneten. Abban a sajátos helyzetben vagyunk, ha Miskolc történetére gondolunk – volt rá elég lehetőség, hogy elpusztuljanak a megfelelő dokumentumok –, hogy nem maradtak ránk olyan források, amelyekből egészen biztosan ilyen születésnapot tudnánk találni. Vannak persze ilyenek, majd említék is néhányat, de egészen meghatározó évszámról, születésnapról Miskolc történetében nem tudunk számot adni.

Ha a kövek beszélni tudnának, akkor most jó helyen kérdeznénk őket, mert ez a templom tanúja volt ezeknek a nagy eseményeknek. De a kövek nem tudnak beszélni, kénytelenek vagyunk mi helyettesíteni, még ha az nem is olyan hiteles, mint amit ezek a kövek mondhatnának el. A gyülekezet tudja azt, hogy az első évszám, ami a reformáció folyamatában nagyon fontos Miskolc történetében, az 1543, hiszen emléktábla is őrzi ezt az időt, ezt az alkalmat, amikor itt megjelent a reformáció egy nagyszerű munkása, Dévai Bíró Mátyás, akit már a kortársak magyar Luthernek neveztek. Túl volt már sok mindenben. Túl volt több éves, újra-újra visszatérő, előbb lengyelországi, majd németországi tanulmányokon. Az egyik legelső hirdetője a reformáció jegyében a megújulás szükségességének, és az Isten ígéjének. Sőt, túl volt már kétszeres, több évet jelentő rabságán is, amit azért kellett elszednie a harmincas években, egyébként mind a két királytól, mert az ő megújulásra buzdító igehirdetése annyira radikális volt, hogy a korabeli politika nem tudta elviselni. Így fogták el Kassán és Budán is.

A magyar reformáció kiemelkedő munkása érkezett ide 1543-ban. Nem sokáig maradt itt. A kérdésre, hogy miért, két válasz is adódhat. Az egyik, hogy túlságosan statikus volt Miskolc társadalma, és nem volt hajlandó a mozdulásra. Hogy ilyen volt a társadalom, abból szokták következtetni, hogy Miskolc város földesura, tulajdonképpen úrnője, Fánchy Borbála, aki az egyháznak is patrónusa volt – akkor város és egy-

ház még nem vált el egymástól semmilyen tekintetben – a maga hatalmi eszközeivel is akadályozta azt, hogy meghallgattassék a város közösségétől a reformáció üzenete. Azt gondolom, hogy ez túlságosan egyszerű válasz lenne, bár van benne valami, hiszen vannak erre utaló jelek, sőt a nagyasszony halála után 1563-ban maga a város mondta azt, hogy lutheránusságuk miatt Fánchy Borbálától üldözést szenvedtek.

De ha pusztán ennyi állna a mögött, hogy Dévai Bíró Mátyás igehirdetését nem fogadta be a város közössége, és neki rövid időn belül el kellett hagynia a várost, s azután évekig nincs nyoma a reformáció jelenlétének, hogyan lehetséges az, amire mindjárt kitérek, hogy megjelennek a miskolci diákok a wittenbergi egyetemen? A másik válasz véleményem szerint, ami Dévai viszonylag gyors távozását magyarázza az lehet, hogy túlságosan is radikális hangot ütött meg igehirdetésében. Talán a személyiségéből adódott, hogy jelentős türelmetlenség is élt benne, és talán túlságosan is lassan mozdult a város, és ezért az ő korában nem szokatlanul, olyan kemény volt az igehirdetése, amit a város közössége még nem tudott megemészteni. Így adódhatott talán, hogy maga a város is ellenszenvvel viseltetett Dévai személye és az ő túlságosan is radikális, túl gyors változásokat követelő igehirdetésével szemben.

Nem tudjuk egész pontosan a választ, de valahol ebben a kettős megközelítésben lehetséges, hogy benne rejlik az igazság. Miskolc város reformációja túlságosan késői, és az 1566–67-es évhez köthető, amikor már egészen biztosan tudjuk, hogy a Borsod-Gömör-Kishonti Egyházmegye esperese Hevessy Mihály miskolci lelkipásztor az 1567-es esztendőben aláírta városa és egyházmegyéje nevében Debrecenben a Második Helvét Hitvallást. Ez már egészen világosan és egyértelműen beszél arról, hogy Miskolcon lezáródott a reformáció folyamata, és ki is teljesedett abban, hogy már a református hitvallás keretei között élte meg a város népe a maga hitét.

Egészen bizonyos, miként fentebb megállapítottam, hogy a reformáció folyamat volt itt is, lehetetlenség, hogy pusztán 1566–67-ben menjen végbe a város közösségének életében a hitújítás. Már csak azért is, mert az első miskolci diák 1560-ban megjelenik a reformáció forrását jelentő németországi egyetemi városban, Wittenbergben. Nevezzük is meg őt, Miskolci Miklósnak hívták. Vele elindult egy folyamat, ami alig tört meg, egy-két év kihagyással legfeljebb. Hogy csak a legkorábbiakat említsem, 1561-ben követte őt Miskolczi Nyíri Lukács, 1562-ben Miskolczi Demeter, 1564-ben pedig Miskolczi János. Csaknem egy évtizeddel vagyunk tehát az 1567-es esztendő előtt, amikor az első miskolci diák megjelent Luther városában. Kik mentek oda, s általában is a nyugat-európai egyetemekre? Azok a diákok, akik már lezárták a hazai tanulmányaikat. Nagyjából 20–25 éves fejjel vették a vándorbotot a kezükbe, és mentek a reformáció bástyáinak tekintett nyugat-európai egyetemekre a 16. század második felében, legelsősorban Wittenbergbe. Természetes dolog, hogy a hazai iskolákban a reformáció szellemében nyerték el a tudományokba való bevezetést. Lehetséges, ha 1560-ban megjelent egy miskolci származású diák Wittenbergben, hogy a miskolci iskolában a reformáció ne gyökerezett volna meg. Az a kutatói tapasztalatom, hogy az iskolák falai között mindig korábban jelent meg a reformációtól áthatott üzenet, mint a templomok falai között, ami abból a gyakorlatból

adódott, hogy a fiatal diákok, akik hazatértek az egyetemekről, nem jutottak azonnal lelkipásztori álláshoz. Régi középkori szokás volt, és a reformált egyház is még másfél-két évszázadon át ebben a gyakorlatban élt, hogy ezek a diákok először mindig arra köteleztettek, hogy az iskolákba menjenek tanítani. Az volt ugyanis a cél, hogy a frissen hozott egyetemi tanulmányaikat kamatoztassák a helyi iskolákban. Egészen biztos, még ha nem is tudjuk a nevét, nem ismerjük a körülményeit, de ilyen tanára, sőt tanárai lehettek már, legalább az ötvenes években, ha már nem korábban is, a miskolci iskolának. Másképp nem lehetne elképzelni azt, hogy a hatvanas évektől kezdve sorozatosan küldi ez a város Luther városába a diákjait. Az bizonyos tehát, hogy az 1566-os esztendőben ez a folyamat lezárult, és ahogy említettem, Miskolc népe és – hangsúlyozom – teljes közössége a református hitvallás keretei között élte meg a hitét és élte mindennapjait is.

Arra is szeretném felhívni a figyelmet, hogy a reformátusok Miskolcra nem valahonnan jöttek, és elfoglalták a katolikusoktól a templomot, ahogy ezt némelyek szeretik hangsúlyozni, hanem a nagyszülők még katolikusok voltak, a fiak, leányok keresztülmentek a reformáció folyamatán és az unokák már abban a világban találták magukat, ami e folyamaton keresztül kimunkálódott. A reformáció nem azt jelenti tehát, hogy jött egy új egyház az ismeretlenségből, valahonnan kívülről, hanem az, hogy a régi egyház megújult. Tulajdonképpen a végső mondanivalómat is erre szeretném építeni, mert feladatombhoz az is hozzátartozik, hogy szóljak arról is néhány szót, hogy mi ennek az üzenete ma, 2006-ban, Miskolcon. Hogy volt reformáció, és Miskolc népe is keresztülment a belső, lelki, spirituális megújulásra, ami átalakította az emberek világszemléletét, értékrendjét.

Egyetlen pontra szeretném helyezni a hangsúlyt, hiszen nagyon hosszúra nyúlna, ha minden összefüggésében tárgyalnánk a reformáció hatását. Ez az egyetlen pont a kölcsönös felelősség. Az, ahogy mondani szoktuk, hogy a reformáció homogén módon hatotta át a közösségeket. Nem választotta ketté, ami nagyon ritkán történt meg Magyarországon. Miskolcon biztosan nem így történt. Kialakult egy sajátos közösségi szemlélet, élet, amelynek a lényege a kölcsönös felelősség volt. A reformációnak volt egy sajátos tanítása, amit így foglalhatunk össze: az egyetemes papságról szóló tanítás. Tulajdonképpen a solus Christus, egyedül Krisztus-elvből következett, hogy ha egyedül Krisztus a közbenjárónk, akkor nincs az emberek között olyan tekintetben különbségtétel, mintha egyesek, akiket történetesen pappá szenteltek, közelebb lennének Istenhez, mint mások. Isten előtt mindenki egyenlő, és Istenhez mindenki szabadon folyamodhat, szabadon mehet. Ez dióhéjban az egyetemes papság elve. Eből következett az, hogy mindenkire ugyanaz a felelősség hárult. Senki nem húzhatta ki magát az alól, hogy neki feladata van a társadalom életében. Akkor úgy tekintettek a társadalomra, mint amely Isten számára teljesen nyitott világ. Egy közösségnek is el kell számolnia azzal, hogyan él, milyen értékek mentén folytatja az életét. Ebben a tekintetben mindenkire ugyanaz a felelősség hárult. A reformáció az egyénre nézve tehát nem visszavonulás a vallás dióhéjába, éppen ellenkezőleg, aktív felelősségvállalás a mindennapokban. A reformáció olyan polgárokat nevelt, akik meg voltak arról győ-

zódve, hogy nekik hozzá kell járulniuk a közösség életéhez, és egyáltalán nem mindegy, hogy milyen értékrend szerint.

Ma könnyedén tesszük túl magunkat ezen a szemléleten, úgy gondoljuk, hogy a közösséget, egy várost, egy társadalmat az arra szerveződött szervezetek építik, az állampolgár pedig legfeljebb bizonyos eredményeket vár ettől. Aki kívül él ezeken a szervezeteken, annak már nem kell hozzájárulni a közösség építéséhez. Ezért élünk ilyen széthúzó világban. A mai üzenete a reformációnak az, hogy van egy egészen világos értékrend, mégpedig az, amit a kortársak megtaláltak az Isten ígében, a Bibliában. Ez került egy-egy közösségnek a középpontjába. Ma is vissza kell találnunk ehhez az értékrendhez, Isten ígésének nagyon világos zsinórmértékéhez. Komolyan kell azt vennünk, hogy nekünk ebben feladatunk van, teljesen mindegy, hogy milyen szervezetnek és közösségnek vagyunk a társadalom életében a tagjai. Nem vonhatjuk ki magunkat az alól a felelősség alól, amit reánk ebben a tekintetben az Isten ígéje hárít. Tekintsük ezt a felelősséget ajándéknak.

(Az avasi református gyülekezet zászlajának felavatásakor, 2006. november 2-án elhangzott előadás szerkesztett változata.)

Petrasovszky Emmánuel (1902–1976)

„Személyében az egyik legkiválóbb görög katolikus magyar templomfestőt tiszteljük. Festményei számos görög és római katolikus templom legszebb ékességei” – írja róla a nemrég elhunyt görög katolikus egyháztörténész, dr. Pirigyí István. Miskolcon a Búza téri és a görömbölyi görög katolikus templom, a máriapócsi bazilika sokmindenki előtt ismerős, most tegyük melléjük belső festőjük, Petrasovszky Manó nevét is.

Életművének feldolgozására vállalkozott Olbert Mariann művészettörténész, aki a festő életéről tartott előadást a „Görög Katolikus Est” előadássorozat keretében húsvét előtt a Miskolci Görög Katolikus Általános Iskolában. Az előadás szerkesztett változatát olvashatjuk itt, köszönet az előadónak a jegyzetek átadásáért is.

Petrasovszky Emmánuel (Manó) Takács Istvánnal együtt a Székely–Lotz–Benczúr-féle reprezentatív történeti festészeti vonulatba tartozik. Ezt a hagyományt folytatták tanáraikon, Leszkovszky Györgyön és Stein Jánoson keresztül. Meg kell jegyezni, hogy a Magyarországon elterjedt esztétikai nézetek alapján a tudomány nem rendelkezik olyan fogalomkészlettel és szemlélettel, amellyel Petrasovszky Manó alkotásainak értéke, szellemi hozadéka a megfelelő mélységben lenne megragadható.

Petrasovszky Emmánuel munkásságát még nem dolgozták fel. Mindössze néhány korabeli újságcikk és rövid lexikoncímű utal tevékenységére. Az utóbbi időben Hógye István történész, a Kazinczy Ferenc Társaság alapító titkára és Zemplén (Sátoraljaújhely) levéltárának volt igazgatója szentelt figyelmet a Petrasovszky fivérek művészetének.¹

Az első komolyabb kritikát Petrasovszky Emmánuelről Szász László írta, s 1930. április 20-án jelent meg a Görög-katolikus Szemlében. E cikkből szerzünk tudomást arról, hogy Petrasovszky nem régen tért vissza olaszországi körútjáról.² Szász László leszögezte, hogy Petrasovszky hivatása „az egyházművészet, mely a művészetek legmagasabbjára”, majd ehhez hozzáfűzte, hogy „Petrasovszky modern stílusa a templomfestésben: a templom interieur-hangulatát alapul vevő stílus. Természetes, hogy ez legtöbb esetben a templom történelmi stílusának lesz unokája. Részletekben

¹ HÓGYE ISTVÁN: Neves újhelyiek. I. m.: Életrajzi lexikon. Zempléni Füzetek, u.k. Sátoraljaújhely 1986, Uő: A Petrasovszky testvérek újhelyi kiállítása. *Újhelyi Krónika*. I. 1. sz. (1988 május) 3., Uő: Híres család neves tagjai: Petrasovszkyak, *Helyi Krónika*. III. 6. sz. (1996 június) 11. A Neves újhelyiek c. életrajzi lexikonban azonban Hógye J. tévedett, amikor a miskolci minoriták templomának mennyezetfreskóit Petrasovszkynak tulajdonította, e freskók kivétel nélkül mind Takács István munkái.

² SZÁSZ LÁSZLÓ: Petrasovszky Emmánuel. *Görög-katolikus Szemle* (1930. április) 6. Valóban 1929–30-ban egy nagy olaszországi tanulmányutat tett, többek között járt Rómában, Ostiában, Tivoliban, Firenzében, Velencében. 1939-ben, vagyis tíz évvel később ezt a tanulmányutat megismételte, Bolognában és Rómában töltve hosszabb időt. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium művészettörténeti MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára, Ltsz.: MKCS-C-I-57/154. Petrasovszky Emmánuel által kitöltött életrajzi kérdőív. 1938.

főelve: a dekoratív realizmus. (...) Tehát magasabb fokú alkalmazott művészet: iparművészet. Középut a szorosan vett iparművészet s a képzőművészet között.”³

Ebből a stílusmeghatározásból látszik, hogy Petrasovszky jól ismerte a nagy elődöket. Ez az indoklása annak, hogy ő miért választotta a barokk stílust korának az általa modernistának nevezett festőivel ellentétben. Ennek egyik tipikus példája a sátoraljaújhelyi római katolikus Szent István plébánia-nagytemplom kifestése, amivel 1930-ban készült el.

A római katolikus nagytemplomot 1934-ben Kontraszty Dezső piarista tanár Sátoraljaújhely nevezetességéről szóló cikkében kiemelve, így írt: „1770-ben épült, 1911-ben kereszthajóval és új szentéllyel bővítették ki, amelyeknek falfestményeit Payer Ferenc püspöki helynök idejében (1929) Petrasovszky Manó és Takács István, Lotz Károly művészeti irányának követői készítették.”⁴

Az 1980–90-es években Pirigy István végzett kisebb kutatásokat Petrasovszkyval kapcsolatban, és ő közölte a legrészletesebb életrajzot „A magyar görögkatolikuság történetének kiemelkedő személyiségei” című tanulmányában.⁵

Petrasovszky Manó művészetének csúcsát a máriapócsi görög katolikus kegytemplomba 1940–55 között készített al seccói, olajfestményei, üvegfestményei képezték. Az alkotásokról II. János Pál pápa is elismeréssel szólt az 1991. évi ottani látogatása alkalmából.⁶ Hodinka Antal történész egyetemi tanár és oszláv filológus is tárgyalta a kegytemplom történetét, de egyházművészeti kérdésekkel nem foglalkozott.⁷

Út az egyházművészet felé

Petrasovszky Emmánuel (Manó) 1902. január 11-én született a Zemplén vármegyei Világ községben.⁸ Édesapja id. Petrasovszky Leó (1870–1957), görög katolikus pap, esperes, tanácsos, címzetes kanonok, polgári iskolai igazgató és tanár. Édesanyja lőcsei és hodermárki Hodermarszky Olga görög katolikus pap leánya.

A Petrasovszky elszegényedett, lengyel eredetű nemesi család, melynek egyik őse – a hagyomány szerint – politikai küldetést vállalt, részt vett a lengyel nemesi felkelésben (szabadságháborúkban), majd a bukás után Magyarországra menekült, ahol feleségül vett egy görög katolikus papleányt, megalapozva a család itteni ágát.

A tízgyermekes családban Emmánuel volt az ötödik, bátyja ifj. Petrasovszky Leó

³ SZÁSZ LÁSZLÓ (Előző jegyzetben. i. m.) 6.

⁴ KONTRASZTY DEZSŐ: Sátoraljaújhely dióhéjban. *Zemplén*. (1934. VI. 17.) 8.

⁵ A tanulmány a Hajdúdorogi Egyházmegye fennállásának 75. évfordulója alkalmával jelent meg. Pirigy István, dr., *A magyar görögkatolikuság történetének kiemelkedő személyiségei*, I. m.: A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912–1987. Szerk.: Timkó Imre. Nyíregyháza. 1987. 219–220. Pirigy István: *A magyarországi görög katolikusok története*, II., Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990. 171.

⁶ A II. János Pál pápa máriapócsi zarándoklása, [Nyíregyháza, 1991.] képes album mutatja be. A Szentatya ünnepi beszédének szövege: I. János Pál pápa magyarországi látogatása 1991. augusztus 16–20. A Szentatya beszédeinek magyar nyelvű fordítása, Budapest, 1991. 28–29.

⁷ HODINKA ANTAL: A munkácsi görög-katolikus püspökség története, MTA, Budapest, 1909, 779.

⁸ Világ Észak-Zemplén lengyel határ közeli utolsó falva, Mirava mellett található.

(1896–1981), valamint egyik öccse Pál (1903–1990) szintén festőművészek voltak. Leó 1931-ben szerzett művésztanári oklevelet a Képzőművészeti Főiskolán, ahol Bosznay István és Karlovsky Bertalan voltak a mesterei. Szintén 1931-ben a Múcsarnok kiállításán Parasztfej című képe nagy sikert aratott.⁹ Pál akvarell (tájkép)festő, bár végzettsége szerint jogász volt, szintén szerepelt kiállításokon.

Emmánuel rajztehetsége már hat-hét éves korában megmutatkozott, amikor az iskolai tankönyvek lapszéleire kiforrott készségű tollrajzokat készített. Az egyik magyar irodalom könyv megmaradt példányán láthatók ilyen rajzok.¹⁰ Gimnáziumi tanulmányait Eperjesen végezte, ahol az állami reálgimnáziumban jelesre érettségizett, majd 1921-ben a Sátoraljaújhelyi Római Katolikus Főgimnáziumban görög nyelvből különbözeti vizsgát tett szintén jeles eredménnyel.¹¹

Kibontakozó kompozíciós készsége már második gimnazista korában, 13 évesen is megmutatkozott az Eperjes, 1915. II. 17. keltezésű „A király esküje” és a „Szomjas ember tűnődése” saját feliratú rajzain.¹² A vízfestés alapttechnikáját, a foltok felrakását az eperjesi főgimnázium kiválóan akvarellező rajztanárától, Török Józseftől tanulta meg.

Az 1919. VII. 22-i keltezésű akvarelljével – amit tizenhét éves korában festett – azt az eperjesi Táboron lévő teret ábrázolja, ahol a család lakott.

Petrasovszky Manó érettségi után a budapesti Képzőművészeti Főiskolára jelentkezett. Egy év múlva beiratkozott az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolába, ahol átmenetileg szobrász szakra vették fel. Majd az 1922/23-as tanévtől az 1926/27-es tanévig a díszítő festő szakosztályon tanult.¹³ Tanárai Sándor Béla (festőművész, a Képzőművészek Egyesületének tagja, a díszítő festészeti szakosztály vezető tanára), Leszkovszky György (?–?) festőművész, az Egyházművészeti Tanács, a Cennini Művészeti Társaság tagja, a természet utáni rajzolás és ékítményes tervezés r. tanára), Simay Imre (igazgató 1925–27 között, szobrász, festő, grafikus), Szőnyi Ottó dr. (rk. vallás- és egyházművészet tanára), Haranghy Jenő (1894–1951) (grafika, állatrajz, ékítményes tervezés tanára) voltak.^{14 15}

Az iparművészeti iskola tanári karából alakult bíráló bizottság 1927. június 29-én

⁹ Az 1931. évi Tavasz Tárlat képes tárgymutatója, 1931 április 26–május 25-ig, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Bp., Múcsarnok, 1931. (403. Petrasovszky Leó: Tanulmányfej, ceruzarajz).

¹⁰ Petrasovszky István közlése. 2005 december.

¹¹ Fennmaradt két dokumentum: az 1918/19-es és az 1919/20-as tanév eperjesi gimnáziumi bizonyítványa szlovák nyelven. Magántulajdon.

¹² Magántulajdon.

¹³ Feltehetően azért, mert a Képzőművészeti Főiskola képzési struktúrája, tantárgyai nem feleltek meg annak az elképzelésnek, amit a művész kívánt. Az iparművészeti iskolában az „egyházművészet” tantárgy valláskülönbség nélkül minden festőszakos tanítványra nézve kötelező volt. Petrasovszky későbbi írásaiból kiderül, hogy az ő elképzelése egy kifejezetten egyházi művészet volt.

¹⁴ Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola Évkönyve 1880–1930, az intézet övenéves fennállása alkalmából. Szerkesztette: Helbing Ferenc, E. I. igazgató. Petrasovszky Manó két helyen szerepel, Szemelvények az iskola szakosztályainak munkáiból, Illusztrációk, 48. lapon. Díszítő-Festészeti Szakosztály, Petrasovszky E. III. É. D.: *Lépcsőn felmenő paraszttasszony*, valamint a tanulók névsorában 87. lapon.

¹⁵ Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola, Szakoklevél, Budapest. 1927 évi 1594. szám, Stein János és Helbing Ferenc aláírásával.

díszítő festészetben, valamint figurális tervezésben első díjjal jutalmazta.¹⁶ Bár a két kitüntetésen neve nem szerepel, de Petrasovszky tanárai közül ki kell emelni Leszkovszky György nevét. A hazai művészkepzésben utoljára Székely Bertalan és Lotz Károly alatt lehetett az al fresco eljárást megtanulni.¹⁷ Az új nemzedékek oktatásából kimaradt, csak néhány mester, Nagy Sándor (1869–1950) és Leszkovszky ismerték és tartották fontosnak a secco-nál időtállóbb, rendkívül időigényes, a száradás miatt gyors felrakást kívánó falfestő technikának a megújítását.¹⁸ Leszkovszky György, Hen-de Vincével és Diósy Antallal 1920-ban megalapította a Cennini Társaságot. Mindhárman Körösfői Kriesch Aladár egykori tanítványai voltak. Az új művészársaság fő céljának tekintette a falfestés műfajának felelesztését. „A névválasztás közös tiszteletadás a Libro dell’Arte középkori szerzője és mesterük, Körösfői Kriesch Aladár előtt. Körösfői a Zeneakadémiába készült falképét is Cennino Cennininek ajánlotta, annak az itáliai tudós festőnek, aki könyvében összefoglalta mestersége minden akkor ismert fogását, és aki kései utódját rávezette a valódi freskókép készítésének módjára.”¹⁹

Leszkovszky György az iparművészeti iskola díszítő festészeti szakosztályán előbb tanársegédként, majd 1923-tól 1944-ig tanárként dolgozott. Később 1931-ben római ösztöndíjban részesült, ám mégsem tartozott a római iskolás művészek körébe. Nevéhez – hogy csak a legfontosabbakat említsük – a két világháború között az új Szent János Kórház kápolnájának Szent László-freskója, a Rákócziánium budai templomának üvegfestményei, valamint a pécsi temetőkápolna kupolájának az Utolsó ítéletet ábrázoló falképei fűzhetők.²⁰ Az utóbbiakhoz Petrasovszky is készített vázlatokat, de ezek nem valósultak meg.²¹ Leszkovszky Körösfői Kriesch Aladár örökösének vallotta magát a freskófestészetben, amint azt a technikát elemző több írásában is jelzi: „Felejthetetlen emlékű mesterem, Körösfői Kriesch Aladár, Cennino Cennininek a festészetről írott könyve nyomán támasztotta fel az igazi freskótechnikát s ebbeli ismereteim legnagyobb részét neki köszönhetem” – írja 1930-ban.²² Hasonlóan elismerően

¹⁶ Dokumentum: 2 db: 1, Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola, 1927/1331, Stein János és Simay Imre aláírásával. 2. Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola 1927/1344, Udvary Géza és Simay Imre aláírásával – első díj (dicséret okmányok). Ezeknek teljes szövege: I. Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola tanári karából alakult bírálóbizottság Petrasovszky Emmánuel f. f. II. éves díszítő festő növendéknek az 1926/27 tanévben megtartott munkabírálat alkalmával a díszítő festészetben tanúsított szorgalmának elismeréseképpen első díj fejében ezen dicséret okmányt ítélte oda. Kelt Budapesten, 1927. év június hó 29-n. Stein János, szaktanár, Simay Imre e. e. igazgató. 2. Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola tanári karából alakult bírálóbizottság Petrasovszky Emmánuel f. f. II. éves díszítő festő növendéknek az 1926/27 tanévben megtartott munkabírálat alkalmával a figurális tervezésben tanúsított mozgalmának elismeréseképpen első díj fejében ezen dicséret okmányt ítélte oda. Kelt Budapesten, 1927. év június hó 29-n, Udvary Géza szaktanár és Simay Imre e. i. igazgató. Magántulajdon.

¹⁷ RÉVÉSZ EMESE: A művészeti nevelés reformja a századfordulón és a gödöllői művésztelep. *Ars Hungarica*. 31. (2003) 98–99.

¹⁸ RÉVÉSZ 2003 (Előző jegyzetben i. m.) 99.

¹⁹ RÉVÉSZ 2003 (50. jegyzetben i. m.) 98–99.

²⁰ SCHOEN ARNOLD: Budapest egyházi-, felekezeti építményeinek törzskönyve 1932–1938. Kézirat. BTM, Kiscelli Múzeum Adattár, Ltsz: 68. 3. 2. 2.

²¹ 2 db üvegnegatív. Magántulajdon.

²² LESZKOVSZKY GYÖRGY: A freskó. *Magyar Iparművészet* Évf. n. (1930) 17–19.

nyilatkozik Körösfőiről Petrasovszky Manó is, aki a Keleti Egyház című folyóiratban 1934-ben így írt: „Boldogemlékű zseniális prae-raffaelista művésznök, Körösfői Kriesch Aladár meghatározása szerint a művészet a munka végzésében átélt gyönyörnek a munka eredményén való kifejlődése”.²³

Leszkovszky a gödöllőiek szellemi hagyatékát vitte tovább és örökítette át az Iparművészeti Iskola freskófestő diákjaira, így Petrasovszkyra is, aki 1927-ben díszítő festészet szakon kiváló minősítéssel végzett. Petrasovszky nem tartozott semmilyen művészeti kollektívához, csoportosuláshoz, szeretett önállóan dolgozni s csak pályakezdésének első 6–8 évében dolgozott együtt az iparművészeti iskolabeli jó barát évfolyamtársával, a mezőkövesdi Takács Istvánnal (1901–1985) és a falak dekoratív részeit készítő Nyíry Lászlóval. Az 1926–28-as években, mint segítő művészt alkalmazta egy-két főiskolai professzor (pl. Stein János, Leszkovszky György), akik freskófestést vállaltak. Farkas Gyulával és Takács Istvánnal együtt készítették el 1926-ban a dunaföldvári belvárosi plébániatemplom freskóit. Erről tanúskodik egy dokumentum: Buzsáky Imre pápai kamarás, plébános dicséző levele a három festőnek, amelyekben idézi Szőnyi Ottó, a Műemlékek Országos Bizottsága előadója és Stein János iparművészeti iskolai tanár bírálatát, mely szerint: „A jelenetek felfogását egyházas szelleműnek, kivitelét művészesnek találtuk. A kompozíciók lelkes elmélyedésről, kiváló rajzolókészségről és jó színezőérzékéről tanúskodnak. A dekoratív részletek hatásosan egészítik ki az architektúrát. A festési technika szolid és tartósságot ígérő. Az összbnyomás kellemes. Ennél fogva a templom kifestését sikerült műnek ítéljük.”²⁴

Dunaföldvár után 1927-ben a szigetvári, 1928-ban a tolcsvai, 1929 és 1930-ban a sátoraljaújhelyi római katolikus templomban festettek együtt. Bár egymás alkotó lehetőségeit mindig tiszteletben tartották, Petrasovszky a társaitól erőteljesen különbözik nagy expresszivitású festői stílusával, témáinak rendkívüli teológiai tartalmával, kiemelkedő egyháztörténeti tudásával. A mezőkövesdi Takács Istvánt a matyó színpompa, az al fresco technika alkalmazása, Petrasovszkyt pedig az al secco festési mód jellemezte, de ez nem zárja ki, hogy ne alkalmazta volna az al fresco technikát is.

A szigetvári és a sátoraljaújhelyi templomfestések befejezése után barátjával, Takács Istvánnal hosszabb olaszországi tanulmányútra indult, főleg Rómában és Firenzében tanulmányozta a nagy reneszánsz és barokk mesterek freskóit, oltárképeit. Nem tudjuk pontosan, hogy mennyi időt töltöttek Olaszországban, mivel csak néhány képeslap maradt fenn, melyeket a családtagoknak címeztek. 1930 áprilisában tértek haza.²⁵

Petrasovszky Manó még ebben az évben megtartotta eljegyzését, s a következő évben elvette tövisi és füzeséri Füzeséry Katót és végleg Sátoraljaújhelyen telepedett le.²⁶

²³ PETRASOVSZKY EMMÁNUEL: A bizánci művészet szelleme. *Keleti Egyház*. I. (1934/2.) 67.

²⁴ Buzsáky Imre levele Farkas Gyula, Petrasovszky Emmánuel és Takács István iparművész uraknak, Dunaföldvár, 1926. szeptember 28. Kézirat. Magántulajdon.

²⁵ SZÁSZ 1930 (2. Jegyzetben i. m.) 6.

²⁶ Zempléni Újság, 1930. augusztus 31. 4. Hír az eljegyzésről. Az újságcikket xerox másolatban tudtam elolvasni, ezért bizonyos adatok hiányoznak.

Petrasovszky Manó a görög katolikus egyház művésze volt, megrendelői nyolcvan százalékban a görög katolikus papságból kerültek ki.

1931-ben a Miskolci Apostoli Adminisztrátúra (eperjesi és munkácsi görög katolikus püspökségekből Magyarországon maradt egyházközségek) kormányzója, Papp Antal címzetes érsek a püspöki kar határozata alapján az adminisztrátúra területére egyházművészeti bizottságot alakított, melynek elnökévé Szémán István pápai prelátust nevezte ki. Papp Antal levélben fordult Petrasovszkyhoz, melyben felkérte, hogy az előbb említett bizottságban rendes tagságot fogadjon el, valamint „az országos központi egyházművészeti hivatal intenciói szerint közreműködni szíveskedjék”.²⁷

Szémán István pápai prelátus, apostoli kormányzói általános helynök az eperjesi egyházmegye tagja Petrasovszky Leóval, a festő édesapjával jó kapcsolatban volt, valamint Manót tanította az eperjesi gimnáziumban. Ő alapította 1933-ban a Keleti Egyház című tudományos és a bizánci kultúrával foglalkozó folyóiratot, melynek főszerkesztője lett.²⁸ Ebbéli minőségében levélben fordult Petrasovszky Manóhoz, melyben így írt: „Nagyon kérek, hogy keleti vonatkozású művészettörténeti vagy általában művészeti cikket írni szíveskedjél számunkra.”²⁹ A folyóirat 1934. évi számaiban már meg is jelentek Petrasovszky szakmai tanulmányai A bizánci művészet szelleme, A bizánci művészet kialakulása, A bizánci építéset, A bizánci festéset, Bizánci miniatúrák, képzőművészet, zománcképek, Az orosz ikonművészet címmel, melyekben művészi hitvallásáról, elképzeléseiről is ír, a kortársairól alkotott kritikákkal fűszerezve. A folyóirat 1937. évi számaiban is megjelent két igen érdekes tanulmányosorozata: A bizánci képrás mai szemmel, valamint Az Eukarisztia Kelet művészetében.³⁰

1932-ben és '33-ban könyvillusztrációkat is tervezett, ő készítette a két világháború közötti népszerű pap író Schmiedt Béla Lelket az életbe című, többször is kiadott könyvét.³¹ Schmiedt Bélától fennmaradt egy levél is, 1934-ből, melyben hivatkozik Petrasovszky ex librisére, amit neki készített: „Ex librisem a Magyar Grafikusok titkáratól feltűnően meleg dicséretet kapott”.³²

Miután a füzéri római katolikus templom freskóit befejezte, az 1933-as évben két nagyobb megrendeléshez jutott: az egyik a vencesellői, a másik a budapesti Rózsák terei görög katolikus templom falképei.³³

²⁷ Papp Antal c. érsek levele Petrasovszky Emmánuelnek, 630. szám. Kelt.: Miskolc, 1931. május 13-án. Magántulajdon, kézirat.

²⁸ Szántay-Szémán István archipresbiter, Papp Antal érsek, apostoli kormányzó támogatásával indította meg a Keleti Egyház című uniós szemlét, tudományos és egyházpolitikai folyóiratot, amelynek egyes számai a világ csaknem minden tájára eljutottak. Szántay-Szémán István – a magyarországi uniós mozgalom szervezője és irányítója – több uniós vonatkozású írásművet alkotott és adott ki. – I. m.: Pirigyi István: A magyarországi görög katolikusok története, II., Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990. 211–212.

²⁹ Szémán István levele Petrasovszky Manónak, kelt.: Miskolc, 1933. XII. 5-én. Magántulajdon, kézirat.

³⁰ Keleti Egyház, I. (1934, március), I. (1934, május), I. (1934, június), I. (1934, szeptember), I. (1934, október), I. (1934, november), II. (1935, október), (1936, november–december), IV. (1937, március–április), IV. (1937, július), IV. (1937, október–november).

³¹ SCHMIEDT BÉLA: Lelket az életbe, Petrasovszky Emmánuel rajzaival. 1932 Nyírmada. 2. kiadás: Budapest. 1935.

³² Schmiedt Béla levele Petrasovszky Manónak, kelt.: Nyírmada, 1934. december 6-án. Magántulajdon, kézirat.

³³ Nemzeti Magazin, a Nemzeti Újság képes melléklete. 1933. október 15.

Ezekben az években számos görög katolikus templom részére festett plascsenyicát (vagyis síri leplet), melyet nagypénteken, az alkonyati istentisztelet végén körmenetben visznek, majd a szent sírba helyeznek.³⁴ Petrasovszky a plascsenyicákon a halott Krisztus egészalakos ábrázolását alkalmazta.

1936-ban újból Takács Istvánnal dolgozott együtt a debreceni római katolikus nagytemplom képeit készítették el Ungváry terve szerint, s itt az al fresco technikát alkalmazták nyers vakolattal. Petrasovszky legtöbb falképénél az al seccót részesítette előnyben, ez a mű az egyik kivétel. Ezekben az években egy nagyméretű olajfestményt is készített Zrínyi Miklós, a szigetvári hős kirohanása (2,5 x 4,0 m) címmel, a pécsi Zrínyi Hadapródiskola számára.³⁵

1936-ban és 1937-ben már a nagy kettősünnepre készült az ország: az 1938. évi Eucharisztikus Nemzetközi Kongresszusra és Szent István halálának 900 éves jubileumára.³⁶ E két jelentős esemény hozzájárult a korabeli egyházművészet fejlődéséhez is. Papp Antal címzetes érsek, a Miskolci Apostoli Adminisztratúra kormányzója levélben fordult Petrasovszkyhoz, amelyben az ünnepségek előkészítésével megbízott központi bizottság tagjává kinevezte s egyben felkérte, „hogya a nagy és lelkes odaadást kívánó katolikus és nemzeti munkában részt venni szíveskedjen”.³⁷ Pontosabban, az egyházművészettel összefüggő teendők végzésére kérte fel. A második levélben még ezt is hozzáfűzte Papp Antal: „Ahol nagyobb emlékmű: árvaház, népház, iskola, templom, köztér, oltár nem létesülhet a történelmi jelentőségű ünnepek emlékének megörökítésére, ott legalább egy templomi szentkép, Szent Istvánt megörökítő kép, egy szép kivonulási körmeneti zászló vagy hasonló emlék kerüljön, s annak felállítása vagy megszerzéséhez szükséges lépéseket, a gyűjtést már most kezdje meg a bizottság.”³⁸

A Szent István-jubileumhoz köthető a budapesti Rózsák terei görög katolikus templom bal oldali Szent István-freskója, valamint a múcsonyi, szintén görög katolikus templom üvegfestményei, melyek között szintén ott található Szent István király. A Magyarországon található keleti egyházak ikonjainak ikonográfiája rokon módon követi a bizánci tradíciót. A magyarországi görög katolikus templomok közül egyedül a Borsod megyei Múcsony község templomában található négy Árpád-házi szent képe: István, László, Erzsébet, Boldog Margit, Petrasovszky Manó ezekkel a magyar ikonfestészet témakörét kívánta kibővíteni.

1939-ben újabb olaszországi tanulmányútra ment, melynek Róma, Firenze voltak a fő állomásai majd a II. világháború kitörése után megszakadt a művészi tevékenysége. Nagykanizsán a tüzerekhez, majd az orosz harctérre, Kijev környékére került. 1943-ban 42 évesen véglegesen szabadságolták.³⁹

³⁴ A plascsenyica nagyméretű téglalap alakú kendő, amelyre legtöbbször a halott Jézus egész alakját festik, de az is előfordul, hogy a Krisztus testét végtiszűzességben részesítő személyeket, Arimateai Józsefet, Nikodémust, Máriaát és Magdolnát is mögé festik.

³⁵ HOMPOTHNÉ 1995 (19. jegyzetben i. m.) 10.

³⁶ BALOGH MARGIT–GERGELY JENŐ: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Budapest. 1993. 220–221.

³⁷ Papp Antal érsek levele Petrasovszky Manóhoz, kelt.: Miskolc, 1937. február 3-án. Magántulajdon, kézirat.

³⁸ Papp Antal levele Petrasovszky Emmánuelnek, kelt: Miskolc, 1937. február 4-én. Magántulajdon, kézirat.

³⁹ HOMPOTHNÉ 1995 (19. jegyzetben i. m.) 8.

Hazatérése után Máriapócs volt életének nagy állomása. 1943-ban megbízták a bazilika teljes díszítésével, ami Petrasovszky főművének tekinthető. A kegytemplom mai díszes belsejét az 1943–45-ben végzett renoválás alkalmával nyerte el. A kegyképpel kapcsolatban fennmaradt egy történet, mely szerint Dudás Miklós püspök a háború pusztításaitól félve felkérte Petrasovszkyt, hogy fesse meg annak hű mását. Amikor ez elkészült, titokban kicserélték, és senki sem vette észre, hogy nem az eredeti kegykép van a helyén. Dudás püspök öttagú bizottságot állított fel, amelyben a festő édesapja is benne volt, s megeskette őket, hogy titokban tartják a képcserét. Az eredeti kegyképet vasládába zárva a pincében befalazták, s majd a háború után került elő.⁴⁰ A kegyképet 1944 októberében, a háború végén helyezték el külön oltáron, amit Boksay József ungvári festőművész tervezett. Az oltár két oldalán elhelyezett „zenélő angyalokat” ábrázoló képek Petrasovszky munkái.

Petrasovszky Manó több freskót, oltárképet készített, valamint ő tervezte a templom tíz üvegablakát. A bazilikában végzett munkája külföldön is elismerést szerzett neki. Maiss Adolf bécsi egyetemi tanár, művészettörténész a pócsi bazilika szentélyének oldalfalán található képeit külön tanulmányban méltatta.⁴¹

1946-ban illusztrációkat készített Tartally Józsefné Stima Ilona Ékes virágszál című, a máriapócsi csodás könnyezésről szóló regényéhez.⁴² Petrasovszky Manó életének következő állomása Végardó. Az itteni görög katolikus templom fal- és mennyezetképeit Leó testvérével együtt festette 1948 és 1952 között, al secco technikával. Az oltárképet – Mária Jézussal – Petrasovszky Manó még az 1930-as években festette, s ennek akvarell vázlata a festő húga, Petrasovszky Emma tulajdonában volt. A kép hátlapján e felirat áll, amely a mecénás pap emlékét idézi: „Az oltárkép főt. Kiss Gyula lelkész úr adománya 1930. évben.” Kiss Gyula 1897–1936 között parochusa volt a templomnak, ő volt a megrendelő. A mennyezetfreskók az Istenszüllőt a gyermekkel, Szűz Mária megkoronázását, valamint az Angyali üdvözlést ábrázolják. A szentélyben díszítő festést is készített Petrasovszky Manó.

Végardó után 1952-ben Miskolcon, a Búza téri görög katolikus templomban dolgozott huzamosabb ideig, s itt is bátyja, Leó segítette. A diadalíven al secco technikával a fontos magyar szentek képei, a főoltár mögötti szentélyfalakon a Krisztus szenvedéstörténete képei láthatók.

1954 és '55-ben a szuhakállói templomban dolgoztak, a falképen a Szentháromság-ábrázolás központi szerepet kapott. Alatta apostolok és szentek képei, közöttük szerepel XII. Pius (az akkor uralkodó pápa), Szt. István király és az akkori megyéspüspök, Dudás Miklós. Az 1950-es években Észak- és Kelet-Magyarország számos templomában találkozhatunk alkotásaival: Mád, Tállya, Nyírmada, Abod, Balsa, Múcsony, Károlyfalva, Nyíregyháza, Mezőzombor. Az 1960-as évek közepén a sátor-

⁴⁰ P. Dudás Bertalan OSBM közlése. 2003. augusztus.

⁴¹ Maiss Adolf tanulmánya nincs meg a hazai könyvtárakban. Petrasovszky István szóbeli közlése. 2005. december.

⁴² „Az első ikon 1696. november 4–december 8. között könnyezett. Ezt az ikont I. Lipót rendeletére Bécsbe szállították, és a Szent István-dóm előcsarnokában helyezték el. Ezt a történetet dolgozza fel Tartally Ilona könyve.

aljaújhelyi görög katolikus templomban, a kórus mögötti falra készített egy nagyméretű freskót.

Utolsó templomi murális munkája Miskolc-Görömbölyön, a görög katolikus templomban volt, amit már betegen fejezett be 1968-ban. Ennél a munkánál is fivére, Leó volt segítségére. A Szentháromság és az uralkodó Krisztus freskója a szuhakállói képek kompozíciós sémáit követik. Krisztus bal oldalán a hódolók közt látjuk a nemzeteket, a jobbon pedig a görömbölyieket.

Élete vége felé még festett, de nagyméretű murális munkákat már nem tudott vállalni, ezért oltárképeket, ikonosztáz-alapképeket készített. 1972-ben egy nagyméretű oltárképet festett a tarcali görög katolikus kápolna részére.⁴³

Kifinomult hallása volt, szívesen vette kézbe a hegedűjét, valamint cimbalmával szórakoztatta az összegyűlt rokonságot. Türelemmel viselt, hosszú és súlyos betegségben 1976. október 10-én halt meg Sátoraljaújhelyen, 74 éves korában.

Művészeti írásai, törekvései

Petrasovszky Emmánuel művészeti törekvései leginkább a saját írásai alapján értelemzhetők. Petrasovszky azon kevés festők közé tartozik, akik teoretikusok is voltak. Művészeti írásai a Keleti Egyház című tudományos és egyházpolitikai folyóiratban jelentek meg. Amint már az előző fejezetben említettem, Szántay-Szémán István pápai prelátus, általános helynök, az Eperjesi Egyházmegye papja alapította a folyóiratot 1934-ben, s melynek egyben a főszerkesztője, majd a szerkesztőbizottság elnöke lett.⁴⁴

Petrasovszky a művészeti írásaiban elsősorban a bizánci és az ókeresztény művészettel foglalkozik, de egyben a korabeli egyházművészetről is véleményt alkot. 1934-ben kezdi írni „A bizánci művészet szelleme” c. cikksorozatát, melynek bevezető fejezetében kifejti elképzeléseit az egyházművészetről általában, meghatározza az egyházművész feladatát, valamint felhívja a figyelmet a keleti egyházi művészeti hagyományokra is, melyre még visszatérünk. A következő tanulmányban a bizánci művészet kialakulásával, az építészettel, majd a későbbiekben a bizánci festészettel, miniatúrákkal, könyvművészettel, zománcképekkel, s végül az orosz ikonfestészettel foglalkozik. Az 1935-ös évben cikket ír Athén bizánci emlékeiről „A bizánci Athénben” címmel, majd a következő évben visszatér az orosz-bizánci egyházművészet témához. Utolsó két tanulmánya 1937-ben lát napvilágot „A bizánci képírás mai szemmel” és „Az Eucharisztia Kelet művészetében” címmel. Vallását aktívan gyakorló művésztől van szó. „A bizánci művészet szelleme” c. bevezető tanulmányát azzal kezdi, hogy „Munkám nem annyira tudományos értekezés, mint inkább imádságos elmélkedés akar lenni. Ez az írás nem tart számot a művésztörténelmi tanulmány titulására. (...) A következő szerény sorok egy keleti szertartású, gyakorlati egyházművésznek nagyon őszinte gondolatai lesznek az egyházművészetről általában, továbbá a keleti egyház művészetéről, nevezetesen a bizánci művészetről.”⁴⁵

⁴³ HOMPOTHNÉ 1995 (19. jegyzetben i. m.) 9–10.

⁴⁴ PIRIGYI ISTVÁN: A magyar görögkatolikuság történetének kiemelkedő személyiségei. I. m: A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912–1987, Nyíregyháza, 1987. 216.

⁴⁵ KE, 1934. a 65.

Ehhez hozzáfűzi, hogy a nyugati kultúra elfogult a bizánci művészet megítélésével kapcsolatban, és a lényeges dolgokkal nincsen tisztában: „Az elfogult nyugati szakértők nem a bizánci kultúrát, művészetet, hanem önönhiúságukat, egyéni ’meglátásaikat’ ismertetik a bizánci művészetről, melyet tudományos fölényeskedésükkel reánk, jámbor laikusokra is kötelezővé óhajtanak tenni.”⁴⁶ Szerinte csak az ismerheti meg alaposan és értheti meg a bizánci művészetet, aki a teológiai fogalmakkal is tisztában van.⁴⁷

„Azonban ha valaki a keleti egyház keretein belülről, mint édes otthonból szemléli a bizánci Musa Artistica arcát, úgy az – jelen igénytelen sorok szerzője módjára – örök szerelmesévé lesz annak.”⁴⁸ Ezután meghatározza a művészet fogalmát, és szerinte a művészet nem lehet független a vallástól. „Ha a vallás Isten gyermeke, úgy az egyház-művészet Istennek unokája. Az egyházművészet a vallás gyakorlásában átélt örömmel az egyéniségen keresztüli, érzékeinkkel felfogható módon való megnyilvánulása. Ilyen művészei voltak a szentek önmaguk külső megjelenésének. A szentek külsejükön az igazi szépség ragyogásáról már életükben felismerhetők voltak. Hiszen a test olyan, amilyennek a lélek mintázza. A szó az alkotó lélek gyönyöre által lesz költeménnyé, szónoklattá, a hang: zenévé, hymnussá, a festék: Madonna-képpé, az agyag: Krisztus-szoborrá, a téglá, a gránit, a márvány, a beton: Isten templomává. A művészi alkotás célja: ugyanazt a boldogító lelki gyönyört, mely az alkotót alkotásra készítette, a szemlélővel megsejtenni, benne földélni, vagy vele akár maradéktalanul, teljesen át is éreztetni.”⁴⁹

Petrasovszky azt vallotta, hogy az egyházművészetet más szemmel kell nézni, mint a világi művészetet, mert a kettőnek a célja különbözik, az előbbinek a gyönyörködés, a másodiknak a célja a liturgia kiegészítése: „Az egyházi művészetben a művészegyéniiség szerepe másodrangú kell, hogy legyen, mert itt a liturgikus cél a fontos: a liturgia szertartásainak méltó és alkalmas keretet, kíséretet adni. Az egyházművészet olyan pap, aki Krisztust, a megfeszítettet, a világi művészet pedig olyan, aki önhiúságát prédikálja. A szegény jázszentandrásiaiak sem jártak volna pórul, ha Aba-Novák Vilmos – egyébként magas művészi minőségű ember – a saját ’noch nie de gewesen’ egyéniségébe vetett hitével kissé megalkudott volna s nem törte volna magát a mindenáron való eredetiség után. Legnagyobb hibája, hogy műveiből a katolikus hitközösség átélése hiányzik. Nem gondolt arra, hogy képei elsősorban az egyszerű hívőt kell, hogy megragadják s felemeljék az üdvözülés szándékára. Egyénisége van, de dogmája nincs. Az egyéniség ’dogmája’ vajmi kevés! Ezzel a dogmával – jól mondja Goethe – dómokat építeni nem lehet. De még festeni sem!”⁵⁰ Ma már Aba-Novákkal szemben nem ez az elv az irányadó. A „római iskola” „caposcuolájának” és egyben

⁴⁶ KE, 1934, a 66.

⁴⁷ „Az egyház művészetének, különösen a bizánci egyház művészetének megismerését és méltánylását a katolikus hit és rítus ismerete és átélése nélkül a siker reményében tenni komolytalan dolog. A Nyugat ama némely nagyvilági esztétái – legyenek bár Nobel-díjasok is – ismert okokból, semmitől sem irtóznak annyira, mint a katolikus hit megismeréséről, de főleg átélésétől.” KE, 1934, a 67.

⁴⁸ KE, 1934, a 67.

⁴⁹ KE, 1934, a 67.

⁵⁰ KE, 1934, a 68.

legkvalitásosabb mesterének tartják.⁵¹ Négy évvel később a műcsarnokbeli Szent István-kiállítás kapcsán hasonló éles, negatív kritikát fogalmaz meg Aba-Novákról Kállai Ernő is: „Aba Novák freskótervei. Sok sürgés-forgás. Alakok, arcok, mozdulatok nyüzsgő sokadalma. Szédítő, bár túlságosan trükkyszerű rajztudás. Illusztratív jelleg. Kéz- és lábvalóval elevenkedő fecsegő bőbeszédűség. Drasztikus zsánerszerűség, amely inkább sörcsarnokok mint királyi mauzóleumok és templomok falára kívánkozik.”⁵² Az ezután következő ötven évben ez az álláspont vált uralkodóvá a hazai művészetkritikában. Petrasovszky Aba-Novákról alkotott negatív véleményéből is kitűnik, hogy ő „a másik oldalt” képviselte a modernistákkal szemben. A római iskolások, élükön Aba-Novákkal önmagukat egy olyan művészi stílus úttörőinek tekintették, amiben a modern művészet a régi formanyelvek, eszközök felhasználásával a historizmus, a szecesszió és az individuális izmusok után – a húszas-harmincas évek elvárásai, új korszelleme révén – végre betetőzhetett.

Már az eddigi idézetekből is kitűnik, hogy Petrasovszky rajongott a bizánci és az orosz művészetért. Jogosan merül fel bennünk a kérdés, hogy Petrasovszky keleti szerzetesek egyházművész lévén miért részesítette előnyben a historizáló neobarokk stílust? A bevezető fejezet végén erre is találunk magyarázatot: „A stílus – időben és térben történelmi arányú divat, modor vagy nevezzük úgy: észjárás – két elemből tevődik össze: világnézetből és vérmérsékletből. (...) Néhai Lotz Károly, kiváló freskófestőnk a román és gótikus templomokban is barokk-módon érzett és festett. S ugyanígy állott lelkihangulat dolgában – némi secessió gravitációjú francia hatástól eltekintve – hittestvéri büszkeségünk, a nagy Roskovits Ignác is.”⁵³ Amint már korábban említettük, Lotz Károly és Roskovits Ignác művészete erősen hatott Petrasovszkyra, aki követendő példának és nagy elődöknek tekintette őket.

A bizánci művészetről szóló második tanulmányában így határozta meg célját: „Célom inkább felfigyelni, rámutatni a régi dicsőségre, ihletet s lelkesedést meríteni a mi művészetünknek – mint a karszt bujdosó patakjainak – csak eltemetett, de annál üdébb, annál élőbb vizéből.”⁵⁴ Tökéletesnek tartja a bizánci művészetet, és megmagyarázni igyekszik azt is, hogy miért nem „fejlődött” olyan értelemben, mint a nyugati egyház művészete, mert „az fejlődik, ami tökéletlen. A bizánci művészet ,nem fejlődött’, mert hamar megvalósította azt az ideált, melyet az egyház igényei elébe szabtak. A bizánci művészet liturgikus (istentiszteleti) szempontból versenyen kívül-álló, páratlan, tökéletes. Állítólagos mozdulatlansága, fejlődésnélkülisége nem hibája, hanem erénye. (...) Azonban mégis fejlődnie kellett, mert a nyugat-európai stílusokra is egészen a barokk megjelenéséig (XVII. század) állandóan hat.”⁵⁵ Petrasovszky hitt abban, hogy a római katolikus egyházművészet a XX. század első felében a keleti egyházművészet segítségével fog megújulni. Korabeli egyházművészeti könyvekre hivatkozik (Somogyi Antal,

⁵¹ P. SZÜCS JULIANNA: Egy „modern” hivatalos művészet: a római iskola. *Valóság*. (1981/5.) 35–44.

⁵² KÁLLAI ERNŐ: Szent István-kiállítás. *Korunk Szava*. VIII. 12. sz. (1938. június 15). 5.

⁵³ KE, 1934, a 69.

⁵⁴ KE, 1934, b 96.

⁵⁵ KE, 1934, b 97.

Fieber Henrik), és szerinte: „az egyetemes katolikus egyházművészet regenerációját is a bizánci művészetnek fogalmakká vált elvei fogják megszülni. Olvassuk el Somogyi Antal dr. könyvét (Vallás és modern művészet, Szent István-könyvek 46. sz.) s belátjuk, hogy azok a feltételek, melyeket ő egy modern liturgikus művészet megteremtésére 'előír', édesgyermekei a bizánci művészet 'vaskalapos' szabályainak (94–95. oldal). Ugyanígy b. e. Fieber Henrik: a jövő egyházművészete a stilizálás jegyében fog teremni. Óh, mily régóta – 1600 esztendeje – stilizálnak már a keletiek!”⁵⁶ Saját korának egyházművészetéről és annak megújításáról írja: „Biztató jelek mutatják, hogy ez a megújulás, minden más irány mellőzésével, a nyugati (gótikus-germános), korszerűsége törekvő, de meglehetősen rideg művészet próbálkozásaiával szemben (l. városmajori új templom), egyelőre egyenlő esélyekkel ugyan, de végeredményben mégiscsak a kiforrott ízlésű, közvetlenebb hangú, s abszolút liturgikus értékű, befejezett tökéletességű bizáncias irányban fog történni (pl. a budapesti városligeti Regnum Marianum-templom, vagy a pécsi új temetőkápolna). A nyugati modern művészet kísérletei a budapesti városmajori új templomban mintha a gótika ízlésbeli dedunokáját favorizálnák, s ezt akarnák a vasbeton formanyelvén a jövő egyházművészetének követendő zsengeül felajánlani.”⁵⁷ A városmajori templomot azért kritizálja, mert nem a neobizánci séma szerint épült, s szerinte a vasbeton szerkezet kiválóan alkalmas centrális, kupolás bizánci tételrendezésű templomok létrehozására. A városmajori templom hatalmas, vásárcsarnokszerű jellegénél fogva – Petrasovszky szerint – nem felel meg a hitélet gyakorlására. Petrasovszky szembefordult a modernizmussal, vallási, liturgikus elvekre hivatkozva. „Ha a modern, progressív-'izmus'-os művészetnek – hogy parvenü voltát takargassa – szabad állandóan a régi, igazán nagyokra, Grecóra, Rembrandtra, Tintorettóra, Goyára stb. hivatkozni, talán én sem követek el nagy hibát, ha az orosz ikonoknál a jogos, vérbeli nemes ősökre, a bizánci mozaikokra, eikonákra hivatkozom.”⁵⁸ Ezután beszél a bizánci művészet legfontosabb emlékeiről a korabeli, legfrissebb szakirodalom felhasználásával (P. Ildefons Dirks: Die heiligen Ikonen). Hivatkozik az orosz kilátástalan politikai helyzetre is, ami miatt akkoriban Oroszország nem nagyon volt látogatható.

Külön fejezetben tárgyalja a tizenhatodik századi orosz ikonfestészetet is, valamint a Nyugat hatását, amit teljesen negatívan értékelt: „meg kell állapítanom, hogy a nyugati hátrányos befolyások az orosz művészeknek inkább lelkületét mérgezték, mely hatás csak lényegtelenül terjedhetett ki a képalkotás szigorúan körülbástyázott hagyományaira. (...) A züllés inkább csak a képalkotás hagyományos törvényeinek lelkiismeretlenebb végrehajtásában nyilvánult. Hiszen protestáns 'szentkép' nem létezhetik. Gondoljunk Székely Bertalan mintaképpül szolgáló freskóira vagy a szintén protestáns Benczur gyönyörű oltárképeire. (...) A nyugati (román-, renaissance-, barokk-) művészetnek Oroszországban vannak ugyan emlékei, ezek azonban az orosz-bizánci stílusra termékenyítőleg nem hatottak.”⁵⁹

⁵⁶ KE, 1934, b 95.

⁵⁷ KE, 1934, b 100.

⁵⁸ KE, 1934, c 154.

⁵⁹ KE, 1934, e 227.

Írásaiban többször összehasonlítja a keleti és a nyugati egyházművészetet, s lép-ten-nyomon visszatér arra az elképzelésre, hogy a nyugati egyházművészetet a keleti segítségével lehetne megújítani. „A katolikus Egyház művészetfájának keleti ágát villám sújtotta, nyugati ágát féreg sorvasztotta meg. Nem túlságosan álomszerű remé-nyem megvalósulása nincs messze, amikor majd egy Isten-küldötte Géniusz a féregtől – (‘egyeniségektől’) – emésztett nyugati ágat elfűrészeli olyan mélyen, ahol még a régi egészséges-rétegű törzs van meg s azt beoltja egy, a villámsújtotta ágból megmaradt, egészségesvérű hajtással.”⁶⁰ Ehhez rögtön hozzáfűzi, hogy nem teológiai vonatkozás-ban, hanem kizárólag egyházművészeti szempontból érti a dolgot. Kelet egyházmű-vészete szorosabban kapcsolódik a liturgiához, mint a nyugaté. „S ahogyan az Egyház megakadályozta, hogy a dogmák ’modernizálása’ (antimodernista eskü) megfertőzze a lelkeket: bizony nem ártott volna, ha az egyházművészetet is szigorú intézkedésekkel megóvta volna attól, hogy zsákutcába tévedjen. Elég végignéznünk egy modern egy-házművészeti kiállítást s tapasztalhatjuk, hogy alig akad a művészek közül itt-ott egy, akinek műve elárulná, hogy tényleg hisz is abban a tárgyban, amit kifejez.”⁶¹

Többször hivatkozik Szoldatits Ferenc római magyar művészre, aki azt vallotta, hogy csak vallásos művész tud vallásos képeket festeni.

Petrasovszky művei a máriapócsi kegytemplomban

Máriapócs Északkelet-Magyarország legfontosabb kegy- és búcsújáróhelye.⁶² A köz-seget a Rákóczi-család birtoklása után, 1724-ben Károlyi Sándor szerezte meg. Később a Károlyi-család birtok- és pénzadományaiából, s az országos gyűjtés eredményeként, Bizánczy Gennadius György (1716–1733), majd Olsavszky Mánuel Mihály (1743–1767) munkácsi püspöksége alatt 1731 és 1756 között megépült a jelenlegi kőtemplom.⁶³ „1758-ban – hosszas pereskedés után – Károlyi Ferenc a Nagy Szent Vazulról elne-vezett bazilita szerzetesrendnek engedte át, miután a rend már 1713-tól kérvényezte, hogy letelepedhessenek itt.”⁶⁴

A kegyképet 1675-ben Papp István festő, Papp Dániel máriapócsi parochus öccse fes-tette, Csigri László megrendelésére, aki csodálatos módon tudott megszökni a Törökor-szágba tartó janicsárok rabságából.⁶⁵ A 70x50 cm-es Hodigitria ikon 1696. november 4. és december 8. között könnyezett, melyről hivatalos jegyzőkönyv maradt fenn.⁶⁶ A képet

⁶⁰ KE, 1934, f. 262.

⁶¹ KE, 1934, f. 263.

⁶² Máriapócs 1918-ig Szabolcs vármegyéhez tartozott, ma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében fekszik. I. m.: Szabolcs-Szatmár Megye műemlékei II. Szerk.: Entz Géza. (Magyarország Műemléki Topográfája), Budapest, 1987. 63–67.

⁶³ PUSKÁS 1995. (17. jegyzetben i. m.) 170–171. A régi pócsi kegytemplom fából készült, és korabeli metszet, vagy rajz nem maradt róla fenn. A korabeli kárpátjai ruszin fatemplomok szolgálhatnak összehasonlítási alap-ként, vagyis ezek alapján lehet rekonstruálni.

⁶⁴ KERNY 1991 (16. jegyzetben i. m.) 26. A kegytemplom eredetileg egyházközségi templomnak épült, a bazi-liták később szereztek meg.

⁶⁵ JERGELYFFY 1991. (15. Jegyzetben i. m.) 100.

⁶⁶ JANKA GYÖRGY: A máriapócsi könnyezés jegyzőkönyve a Hevenesi Gyűjteményben, I. m.: Máriapócs 1696–Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. év-fordulójára, 1996. november 4–6., Nyíregyháza, 1996. 131–147.

gróf Corbelli tábornok, császári főparancsnok is megvizsgálta, és a császárnak is beszámolt a történekről.⁶⁷ A csodatevő kegyképet 1697-ben I. Lipót császár Bécsbe vitette, nem sokkal később a pócsi Mária közbenjárásának tulajdonították a török feletti győzelmet Zentánál, 1697-ben.⁶⁸ A második kegyképet 1707-ben Telekesy István egri püspök Bécsben egy osztrák festővel készítette el. Ez a kegyképmásolat 1715. augusztus 1-jén, 2-án és 5-én könnyezett.⁶⁹ Ez ismét zarándokok tömegét vonzotta a kegyképhez, s a kis fatemplom már szűkösnek bizonyult, ezért kezdték el építeni a kőtemplomot 1731-ben. A kegytemplom jelenlegi alakjában kettős homlokzati toronnyal ellátott, egyhajós, és kereszthajós, félköríves szentélyzáródású, barokk épület. A kegyképmásolat 1905. december 3–19. között ismét folyamatosan, majd december utolsó két napján könnyezett.⁷⁰

A máriapócsi kegytemplom a hazai barokk építészet egyik jelentős emléke, kereszthajós, keletelt épület. A templom harminchét méter hosszú, tizennyolc méter széles, és magassága tizenhat méter.⁷¹ Az ikonosztázion 1785 és 1788 között készült, Spalinszky Mihály és testvére, Tádé lengyelországi származású bazilita szerzetesek munkája.⁷² A XIX. század végén, 1896-ban a templombelsőt kifestették, az ikonosztáz képeit kicserélték.⁷³

A könnyező Istenszülő kegykép ekkor az ikonosztázon volt látható, de 1943-ban egy önálló kegyoltárt alakítottak ki számára. Ugyanis, a „templomot látogató nagy zarándokok tömegek miatt egyre körülményesebbé vált az ikonosztáz Királyi kapuja felett elhelyezett kegykép közvetlen tisztelete, az 'értetés', csókolás”.⁷⁴ Az új, önálló kegyoltár tervét a régi Szent Anna-oltár helyén 1943-ban Boksay József (1891–1975) ungvári festő készítette el, a meglévő barokk oltár egyes részleteinek felhasználásával, majd a pécsi ferencesek kivitelezték 1943–1944-ben, neobarokk formában.⁷⁵ A neobarokk oltár felállításával egy időben a kereszthajó falába két bejáratot vágtak. Boksay József készítette el a mennyezetfreskót és a díszítő festés részleges felújítását. A kegyoltár két Zenélő angyalok képét Petrasovszky Manó kezdte el festeni 1946-ban. Petrasovszky Manó így ír, egy ezzel kapcsolatos, fennmaradt levélben: „Rajzolás közben is sokat gondolkodom a kegyoltár két hiányzó képéről. Mindjobban megerősödik bennem az a nézet, hogy oda a két muzsikáló angyalcsoport a legmegfelelőbb: a Kegyoltár egyetlen tárgya a Kegykép, ott nincs helye más titulushoz, az angyalcsoportok pedig

⁶⁷ Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert ez a témája a Petrasovszky Manó által tervezett máriapócsi színes üvegablakok egyikének, 1946-ban készítette.

⁶⁸ DUDÁS BERTALAN–LEGEZA LÁSZLÓ–SZACSVAY PÉTER: Baziliták (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében), Budapest, 1993. 25.

⁶⁹ DUDÁS B.–LEGEZA L.–SZACSVAY P. 1993 (Előző jegyzetben i. m.) 25.

⁷⁰ JANKA GYÖRGY: Az 1905. évi máriapócsi könnyezés története, I. m.: Görög Katolikus Szemle Kalendárium a 2005-ös esztendőre, Szerk.: Kocsis Éva, Nyíregyháza, 2004. 44–50.

⁷¹ SZALONTAI BARNABÁS: Máriapócs, kegytemplom (TKM Kiskönyvtára, 103.), 1982. 1–2.

⁷² PUSKÁS 1995 (17. jegyzetben i. m.) 176–177.

⁷³ SZALONTAI 1982 (105. jegyzetben i. m.) 3.

⁷⁴ PUSKÁS 1995 (17. jegyzetben i. m.) 185.

⁷⁵ PUSKÁS 1995 (17. jegyzetben i. m.) 185. Boksay József (1891–1975) ungvári egyházművész, több kárpátaljai templom mennyezet- és oltárképét festette meg, barokkos stílusban. Fontosabb egyházművészeti munkái: Nagyruszka (templom), Ungvár (püspöki kápolna), Órdarma, Nagygejőc, Nagy-Szelmenc, Szászfalu templomai. I. m.: A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium művészkatasztere, MTA Művészettörténeti Kutató Intézet Adattára, Ltsz.: MKCS-C-I-571/520-1.

– a Te (ti. Dudás Bertalan) Mária-himnuszokat idéző intencióidat is segítségül véve: („Tebenned örvendez...” – „Valóban méltó dicsérni Téged...”) – úgy, ahogy én legújabbban tervezem, a legideálisabb hangszerelési átmenetet képeznék az ornamentális Kegyoltár és a figurális Kegykép között. A két angyalcsoport az iparművészet világába tartozó oltárnak képzőművészetté váló felfokozása, befejezése volna. (...) Mégis csak vésett azaz brokátyszerűen ‘gravírozott’ arany hátteret képezlek el hozzájuk. Az egyik képen egy violoncelló-s, sípos/kürtös és egy éneklő angyal ill. angyalka – a másikon egy psalterion-os (a mai cimbalom őse) violás, brácsás, s szintén egy éneklő angyalka szereplnének.⁷⁶

Petrasovszky Manó a két kép megfestésénél tartotta magát az itt leírtakhoz: a két táblakép három-három angyalt ábrázol. A baloldali képen a legfelső angyal hegedül, a középső énekel, miközben az alsó psalterionon játszik. A jobb oldali képen a felső angyal kürtön, a két alsó pedig énekel és violoncellón játszik. A két képet végül 1948-ban fejezte be, a gravírozást a festő barátja, Jencsik Béla végezte.⁷⁷

Petrasovszky fő megrendelői P. Dudás Bertalan – akit XII. Pius pápa 1943. február 15-én a bazilita rend tartományfőnökévé nevezett ki – valamint P. Jőcsák Máté máriapócsi házfőnök – aki az anyagi-financiális ügyeket intézte – voltak.⁷⁸ P. Dudás Bertalan Petrasovszkyval szerette volna az egész templomot kifestetni, de a vele történt tárgyalásokon kijelentette, hogy a festést csak több éves időszakra tudja vállalni.⁷⁹ Dudás atya – számolva a háborús helyzettel, a pénz gyengülésével, és a rendelkezésre álló anyagi lehetőségekkel – a festési munkák egy részével Boksaj Józsefet bízta meg, aki 1943 tavaszától ősziig elkészült a szentély perspektívában festett álkupolájának restaurálásával.⁸⁰ Ő festette ezen kívül a párkány fölött lévő négy áblak helyére a négy nagy keleti egyházatya képét (Aranyszájú Szent János, Nüsszai Szent Gergely, Nagy Szent Bazil, Damaszkuszi Szent János), a két párkány között pedig a márványutánczat helyébe arany mezőben hatszárnyú kerubokat ábrázoló fejek koszorúját. A templomhajó mennyezetének első részébe – a régi Murillo-utánczat helyébe – Szűz Mária mennybevitelét, a hajó bejárati részénél pedig az eredeti torony-perspektívára ráfestette Nagy Szent Bazil Apoteozisának kompozícióját. A kórus feletti mennyezetre Szent Mihály arkangyalnak, a kegytemplom védőszentjének képe került, a kereszthajó két apszisába pedig balról Aranyszájú Szent János liturgiájának kompozíciója, jobbról pedig a pócsi kegykép előtt esdeklő sánták, bénák könyörgése.

Petrasovszky Manóra várt a szentély kifestése, valamint a kegytemplom üveglakainak megtervezése Dudás Bertalan tartományfőnök elgondolása szerint. Petrasovszky

⁷⁶ Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalan bazilita tartományfőnöknek, 1946. november 15.

⁷⁷ Erről tanúskodik két levél: 1. Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalannak, 1947. X. 14., valamint Petrasovszky szintén Dudás Bertalannak írott levele: 1948. V. 5.

⁷⁸ DUDÁS B.–LEGEZA L.–SZACSVAY P. 1993 (102. jegyzetben i. m.) 20–21. Fennmaradt Petrasovszky Manónak P. Jőcsák Mátéval és P. Dudás Bertalannal folytatott levelezése, ami a megrendelések fontos dokumentuma, és jelenleg a máriapócsi Bazilita Levéltárban található és leltározás alatt áll. A leveleket Dudás Bertalan atya bocsátotta rendelkezésemre.

⁷⁹ P. Dudás Bertalan közlése. 2003 augusztus.

⁸⁰ LAZÓK ILONA: A máriapócsi görög katolikus egyházközség története a 20. század első felében (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, szakdolgozat), Nyíregyháza, 1995. 43.

1944 nyarán elkezdte a szentélyfreskó tervezését.⁸¹ A Szűz Mária oltalma témájú, neo-realista falképről maga a festő ad részletes kitűnő leírást, amit egyik levelében a színvázlatokhoz szánt kísérő szövegnek: „A feladat megoldásánál kétirányú célt tartottam szem előtt: liturgikus és művészi célt. A liturgikus célt abban láttam megvalósítandónak, hogy művemben kifejezésre jusson Máriapócs kegyhelyvoltának szentistváni értelemben vett országos jelentősége, egyúttal a Legmélt. Oltáriszentség szerzésének rítusát is méltó kerettel övezze, nemkülönben, hogy – úgy a misézőben, mint a hívekben – az imádás értelmi és érzelmi momentumait fokozza és mind kívánatosabbá tegye. Tehát: egységes eszmének rendeltem alá a szentély egész oldalfalát. A főoltártól jobbra-balra, két képen a Legm. Oltáriszentségre utalok. Egyiken a magyar föld arató munkása, másikon a biblikus példázatok idéző szőlőműves verejtékezik a test mindennapi táplálékáért. Mindkettejük fölött angyalcsoport száll sietve a termést följánlani a mindennapi, de már lelki táplálékhoz. Mindkét kompozíció mozgásvonala a központ: a szentély apszisának centruma felé gravitál, ahol a B. Szűz, mint minden monstranciák előképe és ősideálja, tartja legtisztább kezeiben lelkünk mindennapi valóságos kenyérét: Krisztust, kiseded alakjában. A trónszerű emelvényt, amelyen helyet foglalnak, magyar szentek színes csoportja koszorúzza. Éspedig, bal felől: Szt. László (háta mögött Kapisztránói Szt. János), Szt. Imre, Szt. Gellért, Szt. Mór, jobb felől: Szt. Erzsébet, Szt. Margit, Szt. Kinga, Szt. Jolán stb. A B. Szűz oldalánál Szt. Mihály arkangyal, mint a pócsi templom mennyei pátrońska áll kivont lánggalossal a B. Szűz kedvelt kegytemplomának védelmére. A kép szemléletében továbbhaladva, jobbról-balról búcsúsok siető és hódoló seregét – magyarokét és nemzetiségeket, főleg ruthénekét – láthatjuk, élükön a Szt. Korona által jelképezett magyar hazára oltalmat kérő első szent királyunkkal és ennek keresztnévadó őseivel: Szt. István diakonus, protomártýrral, a hajdúdorogi egyházmegyének is védőszentjével. A kép alsó periferiáit a magyar címet, háromszínű nemzeti lobogót, cser- és olajágakat (az erő és béke jeleit) tartó két angyal zárja le, míg a felsőbb régiókban – hasonlóan – a zászlók erdeje mögött, s mintegy a kompozíciónak is bekoronázásaképpen, két repülő angyal borít mennyei királynői felségjelvényeket, Mária-koronával ékesített aranyszínű palástot az alatta oltalomért esedezőkre.

Viszont tisztán művészi célt óhajt megvalósítani a két ablakkörnyék ornamentális megoldása. Szükséges volt az építészeti motívum alkalmazása, egyrészt a szentélymennyezet s a körülfutó főpárkány statikai hatásának ellensúlyozására, és kiegészítő fokozására, másrészt az oldalsó két szimbolikus képpel való liturgikus és művészi kapcsolat, s viszont: ezeknek a főképre való utalásuk kifejezésére. Ugyanezt a célt szolgálja az oldalképek aranyháttere is: elvontabbá és súlyosabbá, valamint dekoratívabbá tenni a mellékképeket, hogy ezáltal – az ellentét következtében – a főkép annál levegősebbé váljék és mélyebb perspektívákat tárjon a nézők elé.

Egyebekben: a szín- és vonalszerkesztés stílusával arra igyekeztem, hogy úgy a templom belső architekturalitásából, valamint az eddigi, már meglévő festésből összeadó

⁸¹ Petrasovszky Manó levele Dudás Bertalannak, 1944. június 5. E levélben a festő kérelmezi a szentély hátfalán található vakablak befalazását, mert az zavarná a festésben. 1944-ben a szentély alsó középső ablakát e kérésre befalazták, valamint leszerelték a főoltár baldachinját.

ún. interieur-hangulat harmóniáját megőrizzem, sőt – szerény tehetségemhez mérten – még fokozzam is.

Vázlatomban az ablaküvegek színére és kompozicionális megoldására is igyekeztem stílusos támpontot nyújtani. Jóllehet egyelőre nem tartozik feladatkörömbe, de a saját leendő műalkotásom és az egész templombensőség összhatása érdekében teszem ezt. Szerény véleményem az, hogy – hacsak a művészi összhatás elvét háttérbe nem akarjuk szorítani – az ablakok üvegén polychróm festést, a jelen adottságok mellett, használni nem szabad.”⁸² Petrasovszky ekkor még nem sejtette, de rövidesen megbízták a kegytemplom tíz ablaka üvegfestményeinek megtervezésével. A későbbi levelekből kiderül az is, hogy a művész nem adott pontos címet a szentélyfreskónak.⁸³ A szakirodalomban Mária oltalma vagy Szent István felajánlja az országot Máriának címekek szerepel.⁸⁴ A szentélyfreskó 1945 novemberére lett teljesen kész.⁸⁵ A freskó középpontjában a trónon ülő Mária helyezkedik el, ölében a Kiseddel, aki baljával áldó gesztust tesz. Feje fölött két lebegő angyal hatalmas koronát tart. A kép bal oldalán áll Mária mellett Szent Mihály arkangyal, egyik kezében a máriapócsi bazilika makettjével, ami utalás arra, hogy ő a templom védőszentje. Az egész falkép követi a művész fent idézett, részletes leírását, attól nem tért el. A szentély északi oldalán található az Aratás jelenete, ahol a dolgozó paraszt fölött három angyalfigura helyezkedik el: az első az új kenyeret, a második egy kéve búzát tart kezében, miközben a harmadik imádkozik. A kép alsó részén parasztasszony szedi kérébe a gabonát. A vázlaton szereplő felirat: „Ez az én testem”. A déli oldalon látható a Szőlőműves, „Ez az én vérem” címmel. A kapáló parasztfigura fölött itt is három angyal szerepel, akik közül a legfelső az Üdvösség Kelyhét tartja a kezében. A két freskó az Oltárszentség apoteozisaként értelmezhető. Petrasovszky műve a heroizáló-realista paraszti figurák ábrázolásában rokonítható Kontuly Béla – vele hasonló időben készült – sümegi freskóival.⁸⁶

Mivel a máriapócsi kegytemplom falait annyira megtöri az ablakok és a pillérek, hogy falfestésre nem alkalmasak, ezért a baziliták azt ajánlották Petrasovszkynak, hogy az üveglablakokon a kegyhellyel, illetve a görög katolikus egyházzal kapcsolatos jeleneteket örökítsen meg.⁸⁷ 1946-ban, októberben legelőször a szentély két ablakát tervezte meg: az oltártól jobbra található a Krisztus Szent Szíve-ablak, melynek felirata: „A TE SZÍVED MINDNYÁJUNKAT FIÚ ISTEN EGYESÍTSEN” olvasható a fehér felső szalagon, alatta pedig: „Az ungvári Szt. Unió 300 éves emlékére 1646–1946”. Jézus Szívét öt puttó veszi körül, kétoldalt egy-egy csavart oszlop, mely utalhat a római San Pietro oltárbaldachinjára. A szentély másik ablaka a Mária Szi-

⁸² Petrasovszky Manó levele P. Jöcsák Máté házfőnöknek. 1944. július 25.

⁸³ Petrasovszky Manó levele P. Jöcsák Máté házfőnöknek, 1944. június 15. E levélben a freskó címéről ezt írja: „A találó kép-címet majd megadja az u. n. utókor. A főcélom mindenképpen az, hogy a Bold. Szűzanya tiszteletének kozmikus, de elsősorban hazánkbeli, pócsi jelentőségét kibangsúlyozzam.”

⁸⁴ PUSKÁS 1995 (17. jegyzetben i. m.) 186., SZALONTAI 1982 (105. jegyzetben i. m.) 6.

⁸⁵ P. Jöcsák Máté házfőnök levele Petrasovszky Manónak, 1945. november 11. Megtudjuk, hogy a szentélyfreskó elkészült, s benne: „kifejezésre jutott nemzeti szempontról Máriapócs jelentősége”.

⁸⁶ Kontuly Béla: Szűz Mária élete, falfestmények a sümegi Szent Sándor Boldogasszony ferences kegytemplom hajójában, 1953–55.

⁸⁷ LAZÓK 1995 (114. jegyzetben i. m.) 44–45.

ve-ablak, „FORRÓ SZÍVŰ ÉGI ANYÁNK – KÖNNYES SZEMMEL TEKINTS REÁNK”, alatta pedig „Az első csodás könnyezés 250 éves emlékére 1696–1946” felirattal. A szíven három fehér rózsát látunk karddal átszúrva. Ennek az ablaknak a kompozíciója ugyanaz, mint az előzőnek.

Palka József üvegfestő mester 1946 decemberében rakta be a két ablakot. Dudás Bertalan rendfőnök szerint: „erősebb színeket használt a kellenél”, mert túl sötét a szentély.⁸⁸ A következő évben (1947) Petrasovszky még két ablakot tervezett, melyeket a Palka-cég decemberben helyezett be a kegyoltár két oldalára. A művész csak ekkor tekintette meg a szentély – már korábban elkészült – ablakait, s ezt írta róluk: „A munka ipari része kifogástalan, sok igen szép részlet van benne, csak a színezésében látok némi tanácstalanságot (nem volt jelen a ‚gazda’) s így a ‚kék’ szárny kissé irritálja az embert. (...) A másik dolog, amit észrevételezek, az, hogy mind a két ablak azonos, pedig én külön is megírtam annak idején, hogy tükörképei legyenek egymásnak, vagyis ami az egyiken jobboldalt van, az a másikon baloldalra kerüljön.”⁸⁹ A festő az ilyen dolgok elkerülése végett, a későbbi ablaktervek mellé külön színvázlatokat is készített. Az ablakok témáit így állapította meg: „a Kegyoltártól az ikonosztázion felé haladva köröskörül a templomban vissza a Kegyképhez, sorrendben a következő témákat ajánlanám: I. A Kegykép könnyezésének kezdete, II. Corbelli tanúságtétele már megvan, III. Omár és Willigsichsen megtérése (Szent Miklós képe mellett), IV. A bécsi diadalmenet (Szent Mihály képe oldalán), V. Savoyai Eugén imája, VI. Rákóczi Ferenc rózsafüzérezik, VII. Második könnyezés 1715, VIII. Harmadik könnyezés 1905. A kóruson levő ablaknak témája lehetne: a 250 éves jubileumnak valami illusztratív vagy szimbolikus megőrkítése.”⁹⁰ Ez a tematika követi Tartally Ilona: Ékes virágszál című könyvéhez készített illusztrációit, melyek az üvegfestményekkel szinte azonos időben készültek. A későbbiekben az üveglablakok sorrendje és témái módosultak P. Dudás Bertalan tartományfőnök és testvére, Dudás Miklós megyéspüspök elképzelései szerint: a templomhajó keleti szakaszában, az északi oldalon Damaszkuszi Szent János mint a Mária-himnuszok szerzője, a déli oldalon Polocki Szent Jozafát vértanú bazilita szerzetes. A kereszthajó északi szárában Gróf Corbelli tábornok, az első könnyezés szemtanúja és A pócsiak a könnyező kegykép előtt, déli szárában Szűz Mária mennybevétele és Mária szeplőtelen fogantatása, a hajó északi bejárata felett Szent Anna leányával, Szűz Máriával, déli bejárata felett A hajdúdorogi egyházmegye alapítása.⁹¹

1950-ben lett kész a kegyoltárral szembeni üveglablak: Mária szeplőtelen fogantatása, melynek tervéről ezt írta: „Csillagkoszorús Szűzanya a Gyermekkel. A kis Jézus keresztnyelű lándzsával szúrja le a Szűzanya lábaival taposott paradicsomi kígyót, mely a földgömbön tekerőzik. A Szűzanya másik lába holdsarlón nyugszik. Sz. Mária feje fölött a Szentlélek galambja. Egyik oldalról Szt. Mihály (karddal, paizzsal: „Ki olyan,

⁸⁸ P. Dudás Bertalan levele Petrasovszky Manónak, 1946. XII. 13.

⁸⁹ Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalannak, 1947. XII. 21.

⁹⁰ Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalannak, 1947. XII. 21.

⁹¹ A vázlatokat a nyíregyházi Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjteményben, valamint magántulajdonban őrzik.

mint Isten?)”, a másik oldalról Szt. Gábrriel főangyal lilimos vőfély bottal. Köröskörül sugárkoszorú.”⁹²

1950-ben tervezte A hajdúdorogi egyházmegye alapítását, Miklósy István püspökkel és X. Pius pápával. A két főpap pozitúráját és öltözékét illetően tanácsokat kért Dudás Bertalantól.⁹³ Majd 1952-ben a kegytemplom parochusa, Bodnár Sándor még két ablakot, valamint egy Jézus Szíve oltárképet rendelt. Levelében ezt találjuk: „Most lesz egyházmegyénk fennállásának negyvenedik évfordulója, s ezt bazilikánkban is szeretnénk megörökíteni. Az első ablakon volna Szt. István vértanú s X. Boldog Pius pápa, amint az előtte térdelő Miklósy püspöknek átadja a kinevezési okmányt. 2. A másik ablak azoknak az ősgörögkatolikusoknak emlékére készülne, akik évszázadokon keresztül harcoltak a hajdúdorogi püspökség megalapításáért és mellékesen a magyar liturgiáért (Dorogi Farkas, Szabó Jenő) stb.”⁹⁴ Ez az ablakterv – A hajdúdorogi egyházmegye alapítása – a Szent Anna-ablakképpel együtt 1953-ban készült el, körülbelül egy időben a Szűz Mária szeplőtelen fogantatása ablakkal.

Szintén 1953-54-ben festette a Nagy Szent Bazil-oltárképet, a Jézus Szíve-oltárt Arany-szájú Szent Jánossal és Alacoque Szent Margittal. 1955-ben Dudás Miklós megyéspüspök rendelt a főoltárra egy márvány tabernákulumot, amelyhez az eredeti terv nem nyerte el a tetszését, így Petrasovszkytól kért tanácsot, s végül az ő változatát fogadta el.⁹⁵

Dudás Miklós püspök elképzelése az volt, hogy a kegytemplomban lévő Szent József- és Szent Antal-szobrokat le kell cserélni festményekre. Petrasovszkyt bízta meg e festmények elkészítésével is, aki eredetileg falemezre akarta festeni, aranyozott, gravírozott háttérrel, mint a kegykép két oldalán található „Zenélő angyalokat”, de nem kapott megfelelő falemezt, így az olaj-vászon technika mellett döntött.

Petrasovszky Manó alapelve az volt, hogy egy templom kifestésénél, oltárképek készítésénél alkalmazkodni kell az adott épület stílusához, tehát egy barokk templomba barokk freskó „illik”. Ez az elv vezérelte a máriapócsi munkák készítésekor is, de ebben az esetben nem szabad megfejtkeznünk arról, hogy a megrendelők – Dudás Miklós megyéspüspök és testvére, Dudás Bertalan tartományfőnök – elképzelése is egy kifejezetten barokk stílus volt az oltárképeket, freskókat illetően.

Petrasovszky Manó szintetizáló és magas esztétikai fokon összefoglaló – sajátosan jellemző egyháztörténeti tudású – művészeti munkáival a kegytemplomot egységes hatású, nagyszabású képzőművészeti különlegességgé varázsolta, az ország egyik értékes egyházművészeti létesítményévé.

⁹² Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalannak, 1950. X. 10. A levélből még az is kiderül, hogy a művész Dudás B. atya „álma szerint” tervezte az ablakot.

⁹³ Petrasovszky Manó levele P. Dudás Bertalannak, 1950. X. 30.

⁹⁴ Bodnár Sándor levele Petrasovszky Manónak, 1952. X. 28.

⁹⁵ Dudás Miklós hajdúdorogi püspök levele Petrasovszky Manónak, 1955. II. 14.

LÁSZLÓ MILÁN

Isten szeretete – a mi értelmezésünk szerint¹

A magyar nyelv csodálatos színgazdagsága mellett megbújik néhány hiányossága is. Az egyik ilyen szembetűnő hiányosság a *szeretet* szó jelentése körül található. Ugyanis nyelvünk, a pozitív érzelmek e jelenségének kifejezésére csupán ezt az egy szót használja, függetlenül attól, hogy ki táplálja ki iránt. Éppen ezért gondolkodtatott el az előadás címe: Isten szeretete. Vajon itt arról a szeretetről van-e szó, amivel az ember az Istent szereti, vagy arról, amellyel az embert szereti Isten. Éppen ezért talán találhatóbb lett volna az újszövetség eredeti nyelvén megfogalmazni a címet. A Szentírás az Isten és ember e relációjára két szót használ: *filó* és *agapaó*. Mindamellet, hogy a két szó használatánál vannak átfedések, mégis megállapíthatjuk, hogy az első formula használatos az ember által kifejtett szeretetre (szeret, baráti érzésekkel van valaki iránt; megvendégel, szívesen lát; gondoz, ápol; csókol, szeretget, becéz valakit; szeret tenni; Jn 15,19-ben Krisztus iránti szeretet²). A második szó pedig azt az érzést jelöli, amelyet Isten és Krisztus táplál az ember felé. Sőt, az 1Jn 4,8-ban található „Isten a szeretet” kifejezés is ezt az alakot használja. A két kifejezés közti különbség megértéséhez Paul Tillichnek³ az *agapé* szóhoz fűzött magyarázata is segítséget adhat: „Az *agapé* feltétel nélkül mond igent a másikra, vagyis függetlenül annak nemes vagy nemtelen, kellemes vagy kellemetlen minőségeitől. Az *agapé* egyesíti a szeretőt és a szeretettet, mert mindkettő a teljesség isteni képmását hordozza magán. Az *agapé* tehát *egyetemes; senki sincs kizárva belőle, akivel konkrét kapcsolat teremthető* (a „felebarát”); és senki nem élvez előnyöket. Az *agapé* minden ellenállás ellenére elfogadja a másikat. Szenved és megbocsát. Keresi a másik személyes beteljesedését. Az *agapé* latin fordítása a *caritas*; ebből származik az angol *charity* (jóság) szó, amely aztán egészen mélyre süllyedt; a „jótékony célú vállalkozások” szintjére. De még ez a meglehetősen kétes értelmű kifejezés is az *agapé* típusú szeretet felé mutat, amely azért keresi a másikat, mert az isteni alapon az egyik létezőnek örök egysége van a másik létezővel.”⁴

A cím okozta dilemmára azonban egyértelmű állásfoglalással is felelhetünk: mivel a szeretet magától az Istentől van, ezért a logika azt diktálja, hogy az ember iránt érzett isteni szeretetről szóljunk. Ezzel egy fontos döntésen jutottunk túl, ám munkánkat cseppet sem könnyítettük meg. Hiszen az ember, azon túl, hogy – jobb esetben – egész életében az Isten minél jobban való megismerésén fáradozik, soha nem érheti

¹ Ez az előadás a Borsod-Hevesi Evangélikus Egyházmegye 2007. év februári lelkesítő munkaközösségi ülésén hangzott el.

² Dr. Varga Zsigmond J.: Újszövetségi görög–magyar szótár 985. o.

³ teológus, lelkesítő (1886. augusztus 20–1965. október 22.)

⁴ Paul Tillich: Rendszeres teológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 229. o.

meg teljes egészében ezt az Istentől jövő, iránta táplált, kifogyhatatlan, szüntelen türelmén alapuló érzelmet. Isten szeretetének kiismerhetetlenségét és tökéletes voltát példázza talán az alábbi történet is:

Élt egyszer egy öregember, aki egy kicsi faluban lakott. Bár szegény volt, mégis mindenki irigyelte gyönyörű fehér lova miatt. Még a király is megkívánta az öregember kincsét. Az emberek jó pénzt megadtak volna a paripáért, de gazdája mindig visszautasította:

– Ez a ló nem pusztán egy ló számomra – mondta az érdeklődőknek –, hanem egy személy. Hogy adhatnék el egy személyt? Ő a barátom és nem a tulajdonom. Hogy adhatnék el egy barátot?

A férfi szegény volt, a kísértés pedig igen nagy, de nem volt hajlandó megválni a lótól. Egyik reggel azonban nem találta paripáját az istállóban. Az egész falu összecsődült.

– Te, bolond öreg – csúfolták. – Megmondtuk előre, hogy előbb-utóbb el fogják lopni a lovadat. Annyira szegény vagy, hogy is remélhetted, hogy meg tudod védeni azt az értékes állatot? Jobban tetted volna, ha eladod. Akármennyit megadtak volna érte. Most aztán se ló, se pénz. Átok ül rajtad.

Az öregember így válaszolt:

– Ne ítélkezzetek túl gyorsan! Csak annyit mondjatok, hogy a ló nincs az istállóban. Egyelőre ez minden, amit tudunk, a többi csak ítélet. Honnan tudjátok, hogy átok van-e rajtam vagy sem? Mi alapján ítélkeztetek?

A falubeliek visszavágtak:

– Ne nézz minket bolondnak! Lehet, hogy nem vagyunk filozófusok, de nem is kell nagy értelem ahhoz, hogy felmérjük azt, ami itt történt. Az a tény, hogy elment a lovad, egy átok.

Ismét megszólalt az öregember:

– Csak annyit tudok, hogy az istálló üres, nincs benne a ló. A többit nem tudom. Azt, hogy ez átok vagy áldás, senki sem tudhatja. Csak a dolgok töredékét látjuk. Ki tudja megmondani, mi következik ezután?

A falu lakói kinevették. Mindig bolondnak tartották az öreget. Ha nem lett volna az, már régen eladta volna a lovát, és felélte volna az árát. Ehelyett napról napra kaparta össze a betevőt. Most bebizonyította, hogy tényleg bolond.

Tizenöt nap múlva a ló visszajött. De nem egyedül tért ám vissza, hanem egy tucat vadlovat hozott magával! Ismét összecsődült a falu népe a favágónál, de most így beszéltek:

– Öreg, igazad volt, tévedtünk. Amit mi átoknak gondoltunk, az lényegében áldás volt. Kérünk, bocsáss meg nekünk!

Ő így válaszolt:

– Ismét túl messzire mentek. Csak annyit mondjatok, hogy a ló megint itt van. Csupán azt állapítsátok meg, hogy egy tucat lóval jött vissza, de ne hozzatok elhamarkodott ítéletet! Honnan tudjátok, hogy ez áldás-e vagy sem? Most csak az események töredékét látjuk. Ha nem ismeritek az egész történetet, hogyan ítélkezhettek? Ha csak egy oldalt olvastok el, hogy tudjátok elbírálni az egész könyvet? Amit most ismerünk,

az csupán egy részlet! Ne mondjátok, hogy ez áldás! Senki se tudja. Én meg vagyok elégedve azzal, amit tudok, és nem zaklat fel az, amit nem tudok.

– Talán igaza van az öregembernek – mondták. De magukban mégis azt gondolták, hogy nincsen. Úgy vélték, az, hogy tizenkét vadló csatlakozott a favágó lovához, csakis áldás lehet. Hiszen kevés munkával a vadlovakat be lehet törni, betanítani, és sok-sok pénzért eladni.

Az idős embernek volt egy fia. A fiatalember elkezdte betörni a vadlovakat. Néhány nap múlva leesett az egyikről, és mindkét lábát eltörte. A falu lakói megint eljöttek, és rögtön véleményt mondtak a történetek alapján.

– Igazad volt – ismerték el. – A tizenkét ló nem áldás, hanem átok. Egyetlen fiad eltörte mindkét lábát, és most öregkorodra nincs, aki segítsen neked. Most szegényebb vagy, mint valaha.

Az idős favágó ismét csak ezt mondta:

– Ne menjetek olyan messzire ítélezéseitekben. Csak annyit mondjatok, hogy a fiam eltörte a lábait. Ki tudja, hogy ez áldás-e vagy átok? Senki sem. Az egész kép töredékét látjuk csupán.

Néhány héttel később az ország háborúba keveredett a szomszéd országgal. A falu minden fiatalemberének be kellett vonulnia a hadseregbe. Csak az öregember fia kapott felmentést a balesete miatt. Az ellenség óriási túlerővel érkezett, s az emberek nagyon félték, hogy soha többé nem fogják látni fiaikat. Ismét fölkeresték az idős favágót, sírva, jajgatva, mert elvitték drága fiaikat.

Megint megszólalt az öregember:

– Miért vontok le mindig következtetéseket? Senki sem tudja még, mi lesz. Csak annyit mondjatok, hogy a ti fiaitok elmentek a háborúba, az enyém pedig nem. Senki sem elég bölcs ahhoz, hogy megállapítsa, ez vajon áldás vagy átok. Csupán az Isten tudja.

Az idős favágó meglegedett azzal, amit tudott, és nem izgatta magát azzal, amit nem volt képes megérteni. Epiktetosz⁵ mondta: „Mindig meg vagyok elégedve azzal, ami történik, mert arra gondolok, hogy amit Isten választ, az jobb, mint amit én választanék”.

Isten szeretetét vizsgálni tehát nem egyszerű dolog. Annyit állapíthatunk meg, hogy hihetetlenül relatív, személyre szabott és igazságos. Az ember számára ennek a szeretetnek a kiismerése talán lehetetlen, csak vizsgálni tudjuk. Ebben a munkában van segítségünkre Erich Fromm⁶, aki A szeretet művészete című művében az Isten szeretetét anyai, illetve apai szeretethez hasonlítja.

„Az anya szeretete feltétlen, mindent oltalmazó, mindent betakaró; minthogy feltétlen, nem is lehet sem irányítani, sem megszerezni. Megléte a szeretett személy részére maga az üdvösség; hiánya az elveszettség és a végső kétségbeesés érzését kelti. Mivel az anya azért szereti a gyerekeit, mert a gyerekei, és nem azért, mert „jók”, szófogadók, teljesítik óhajait és parancsait, az anyai szeretet az egyenlőségen alapul. (...)

⁵ görög filozófus (Kr. u. 60 körül–Kr. u. 120 körül)

⁶ filozófus és pszichológus (1900. május 23–1980. március 18.)

Az apai szeretetnek olyan a természete, hogy az apa követelményeket támaszt, elveket és törvényeket állapít meg, és fia iránti szeretete attól függ, hogy ez utóbbi mennyire felel meg ezeknek a követelményeknek. Azt a fiát szereti legjobban, aki a legjobban hasonlít rá, aki a legengedelmesebb, és aki a legalkalmasabb rá, hogy az örökébe lépjen, mint javainak birtokosa. (...)

A katolikus vallásban az anyát az egyház és a Szűz jelleképezi. Még a protestantizmusban sem irtották ki gyökerestül az anya alakját, noha rejtve maradt. Luther alapelvévé tette, hogy semmi, amit az ember tesz, nem nyerheti el Isten szeretetét. Isten szeretete a kegyelem, a vallásos magatartás: hinni a kegyelemben, magunkat kicsinek és gyámoltalannak tekinteni; jó cselekedetekkel nem lehet Istent befolyásolni, vagy elnyerni a szeretetét, ahogy a katolikus hittételek posztulálták⁷. Látni való, hogy a jó cselekedetek katolikus doktrínája a patriarchális képbe tartozik; az apa szeretetét azzal nyerhetem el, ha engedelmes vagyok és teljesítem kívánságait. A lutheri doktrína viszont, nyilvánvaló patriarchális jellege dacára, egy rejtett matriarchális elemet foglal magába. Az anya szeretetét nem lehet elnyerni; az anya van, vagy nincs; mind-össze annyit tehetek, hogy bizakodom (ahogy a Zsoltáros mondja: „biztattál engem anyámnak emlőin”⁸), és átalakulok gyámoltalan, tehetetlen gyermekké. De a lutheri hit érdekessége, hogy a nyilvános képből eltüntetette az anya alakját, és az apáéval helyettesítette; az anyai szeretet biztonsága helyett az uralkodó vonás az intenzív kétely, a reménytelen reménység az apa feltétlen szeretetében. (...)⁹

Prédikációk során számos alkalommal kerülnek elő az ezekhez hasonló magyarázatok. Nem tudjuk elkerülni, hogy valamihez hasonlítsuk Isten irántunk érzett szeretetét, de mint ahogy a bűnös világ a tökéletességet nélkülözi, úgy ezek az általunk kreált összehasonlítások is nyilván sántítanak. Nem tudunk elvonatkoztatni saját világunktól. Ez a helyzet is megerősíti bennünk a korlátoltság, korlátozottság érzetét. De ez a tény is Isten jóságos szeretetét támasztja alá. Megóv bennünket a meglegedettség veszélyes érzésétől. Neki köszönhetően soha nem juthatunk el a teljes istenismeretre. Ha ez bekövetkezne, hátradölnénk székünkben, és nyugalommal várnánk a következő kihívást. Az Isten titkainak fűrkészése már nem jelentene számunkra kihívást, és a vele való találkozásaink, mindennapi megtérésünk lényegtelené válna. Márpedig a kegyelmi időt nem azért kaptuk, hogy bölcsességünkkel, erőnkkel vagy gazdagságunkkal dicsekedjünk, hanem hogy tudomást szerezzünk arról, és megértsük azt, hogy Isten az Úr.

Isten szeretetéről tehát nagyon nehéz beszélni, mert nem vagyunk rá képesek. Mondhatnánk, hogy az Ő szeretete tökéletes, de tudjuk-e, mi az a tökéletesség. A mi világunkban semmi sincs, ami tökéletes és megmagyarázható. A választ keresni viszont ne legyünk restek. Amit tudunk, az az, hogy szeretni jó. Ez az érzés talán ízeletét ad számunkra a tökéletes létből, amelyben Isten létezik. Isten jellemzője maga

⁷ feltételezték

⁸ Zsolt 22,10

⁹ Erich Fromm: A szeretet művészete. Helikon Kiadó, 1984, 82–85. o.

a szeretet. Ő tesz bennünket képessé arra, hogy másokat szeressünk; nem belőlünk fakad, önmagunktól nem vagyunk rá képesek. Ezt Márai Sándor: Fűves könyv című írásában így fogalmazza meg:

„Szeretetet lehet adni és lehet kapni. Csak egyet nem lehet: szeretetet zsarolni. S ezt legtöbbször nem tudják azok a szegények és szerencsétlenek, akik szeretetre éhesek.

Nyilvánvaló, hogy vagy szeret az ember, vagy szeretik: ezt a váltóáramot a természet kérlelhetetlen következetességgel szervezte meg. Az összhang legtökéletesebb és leg-szerencsésebb formája, mikor az egyik különösebb lázadás nélkül túri, hogy a másik szeresse. A természet végül is kegyes: igaz, soha nem adja meg, hogy az szeressen, akitől ezt reméljük, de módot ad arra, hogy korlátlanul szeressük azt is, aki bennünket nem szeret. Csak egyre nem ad módot: hogy könyörgéssel, váddal, támadással vagy esdekléssel mástól szeretetet zsaroljunk. Még gyöngédséget és szenvedélyt is lehet zsarolni; de a szeretet szuverén.”¹⁰

Istennel kapcsolatban a szeretet axióma. Tehát szavakkal talán nem is kell megfogalmazni, hanem törekednünk kell eljutni arra a pontra, ahol rádöbbenhetünk, hogy az életünket ennek az axiómának köszönhetjük. Örüljünk neki, használjuk ki, adjuk tovább mindenkinek, és ne feledjünk érte hálát adni!

(LMK – Diósgyőrvasgyár, 2007. február 6.)

¹⁰ Márai Sándor: Fűves könyv. Helikon Kiadó, Szombathely, 2005, 119. o.

Unokaszótár (10.)

Első számunkban megírtam, honnan támadt az Unokaszótár ötlete, és azt is, hogy miről szól. Olyan szavak gyűjteménye, amelyek unokáinknak, a ma élő gyermekeknek már alig, vagy egyáltalán nem érthető (például varga, haris, pór, csángó, mokány, palánk, gersli, főveny, törek) és olyanoké is, amit ugyan mindenki ismer, de nem biztos, hogy ugyanazt értjük alatta (hűség, igazság, felelősség, kötelesség, bátorság, demokrácia).

Megírtam azt is, hogy száznál több levelet küldtem közismert és számomra kedves embereknek, mindüket arra kértem, küldjenek egy szót, illetve szómagyarázatot az Unokaszótár számára. Sokan eleget is tettek kérésemnek, s most az ő szómagyarázataikat adom közre folytatásokban. E számunkban újabb kiváló emberek szövegeit olvashatják. Ők azonban nem kortársaink: egy író, költő, Kosztolányi Dezső és egy tudós nyelvész, Kertész Manó könyvére reagált.

Most is kérem a kedves Olvasót, bővítsük együtt az Unokaszótárt! Az eddigiek mintájára küldjön Ön is szerkesztőségünk címére egy szómagyarázatot. (G. L.)

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Erős várunk, a nyelv

(részletek)

(helyesírás, főleg az ékezetek tekintetében a mai szabályok szerint írva)

Szokásmondások

Kedves barátom, Kertész Manó (...) Évekkel ezelőtt láttalak a könyvtárban egy középkori metszet fölél hajolni, mely egyik felebarátunkat ábrázolá, kit is az eperjesi hóhér pogányul megcsigáza. Ez pedig következőképp történt. Az atyafi kezét hátrakötötték, a kötelet csigára vonták, s rávezették egy motollára, melyet a hóhérmester csínján forgatott, úgy, hogy a bűnöst kissé fölemelte. Nem nagyon magasra. Csak egy-két arasznyira a föld színétől. Aztán ebben a nem irigylendő helyzetben kellett vallania a bírónak.

Nyomban meg is magyaráztad, miért bámulod annyira a képet. Itt leled tudniillik eredetét ennek a mondásnak: megcsigázni, elcsigázni. Mi a nyelvünket, melyet ükapáinktól örököltünk, úgy beszéljük, mint a kisgyerekek. Sok mindenre nem emlékszünk. De a nyelv, rejtetten, mindenre emlékszik. Az fölveszi magába a múlt elfelejtett szokásait, melyek tovább bujkálnak benne, homályosan, s te elhatároztad, hogy ezeket az öntudatlan szólásokat öntudatosá teszed, és a művelődéstörténet adataiból, régi okmányokból, rajzokból fényt derítesz rájuk.

Az, amit mondtál, sokszor eszembe jut. Azóta nemegyszer gondoltam közös barátunkra, különösen este, mikor gond, undor, munka engem is elcsigázott, s testvéremnek érezhettem őt. Most tudom belőle, hogy női társaságokban ma is a boszorkánypörök szavaival élünk, a kisasszony pogány tündér, és a bűbajos hölgy azelőtt bűbajos vén szatyor volt, kit üstben égettek meg, varázsáért, rontó igézetéért. Íme a fabatka, melyet manapság váltig emlegetünk, nem egyéb, mint a batka, melyet II. Lajos, az ősz halántékú, szegény király veretett, az a kis hitvány pénzdarab, mely a mohácsi vész idején közkézen forgott, s körülbelül annyit ért, mint most egy osztrák korona.

Majdnem mindennek végére jártál. Ehhez azonban ismerned kellett kolostori papok életét, kik az imát, hajnalban, körmükre ragasztott gyertyáskával olvasták, gyorsan, nehogy körmükre égjen a gyertya, céhek törvényeit és juhbetegséget, kendertilólast és leánykérést, nyüstöt, ontokfonalat és a Times régi apróhirdetéseit, hadijogot, kockajátékot és szakácskönyvet, varsát, rakoncát, fegyvert, pénzt s minden-minden mesterség csínját-bínját. Innen mutatod ki például, mi az értelme annak az immár tréfás fenyegetésnek, hogy megmossuk valakinek a fejét. Régente ez nem volt tréfa. A XV. századbéli borbélyok nem Bay-rummal mosták a hadfiak vértől csapzott, sártól csombókos hajzatát, hanem lúggal, melytől bizony sírva fakadtak ők is. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy Arany, ki mindent tudott, ezt is tudta: „Engem ér a lúg, ha fejét mosom” – éneklí a Bolond Istókban.

De nem akarok részletetekbe bocsátkozni. Csak egy érzésemről vallok, mely gyakran elfogott könyved olvasása közben. Milyen gyöngédséggel szeretitek ti, nyelvészek a nyelvet, a halhatatlan szavakat, melyek túlélík az embert és történelmet. Elzarándokoltok értük messze századokba és visszajöttök, néhány megállapítással. Pusztán a művész önzetlen rajongása hasonlítható ehhez, ki megfélekedzik a szavak gyakorlati jelentőségéről és alakjukat, zenéjüket, hangulattartalmukat bámulja. (...)

Cz

Az Akadémia kiadott egy csaknem százoldalas füzetet, mely a magyar helyesírás szabályait tartalmazza. (...) Azt hirdeti, hogy elsősorban az életé a nyelv, nem a halott könyveké, s ennek a meggyőződésének áldozatot is hoz. A kezkenő, ez a jelzőből lett főnév, mely azt jelenti kéz-kenő, kéz-törlő-ruha, eztán a kiejtés szerint, írásban is csak keszkenő, úgy hogy az első szótag már nem mutat vissza eredetére, a keztyű szintén kesztyű, a küzködik pedig küszködik. (...)

Pajzán szóképek

Vannak szóképek, melyeket annál kevésbé bírok megszokni, minél gyakrabban találkozom velük. Valahányszor fölbukkannak a betűk tengeréből, előbb meghökkenenek, aztán elgondolkoztatnak, végül ellenállhatatlan kacajra fakasztnak (néhány példa).

A rendőrség őrizetbe vette. Ha ezt megpillantom, az első gondolatom az, hogy ez igazán szép volt a rendőrségtől, s az, akit „őrizetbe vett”, örökké hálás lehet iránta. Bizonyára bántani akarták az illetőt, de a rendőrség atyai jószívére hallgatva nem engedte, hanem „őrizetbe vette”, vagyis most úgy őrizi, mint valami legendás kincset,

mint társadalmunk félteni való értékét(...) Hiába tudom, hogy ez a kifejezés a letartóztatás előtti fogság jogi megkülönböztetéséről szolgál, s voltaképp azt jelenti, hogy a zsebtolvajt elfogták, elcsípték, a főnti varázsos jelenet tovább pajkoskodik velem.

Elnyerte méltó büntetését. Szóval nem megkapta a maga tízévi fegyházát, hanem „elnyerte”, mint egy főnyereményt. Sokan pályáztak rá a társadalom minden osztályából, kor-, nem- és valláskülönbség nélkül, ellenben csak neki sikerült „elnyernie”. Szerencséje volt.

A hóna alá kellene nyúlni. Kegyes indítvány, komoly segítő szándékra is vall, de a kivitelben fölöttébb bizalmaskodó, dévaj, majdnem huncut. Vajon nem csiklandós-e ez a szerény, gyámolításra szoruló ember, s elbíra-e, hogy a társadalom állandóan a hóna alatt kaparásson?

Abécé a nyelvről és lélekről

Magyarul. Az a tény, hogy anyanyelvem magyar és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e, vagy alacsony, erős-e, vagy gyöngye. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokat gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.

Rablógyilkos

Ádám fiam még négyesztendő korában azt mondta, hogy a rablógyilkos: a rendőr. Az, aki a rablót meggyilkolja. Ha az apagyilkos megöli az apát, a hitvesgyilkos a hitvest, akkor nyilvánvaló, hogy a rablógyilkos a rablót öli meg. Csak ügyvel-bajjal tudtam vele megértetni, hogy téved. A rabló itt nem főnév, hanem jelző.

Túlvilági séták

(...) Állapodjatok meg abban is, hogy mit jelent – legalább nagyjában, körülbelül – helyesen írni. Az újságok szókinccse általában nem nagy. Shakespeare 16 000 szóval élt. Egy napilapban alig fordul elő több 3000–4000 szónál. Micsoda akadálya van annak, hogy minden tollforgató kezébe egy kis füzetet nyomjatok? Ebből értesülne, hogy például a prohibíció csak szesztilalom, hogy a jury csak pályabírószág, vagy versenybizottság, hogy a garage kocsiszín, hogy a star mozicsillag, hogy az exhumálás kiföldelés, aztán hogy az iromba nem otromba, hanem tarka, hogy a negédes nem édeskés, hanem rátarti, begyes, hogy az ildomos nem jómodorú, nem finom, nem udvarias, hanem okos, leleményes, agyafurt (...)

Kagyló és tenger

(...) – Tegyük föl azonban, hogy kitűnő (angol) barátunk még tíz évig szorgalmasan tanul magyarul. Akkor már sokkal közvetlenebbül, gazdagabban fog beszélni. De vajon tudja-e majd tíz év múlva is, hogy milyen árnyalati különbség van a lepke, a pil-

langó, a pille és a lepe között, hogy melyiket mikor kell csak úgy odavetni, találomra, s hogy az éjjeli lepke egyáltalán nem azonos az éjjeli pillangó-val? A fosztóképzőket ismeri. Azzal is tisztában van, hogy a tlan és talan fosztóképzők egyértékűek s a hűtlen és hűtlen, a szótalan és szóttalan egy és ugyanaz. De vajon tudja-e majd húsz év múlva, amennyiben külön nem verik a fejébe, hogy a gondatlan ember olyan ember, akinek nincs gondja, ellenben a gondatlan ember olyan ember, aki nem gondos. Már ma sem botlik meg az igeragozásban vagy az igeképzésben. De vajon tudja-e majd harminc év múlva, hogy fiunkat iskolába járat-juk, de jártatni csak lovakat lehet, s noha az *at* és *tat* képző között egyébként semmi értékkülönbség nincs, mégis mihelyt jártatás-ról hallunk, képzeletünkbe azonnal berobog egy kényesen lépdelő paripa? Igen, igen. A nyelv maga a végtelenség(...)

A színészről százéves

(...) A színész szót Kazinczy először 1831-ben írta le. De mennyit kacagtak rajta az ódonászok akkoriban. Milyen furcsa, képtelen szó. Szín is és ész is. Váltig magyarázgatták is, hogy sohase foghat gyökeret, hogy semmi szükség rá, hogy a theatralista sokkal ékebb és az aktor sokkal tartalmasabb(...)

A tapsot a nyelvújítók a tapsolni igéből teremtették, egy kis műtét által.

Akárhová tekintünk a színházban, mindenütt az ő nyomaikat leljük. Ott a földszint, népies szó, melyet bevitték és meghonosítottak az irodalmi nyelvben. Ott a páholy, mely sokáig csak „lozsi” volt, majd „osztat”, később „osztalék” – az, amit a színházi részvényesek ma nemigen látnak –, csak aztán faragták ki a páholyt egy táj-szavunkból, a páló-ból, mely csúrt jelent. Ott a zártszék, mely kezdetben még „numerizált, elrekesztett szék”, később pedig „töltött szék”, mely csak akkor lehetett kifejező, amikor egy kövér polgár töltötte ki, mint a töltött káposzta levelét a bevaló. Ott a színjáték is, a színizgazgató, a színikör (Széchenyi alkotása), a szomorújáték (előbb keserves játék, gyászjáték, gyászvégű játék) és a bohózat is. Ezeket mind a nyelvújítók teremtették. (...)

A csillár kezdetben csak szentjánosbogár. A zene úgy keletkezik, hogy a zenebona végét elcsippentik, a zongora úgy, hogy a tamburát és az orgonát összeházasítják. A szende úgy, hogy a szenderegből vonják el, a hús úgy, hogy régi nyelvünkben föltámasztják, ahol csak ifjú volt. Sok vita folyt a szobor körül is. Ez a XVI. században is használatos, de azóta elfelejtett szavunk, de földbevert cölöpöt jelentett. (...)

... az új fogalmakra új szavak keletkeznek. Nemsokára már van ruhatár, látcső, párbeszéd, szerep, jelenet, öltöző, kardalos, jelmez, hangverseny, mely előbb „muzsika-zajd” és „muzsikazsinat”, szóval van színészetünk és művészetünk is.

20 haiku

koronáználak
fagyönggyel és hajadra
szirmokat szórnék

mosolyogj égj el
senki sem szállhat szembe
ekkorá fénnyel

hajolj most fölém
idegen kéz tekintet
ne férjen közénk

mennyeknél nagyobb
hatalmas tömeg
a mi magányosságunk

tányérantennák
erdeje fölött
a székesegyház tornya

felhők vágatnak
a templom felett
egy habcafát fennakad

kilencszáz éves sóhaj
egy román templom
csupasz oltárán

hány ezer bűn ivódott
egy gyóntatószék
deszkafalába

kápolna egy főúton
mindkét oldalán
négy sáv forgalma

falusi templom csendje
a feltámadást
követő napon

mint vadak földjén
a keresztet – úgy tartja
e verseskönyvet

véred a pokol
mélyére hull – visszhangja
a mennybe libeg

hit az ha lehajolunk
egy döglött légyért
vagy verset írunk

gesztenyefánk már
rég kivágták de
csonkja is árnyékot vet

a város betonjában
egy élete át
a kertről verselt

vére a holtak
a kerék redőiben
hazáig kísér

ugyanaz a park
de a fák törzsén már más
az alkonyi fény

csillag ragyog fel
a jászol már testmeleg
útnak indulok

hány szférán keresztül tört
utat magának
hozzánk a kised

ha elhagynálak
visszatérhetnék talán
örökre hűtlen

Sárközy Sebestyén: A középkori Torna megye településtopográfiája

Úttörő, a szerző megfogalmazása szerint kísérleti jellegű, de – régióinkban és országosan is – mindenképpen hiánypótló, többéves kutatás eredményeit bemutató kötetet tart kezében az olvasó. Hasonló, egy teljes középkori megyét vizsgáló adatgyűjtés csupán Zala megye vonatkozásában történt meg. A más aspektusból közelítő, de szintén teljességre törekvő munka Zala megye nemességét és birtokait, templomait, várait stb. feldolgozó gyűjtés, amely azonban nélkülözi a Sárközy Sebestyén kötetében megjelenő, épített örökség bemutatását.

Szükségesnek látom kihangsúlyozni, hogy mivel a történeti Torna vármegye területén jelenleg két egymással határos ország osztozik, a kiadvány – legalábbis a bevezető tanulmányban megjelenő – kétnyelvűsége (magyar–szlovák), valamint a határokon átfelölő közös kutatómunka mindenképpen példamutató.

A kutatás módszertanában történettudományunk egyik modern, kiváló középkorászunk, Engel Pál által 1997-ben publikált, valamint a szerző és Bodnár Tamás közös tanulmányában lefektetett felfogására építkeznek. A Torna megye településhálózatának bemutatásában teljességre törekvő feldolgozás, a településeket nem pontszerűen ábrázolja, hanem lehetőség szerint részletesen bemutatja a településekhez tartozó területeket, azaz azok *határait* is. Az így nyert kép már összetettebb, egy egymással érintkező, a megyét mozaikszerűen lefedő településhálózatot mutat. A kötetben felgyűjtött, a települések határaihoz köthető földrajzi nevek segíthetik a terepbejárást ill. a topográfiai gyűjtőmunkát végző régészeket is.

A megye települései történetének sarokpontjait általában nagyobb, országos összefoglalások képezik. Ezek az adatok kerülnek kiegészítésre a szakirodalom és egyes levéltári állományok, nagyobbrészt eddig még fel nem dolgozott információállományával. Sok rejtett történeti adat bújhat még meg a régióinkban egyedülálló fontossággal bíró Leleszi Konvent, nagyobbrészt épen megmaradt levéltárában. Ezek összegyűjtése azonban újabb, többéves kutatómunkát kívánna. A szerző a történeti feldolgozást is a teljesség igényével kívánta elvégezni, azonban a kiadvány keretei, valamint véleményem szerint a településtörténet tág időhatárok közt kívánt bemutatása – az első írásos említéstől a 18. századig – ezt a célt már eleve kétségessé tették.

A Torna műemlékeit és régészeti örökségét bemutató részegység szerves részét képezi a különböző korú templomok részletes, esetekben eddig ismeretlen adatokat is felvonultató bemutatása. Következzenek itt, egy pár példán keresztül, néhány soros ismertetésük keretében:

Borzova: már 1399-ben említik a település templomát, de a ma is fennálló, részben a 16. század második felére keltezhető teremtemplom, feltételezések szerint nem kontinuos a korábban említett épülettel. A téglalap alaprajzú épület déli oldalán helyezkednek el az ablakok, és az itt található bejárat építéskor 14. századra keltezhető

kőfaragványokat használtak fel. A 18. sz. végén kerül sor bővítésére, valamint fameny-nyezetének festésére, belső fabútorainak elkészítésére.

Görgő: az eredetileg a 13. sz. második felében épített templomot Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték. Az 1500-as évek elején gótikus stílusú átépítésére kerül sor, majd a 16. sz. második felétől a 18. sz. végéig református kézen lévő egyházi épületet csupán az 1810-es években bővítik nyugati irányba.

Körtvélyes: Szent Márton tiszteletére szentelt plébániatemploma a 14. sz. végén épülhetett, a 16. sz. közepén protestánsok vették használatba. Átépítése a katolikus visszavétel idején, a 17. és 18. sz. fordulóján történhetett.

Körtvélyes: a településtől 3 km-re álló Szent Anna-kápolnát a 15. sz. elején emelheték, és e század folyamán falképekkel is díszítették. A protestánsok a freskókat a 17. sz. elején lemeszelték, azok újra csak az 1980-ban lezajlott régészeti falkutatás során bukkantak elő.

Tornaszentandrás: országosan egyedülálló ikerszentélyes plébániatemploma 12–13. századi eredetű. A szentélyben 1971–73. között feltárt freskókat a 12. sz. végére helyezi a kutatás. A 14. században nyugati irányban kibővített hajóban 14–15. sz. fordulójára keltezhető, és a birtokos Bebek családhoz köthető freskók kerültek elő. A legújabb kutatás szerint itáliai párhuzamot mutató falképek a diadalívben és a déli oldalon maradtak meg jobban. A templom 1576-ban egy török támadásban elpusztult, helyreállítására csak 1740-ben került sor.

Torna: a ma álló templom legrégebbi fennmaradt részlete a 14. sz. elejéről származó szentély, de első említése már 1263-ból ismert. Az eredetileg Szent Egyed tiszteletére szentelt templomon jelentős gótikus átalakítást végeztek a 15. sz. első felében. A szentélyben előkerült az alapító Tornai János 1356-ból származó feketemárvány sírköve. A protestánsoktól 1671-ben katonákkal visszafoglalt templom hajójában jelenleg 15. sz.-i., itáliai párhuzamokat mutató freskók feltárása zajlik.

A teljesség igényével összeállított irodalomjegyzéket, mely bőséges szlovák nyelvű szakirodalmat is tartalmaz, névmutató követi. A kötet végén 3 térképszelvény tájékoztatja az olvasót Torna megye településeinek elhelyezkedéséről, határaik esetleges módosulásáról. Az első térkép a megye 18. század végi állapotát mutatja be. Szokás mondani, apró de bosszantó hiányosság, és talán kissé zavaró is annak, aki nem ismeri a Magyar Történeti Helységnévtár ide vonatkozó kötetét, hogy a térkép datálása, valamint a megye- és faluhatárok – amúgy egyértelmű – jelölése a jelmagyarázatból kimaradt. A korabeli térképek feldolgozásának fontosságát emeli ki a szerző azon álláspontja, miszerint „a középkor és a kora-újkor századaiban a kialakult települések és azok határai viszonylag hosszú időn keresztül maradandók, térben rögzült helyzetben voltak, és a napjainkig megmaradt 18–19. századi térképek is még ezt a helyzetet tüntették fel, illetve hagyták ránk”.

A második, a 15. századi állapotot ábrázoló térképszelvény Engel Pál 2001-ben kiadott digitális térképén alapul. Engel alapvetően szintén a fentebb bemutatott 18. század végi térképekre támaszkodó munkájának – helyenként megkérdőjelezhető pontosságá miatt is – szerepeltetése igen nagy körültekintéssel ajánlott.

A 16. század közepi állapotot bemutató térkép megszerkesztésére Maksay Ferenc országos dicső összeírást tartalmazó munkája alapján került sor. Ennek során az eredeti térképen jelentkező hibákat a szerző megfelelő módon korrigálta. A három térkép összességében jól mutatja be a megye településtopográfiai változásait ill. fejlődését, de véleményem szerint hiányzik a bevezető sorokból a térképek pontos szerkesztési elveinek lefektetése, amely fontos eleme kell, hogy legyen egy településtopográfiai munkának.

Mindent összevetve, egy jól hasznosítható, értékes kötetet nyert mind a szakmai, mind az érdeklődő olvasóközönség Sárközy Sebestyén munkájával, melyet talán újabban követnek a régióknak más megyéire vonatkozóan is.

(Perkupa–Miskolc, 2006. 119. p.)

Gál-Mlakár Viktor

ADEPTUS[®]

MÉRNÖKI, ÉPÍTŐIPARI ÉS KERESKEDELMI Zrt.

Azt, hogy Ön kezében tarthatja ezt a folyóiratot és olvashatja a benne leírtakat, sokban köszönhetjük az

ADEPTUS

Méternöki, Építőipari és Kereskedelmi Zrt.-nek

(elnök-igazgatója Komáromi Gyula), mely vállalat nagylelkű támogatásával megteremtette a kiadás feltételeit. Köszönetünk jeléül illesztettük kiadványunkba ezt az oldalt, amely rövid bemutatása az ADEPTUS ZRt.-nek, és annak a szemléletnek, amely irányítja a vállalat vezetőit.

Komáromi Gyula életútját, vallott felfogását családja határozta meg, melybe beleszületett: református lelkipásztor édesapa és tanítónő édesanya gyermekeként. Az 50-es évekbeli Balmazújvároson egy ilyen családnak csak egy célja lehetett: erős erkölcsi nevelésben részesíteni és minél hamarabb biztos kenyeret adni a gyerekek kezébe. Az építőipari technikumot Debrecenben végezte, majd Budapesten szerzett építőmérnöki diplomát.

Állami nagyvállalatnál kezdődött azoknak az embereknek a szakmai élete, akik később 1992-ben megalapították saját vállalatukat, az ADEPTUS-t. A vállalat sikerének záloga a baráti léggör, a jó szellemű csapatmunka.

A 70-es, 80-as évekhez képest a magyar építőipar ma európai szinten teljesít. Az ADEPTUS munkáját minősíti, hogy fennállása óta két alkalommal részesült Építőipari Nívódíjban. A nagy szakmai elismerést jelentő nívódíjat először 2001-ben a tolcsvai bor- és szőlőfeldolgozó üzem (Tokaj-Oremus Kft.) építéséért, majd 2006-ban az aggteleki Baradla-barlang Vörös-tó–Jósvafő közötti szakaszának felújításáért, illetve a Vörös-tói látogatóépület kivitelezéséért (konzorcium egyik tagjaként) kapta meg a vállalat.

Fentiekén túlmenően hosszasan sorolhatnánk az elmúlt 15 év alatt felépített létesítményeket, melyek között kórházak, missziós központok, templomok, iskolák, szociális létesítmények szerepelnek.

Az ADEPTUS megalakulása első pillanatától kezdve folytat karitatív tevékenységet is, anyagi lehetőségei függvényében. Gyermekétkeztetést, rákellenes alapítványt, inkubátorházat, az ökumenikus szeretetszolgálatot éppúgy támogatja, mint B.-A.-Z. megye művészeti és kulturális eseményeit, valamint számos sportegyesületet. Ezen túlmenően segítséget nyújtanak munkatársaiknak is (a 109 fős létszámból 39 fő felsőfokú végzettséggel rendelkezik), akár egészségügyi probléma, akár lakásfelújítási gondok megoldása terén. Az

ADEPTUS

MéRNÖKI, ÉPÍTŐIPARI ÉS KERESKEDELMI Zrt.

közepes nagyságú vállalkozás, ma már évi több mint 6 milliárd forintos forgalommal. Vezetői jól tudják, mit jelent az emberek számára a segítség, és örömeikre szolgálnak, ha a vállalatnak anyagi lehetősége nyílik egy-egy jó ügy támogatására.

ADEPTUS®

MÉRNÖKI, ÉPÍTŐIPARI ÉS KERESKEDELMI Zrt.

3525 Miskolc, Szepessy u. 3–5.

Telefon: (46) 501-391, 412-706 • Telefax: (46) 501-397, 501-398

E-mail: adeptus.mi@mail.datanet.hu

CÉGÜNK TEVÉKENYSÉGI KÖRE:

Építőipari fővállalkozás • Magasépítés • Mélyépítés
Acélszerkezet-gyártás, -szerelés

E számunk szerzői

Dr. Dienes Dénes a Sárospataki Tudományos Gyűjtemények igazgatója

Gál-Mlakár Viktor történész, régész

Gianone András történelem–franciaszakos középiskolai tanár

Kosztolányi Dezső költő, író

Dr. Kránitz Mihály teológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektorhelyettese

László Milán evangélikus lelkész (Sátoraljaújhely)

Dr. Morvai Krisztina jogász, a Civil Jogász Bizottság elnöke

Olbert Mariann művészettörténész

Dr. Semjén Zsolt szociológus, teológus, a KDNP elnöke, országgyűlési képviselő

P. Dr. Szabó Ferenc jezsuita szerzetespap, a Távlatok c. folyóirat főszerkesztője

Szörényi Gábor András régész (Herman Ottó Múzeum)

Dr. Szöör Anna pszichológus, jogász, a Civil Jogász Bizottság tagja

Tartalomjegyzék

- KECSKEMÉTI VÉG MIHÁLY:** 55. zsoltár (3)
- KERESZTÉNYSÉG ÉS POLITIKA**
- SEMJÉN ZSOLT:** Érdekvédelem és szociális igazságosság (5)
- MORVAI KRISZTINA:** Demokrácia Magyarországon (15)
- SZÖÖR ANNA:** A demokrácia határai (23)
- GIANONE ANDRÁS:** Az Actio Catholica története Magyarországon
1932–1948 (27)
- CIKKEK, ELŐADÁSOK, TANULMÁNYOK**
- P. SZABÓ FERENC SJ:** Prohászka, a Szentlélek hárfája (36)
- SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS:** Régészeti kutatások a cigándi árvízi
tározó területén (46)
- KRÁNITZ MIHÁLY:** Európa az egyház szívében (53)
- DIENES DÉNES:** A reformáció kialakulása Miskolcon a 16. században (57)
- OLBERT MARIANN:** Pertasovszky Emmánuel (1902–1976) (62)
- LÁSZLÓ MILÁN:** Isten szeretete – a mi értelmezésünk szerint (81)
- UNOKASZÓTÁR (10.)**
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ:** Erős várunk, a nyelv (86)
- ZSILLE GÁBOR:** 20 haiku (90)
- GÁL-MLAKÁR VIKTOR:** Sárközy Sebestyén: A középkori Torna megye
településtopográfiája (91)
- E számunk szerzői (96)